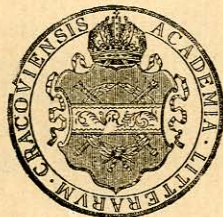


**ZE STUDYÓW
NAD STAROFRANC. RĘKOPISAMI
FLOIRE ET BLANCHEFLOR**

NAPISAŁ

DR. J. REINHOLD



KRAKÓW

NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ

1915

U-129/72

Osobne odbicie z T. LIV Rozpraw Wydziału filologicznego
Akademii Umiejętności w Krakowie.



31073

Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Józefa Filipowskiego.

Ze studyów nad starofranc. rękopisami Floire et Blancheflor

napisał

Dr. J. Reinhold.

1. Wstępne uwagi.

Praca niniejsza jest pierwszą z szeregu studyów, w których za przykładem Mussaffi¹⁾ zamierzam uzupełniać niektóre niezbyt staranne wydania starofrancuskich utworów, wskazując równocześnie na znaczenie pominiętych przez wydawców odmian tekstu dla badań porównawczych.

Ważności takich studyów niema potrzeby szerzej uzasadniać. Bez dokładnej znajomości tekstu nie można nawet w przybliżeniu określić stosunku zagranicznych przeróbek do oryginału starofrancuskiego i wszelkie tego rodzaju studia porównawcze, nie oparte na rękopisach, są zamkami z kart, które rozsypują się przy bliższym badaniu. Niniejsza praca dostarczy na to niejednokrotnie dowodu.

Jako pierwszy taki utwór starofrancuski obieram poemat p. t. *Floire et Blancheflor*, który jest bardzo rozgałęziony w literaturach europejskich zarówno północnych, jak i południowych, a który mimo dwóch wydań (Im. Beckera²⁾ i Ed. du Méril'a³⁾ domaga się krytycznego opracowania.

¹⁾ Zob. jego *Handschriftliche Studien* w *Sitzungsberichte der Wiener Akademie* (Philos.-hist. Cl. B. 42), Wien 1863, oraz *Sul Testo della Div. Com.* I Codici di Vienna e di Stoccarda, t. 49, Vienna 1865.

²⁾ *Flore und Blancheflor* altfr. Roman nach der Uhländischen Abschrift der Pariser Handschrift Nr 6987 her. v. Im. Bekker, Berlin 1844.

³⁾ *Floire et Blancheflor*, poèmes du XIII^e siècle. Publiés d'après les manuscrits... par Edélestand du Méril, Paris 1856.

Badania nad obcemi wersjami poematu *Floire et Blancheflor* i ich stosunkiem do starofrancuskiego utworu są od lat kilku znowu na porządku dziennym. W ostatnim czasie ukazały się trzy obszerniejsze studia (P. Leendertza¹⁾, Lor. Ernsta²⁾, O. Deckera³⁾, równocześnie zaś wydano powtórnie (względnie po raz trzeci) dwie przeróbki zagraniczne (niderlandzką⁴⁾ i dolno-niemiecką⁵⁾ oraz fragmenty trzeciej przeróbki (górnio-niemieckiej Fleck'a⁶⁾) w opracowaniach coraz bardziej udoskonalonych i zaopatrzonych w aparat krytyczny.

Za podstawę do porównawczego studium służyło wydanie Du Méril'a. Sądząc z obfitości wariantów, podanych przez francuskiego wydawcę, oraz z licznych jego przypisków, w których zwracał uwagę na źle odczytany lub pominięty drobny szczegół swego poprzednika (Im. Beckera), miało się wrażenie, że jego wydanie jest, jeżeli nie definitywnem, to przynajmniej zupełnem, to znaczy, że obejmuje wszystkie warianty⁷⁾ obu zasadniczo różnych rękopisów⁸⁾ (nazczymy je literami A, B)⁹⁾. Tymczasem, rzecz nie do uwierzenia, Du Méril pominął blisko 1400 wariantów cennego rękopisu B, z których niejedną zawiera kilka a nawet kilkanaście wierszy. Oprócz tego nie zawsze miał szczęśliwą rękę w wyborze. Bardzo wiele z tych, które umieścił w przypiskach, należy wstawić do tekstu, inne, które przyjął do krytycznego tekstu, należy odrzucić jako późniejsze wtręty lub przeróbki pierwotnej lekcji, dokonane czy to przez pikardzkiego kopistę ręk. A, (C), względnie jego wzoru, czy to przez kopistę ręk. B, który miejscami wskazuje na pochodzenie szampańskie. Tymczasem, jak się to niebawem przekonamy, oryginał starofrancuskiego poematu *Floire et Blancheflor* nie był

¹⁾ *Floris ende Blancefloer* van Diederick van Assenede, uitgegeven door..., Leiden 1912.

²⁾ *Floire und Blantscheflor*, Studie zur vergleichenden Literaturwissenschaft von..., Strassburg 1912.

³⁾ *Flos vnde Blanceflos*, Kritische Ausgabe des mittelniederdeutschen Gedichtes von..., Rostock 1913.

⁴⁾ *Bruchstücke von Konrad Flecks Floire und Blancheflor*, herausg. von Carl H. Rieschen, Heidelberg 1913.

⁵⁾ Zob. jego uwagę na str. CCX i przedmowę CCXXXIII.

⁶⁾ Są to ręk. Bibl. Nar. w Paryżu, fond fran. N° 375 i 1447.

⁷⁾ Ręk. trzeci (oznacz. C) tamże, N° 12562, zawiera oprócz ortograficznych zaledwie kilkanaście wariantów stylistycznych, bez znaczenia dla studyów porównawczych.

ani pikardzki, ani szampański, a ponieważ oba rękopisy (A, B) są o przeszło sto dwadzieścia (względnie 150) lat późniejsze od oryginału, łatwo się domyslić, jakiemu zepsuciu uległ pierwotny tekst i język poematu pod ręką różnych kopistów.

Ażeby rozstrzygnąć, który z dwóch wariantów (ręk. A, B), przedstawia autentyczniejszą lekcję, trzeba:

1) ugrupować obce przeróbki i wykazać ich stosunek do obu francuskich rękopisów poematu;

2) zbadać na podstawie rymów język poematu, zepsuty pod piórem późniejszych kopistów.

Praca niniejsza obejmuje tedy trzy następujące rozdziały:

1) Ugrupowanie wersji.

2) Język poematu.

3) Odmiany ręk. B (należące do tekstu).

Ponadto „Apendyks“, na końcu umieszczony, zawierać będzie wszystkie warianty, pominięte lub źle przeczytane przez Du Mérila. W ten sposób niniejsza praca odda usługę i tym zagranicznym uczonym, którzy nie rozumieją naszego języka.

2. Ugrupowanie wersji.

Powieść o *Floire et Blancheflor*, która powstaje we Francji (ok. 1160—1170), należy do najstarszych i najbardziej ulubionych „romansów“ średniowiecznej epoki. Z literatury francuskiej przechodzi kolejno w ciągu czterech wieków (XII — XVI) do niemieckiej, niderlandzkiej, angielskiej, norweskiej, włoskiej, pośrednio zaś do szwedzkiej, duńskiej, greckiej, hiszpańskiej. Sława zakochanej pary nie gaśnie, jak tytu innych średniowiecznych bohaterów, w epoce renesansowej. Przeciwnie, obce przeróbki stają się z kolei podstawą ludowych książek, literatury t. zw. straganowej, a druk przyczynia się nie mało do rozpowszechnienia tej opowieści. Przez takie książki ludowe wchodzi ona do literatury czeskiej i żydowskiej. Przez dramat Hansa Sachsa rozpowszechnia się wśród ludu niemieckiego. Prozaiczna przeróbka hiszpańska wraca w XVIII wieku w opracowaniu Tressan'a do literatury francuskiej, a niemiecka dostarcza treści kilku poetom romantycznym, którzy w wierszach opiewają przygody zakochanej pary.

Zapoznajmy się z najstarszą wersją francuską t. zw. arystokratyczną, która jest przedmiotem niniejszej pracy.

a) Analiza poematu.

Poeta wzywa rycerzy, panie i panny, a przedewszystkiem kochanków, udręczonych miłością, aby go słuchali, jeżeli chcą dużo się dowiedzieć o miłości. Będzie mówił o młodym Floirze i o dzielnej Blanchefflorze, z której się urodziła Berta o dużych stopach, koronowana we Francyi, matka Charlemagne'a (Karola Wielkiego). Jej ojciec Floire był synem króla pogańskiego, Blanchefflor córką chrześcijańskiego hrabiego. Ponieważ Floire chrzest przyjął, przeto doszedł do zaszczytów i bogactw, zostawszy królem Węgier i Bułgaryi(?) (rois de Hongrie et de Bougrie). Stało się to w ten sposób, że jeden z jego wujów, brat jego matki a król Węgier, umarł bezdzietny (1—30).

Jednego dnia, w piątek po obiedzie, poeta wszedł do pokoju, aby się bawić z ładnymi pannami, które tam były. Usiadł na łóżku bogato nakrytem i słuchał historyi, którą opowiadała jedna siostra drugiej, a która się zdarzyła była temu lat dwieście, albo i więcej. Dowiedziała się o niej od kleryka, który ją z książki wyczytał. (31—54)¹⁾.

Był w Hiszpanii król imieniem Felix, który przez morze na okręcie z rycerstwem popłynął do Galicyi, aby kraj ten złupić i zniszczyć. Przez miesiąc i dni piętnaście co dzień palił i rabował, tak że ani jednego całego miasta, ani jednej krowy lub wołu nie zostawił. Napadał także na pielgrzymów, idących do *barona* św. Jakóba w Komposteli²⁾. Między nimi był rycerz z Francyi z córką, która, straciwszy męża, ślubowała udać się do św. apostoła. Poganie zabili rycerza, a ją zabrali do niewoli. Przy dobrym wietrze wrócili do stolicy *Neapolu* (Naples 119) z bogatym łupem, którym się król podzielił z swymi rycerzami. Ową hrabinę dał żonie w podarunku. Polubiła ją bardzo pogańska królowa, rozmawiała z nią ciągle i uczyła się od niej po francusku.

W samą kwietnią niedzielę, jak to ich żywot podaje³⁾, obie porodziły: poganka syna, chrześcijanka córkę. Chłopcu dano na imię

¹⁾ Rękopis B ma: Bien avoit passé plus de VII anz, a ręk. A: Mais un boins clers li avoit dit Qui l'avoit mis en son escrit.

²⁾ Qui au baron saint Jaque aloit (93).

³⁾ Le jor de la Pasque-florie, Si com le recontre lor vie, (161—2).

Floire (kwiat), dziewczęciu — Blanchefflor (biało-kwiat), nazwano je tak z powodu święta. Oboje oddano hrabinie do pielęgnowania i wychowywania. Razem tedy się chowali, razem jedli i spali aż do lat pięciu. Dzieci były już wtedy duże i tak ładne, jak żadne inne na świecie. Wówczas król postanowił, aby syn jego zaczął się uczyć u Gaidona, bardzo dobrego mistrza. Na to chłopiec: „a co będzie robiła Blanchefflor? Bez niej, nie będę się mógł uczyć, ani lekyi wydawać“. — „Niech więc z tobą razem do szkoły chodzi“. — Razem tedy chodzą i razem się uczą. Co jedno wiedziało, zaraz powiedziało drugiemu. Po latach pięciu i dniach piętnastu doskonale umieli po łacinie. Czytali książki pogańskie¹⁾ i z nich dużo się dowiedzieli o miłości. To też sami zaraz kochać się zaczęli. Całowali się wychodząc ze szkoły, razem chodzili do ogrodu, gdzie obiad jadali, słuchając śpiewu ptaków. Rylcami ze złota i srebra na woskowych tabliczkach pisali wiersze miłosne.

Letres et salus font d'amors,
Du chant des oisiaus et des flors (w. 257—8).

O nic innego nie dbali. Umieli pisać na pergaminie i po łacinie rozmawiać tak biegle, że ich nikt inny nie rozumiał.

Spostrzegł król tę wielką miłość i postanowił koniec jej położyć. Bo Floire nie zechce wziąć innej żony i gotów poniżyć ród cały. Trzeba dziewczynę zabić, aby syn mógł poślubić córkę króla lub almanzora. Tak przemówił do królowej. Tej żal było dziewczyny, więc taką dała radę, aby ją ocalić: niech Gaidon uda chorego, a także matka Blanchefflory. Poślemy tedy Floira na naukę do *Montoire* do siostry mojej Sebile, Blanchefflor zaś zostanie, aby pielęgnować matkę. Zgodził się król na tę radę, ale Floire żądał, aby przyjaciółka z nim pojechała. Powiedziano mu tedy, że przyjedzie później, gdy matka wyzdrowieje, lub też umrze. Pojechał Floire w towarzystwie Seneszala, ale nie zapomniał o Blanchefflorze. Widząc, że nie przybywa, domyślił się, że go zwiedziono, obawiał się nawet, aby nie umarła tymczasem, więc posmutniał, przestał jeść i pić i spać. Seneszał spiesźnie doniósł o tem rodzicom. Król rozgniewany twierdzi, że mu dziewczyna oczarowała chłopca i myśli w jaki sposób ją zgładzić. Wtedy syn o niej zapomni. Znowu królowa bierze Blanchefflor w obronę i radzi, aby ją raczej sprzedać

¹⁾ Ręk. B mówi wyraźniej: Owidyusza.

zamorskim kupeom. Zgodził się król na to i wysłał mieszczanina do portu, aby kupca znalazł. Ponieważ była ładna, zapłacono za nią dużo: trzydzieści marek złota i dwadzieścia srebra; dwadzieścia sztuk benewenckiego jedwabiu, dwadzieścia purpurowych płaszczy, dwadzieścia złotem przeszzywanych indyjskich materyi, w dodatku drogocenny puchar, zabrany rzymskiemu cesarzowi. Była to robota samego Wulkana, który na jego ścianach wyrzył Troję, ucieczkę Heleny z Parysem, pościg Menelausa i flotę grecką z Agamemnonem na czele; na pokrywce zaś trzy boginie i sąd Parysa. Na samym wierzchu był ptak, jakby żywy, trzymający w pazurach cenny karbunkuł. Choćby nie wiem jak była ciemna piwnica, to przy blasku tego kamienia piwniczy z łatwością rozróżniłby wino od hyzopu. Puchar ten zabrał Eneasza i przywiózł ze sobą do Lombardyi, gdzie go dał swojej przyjaciółce Lawinii. Od niej go mieli rzymscy władcy, aż do Cezara, któremu go ukradł złodziej i sprzedał kupcom. To wszystko dali kupcy za Blancheflorę, którą zawieźli prosto do Babilonu i przedstawili admirałowi:

Et il l'a tant bien acatée
Qu'a fin or l'a sept fois pesée, (w. 507—8).
Por sa grant biauté moult l'ama,
Et bien garder la commanda. (w. 511—12).

Podobała mu się bardzo i chętnie dał za nią siedm razy tyle złota, co sama ważyła. Kupcy byli z tego targu nadzwyczaj ucieszeni.

Kiedy mieszczanin powrócił, rzekła królowa do swego męża: Panie, pomyślmy, co teraz zrobić, bo obawiam się, aby się syn nasz nie zabił. Radzę zbudować grób z marmuru i kryształu, powiemy, że w nim leży zmarła tymczasem Blancheflor. Król na to się zgodził. Zbudowano grobowiec nader ozdobny, na nim umieszczono dwie postacie, przedstawiające Floira i Blancheflorę. On jej podawał lilie, a ona jemu różę. I tak były te postacie w czarodziejski sposób urządzone, że, gdy wiatr zawiał, mówiła postać Floira: pocałuj mnie z miłości, a postać Blancheflory odpowiadała całując: więcej cię kocham, niż cokolwiek na świecie¹⁾. Bez wiatru postacie te sie-

¹⁾ Quant li vens les enfans touchoit
L'uns baisoit l'autre et acoloit (w. 583—4).
„Baisez moi bele par amor”.
Blancheflor respont en baisant:
„Je vous aim plus que riens vivant”. (w. 588—90).

działy spokojnie i uśmiechały się do siebie. Naokół grobowca zasadzono cztery wonne drzewa, tak zaczarowane, że zawsze były w kwiecie. To też tysiąc ptaków tam ciągle tak melodyjnie śpiewało, że dziewczyny i młodzieńcy, którzy je słyszeli, od uścisków i pocałunków powstrzymać się nie mogli. Na grobowcu był napis:

„Ci gist la bele Blanceflor,
A eui Floires ot grant amor” (w. 651—2).

Powrócił syn królewski i zaraz się pyta o swoją przyjaciółkę. Gdy mu powiedziano, że nie żyje, zemdlął trzy razy, następnie się rozplakał i postanowił zabić się jeszcze przed wieczorem na jej grobie¹⁾. Już wymierzył w serce rylcem, który mu Blancheflor przed wyjazdem podarowała, gdy zobaczyła to czujna matka i powstrzymała jego rękę. Zabijając się, mówiła mu, nie dostaniesz się na pola kwieciste, Blancheflory nigdy nie zobaczysz, lecz pójdziesz do piekła, przed strasznych sędziów: Minosa, Thoasa, Radamadusa. Tam, jak Dido i Biblis, wiecznie będziesz szukał swego kochania i nigdy go nie znajdziesz. Uprosiła następnie męża, aby synowi wyznał prawdę, że nie umarła Blancheflor, tylko jest sprzedaną i da się odszukać. „Z dwunastu dzieci, on sam jeden został; ludzie powiedzą, żeśmy go umyślnie zabili”. Zgodził się król na to, a Floire wielce się ucieszył, gdy się dowiedział, że Blancheflor jeszcze żyje. Ani chwili nie wątpił, że ją odnajdzie, bo jak powiedział Calceides i Platon²⁾, zakochanemu wszystko się zdaje do wykonania możebnem (w. 893).

Postanowił tedy Floire wybrać się w drogę, jako kupiec, wziawszy ze sobą dwa juczne bydlęta ze złotem i srebrem, trzecie z monetą, dwa inne z materyami, dwa z cennymi futrami (sebelines). Do tego siedmiu pacholków, trzech koniuszych i szambelana,

¹⁾ Ręk. A wsuwa w tem miejscu epizod o 206 wierszach, w którym mówi, że król sprowadził żonglera, aby swojemi sztuczkami rozweselił syna. Żongler uśpił całe towarzystwo, z czego korzystając, Floire wymknął się z pałacu, popełdził wprost do lwiej jamy i wskoczył do niej bez wahania. Strapieni rodzice szukają go wszędzie, a ich przerażenie dosięga szczytu, gdy im oznajmiją, że Floire znajduje się w lwiej jamie. Na szczęście dzikie zwierzęta, jak ongiś Danielowi, nie zrobiły mu nic złego i wszystko się skończyło na strachu. Przerażacz zaczął opowiadanie prawdopodobnie z wersyi ludowej.

²⁾ Ręk. B. W wydaniu Du Mérila czytamy według ręk. A zamiast Calceidesa i Platona, nazwisko Catona. Ta jednak lekcya jest pierwotna, bo potwierdzona przez Sagę, jak to wykazaliśmy gdzieindziej. Zob. *Floire et Blancheflor* Etude de littérature comparée, Paris 1906, str. 68 i n.

który się dobrze zna na handlu. Zabiera także ów puchar drogo-cenny, bo może za niego wrócić mu przyjaciółkę. Wsiadł na konia, który był w połowie całkiem biały, z drugiej całkiem czerwony, a ubrany w czaprak i siodło przedniej roboty. Matka mu dała pierścionień z czarowanym; kto go posiada, wszystko otrzyma, czego sobie życzy.

Pojechali do najbliższego portu, gdzie stanęli gospodą u bogatego mieszczanina. Krzepili się jedzeniem i dobrem winem, tylko Floire nie jadł, lecz głęboko wzdychał. Spostrzegła to gospodyni i rzekła: to nie kupiec, ale jakiś panicz. Podobny jest bardzo do Blanchefflory, którą tędy wieziono do Babilonu i która tak samo wzdychała za Floirem. Usłyszawszy to Floire, ucieszył się wielce; bo już wiedział gdzie szukać przyjaciółki. Obficie wszystkich obecnych winem uraczył i na noc jeszcze wsiadł na okręt, ponieważ wiatr był dobry. Dziewiątego dnia przybyli do Bagdadu, portu morskiego:

Au nueme jor sont arivé
Sous Baudas, une grant cité
Qui sist sor une roche bise,
Desor le port en haut assise:
La puet on véoir et esmer
Cent lices loing, quant il fait cler (w. 1173—8)

Stąd do Babilonu już tylko cztery dni drogi. Zamieszkali u mieszczanina, bogatego kupca i marynarza. Dla koni znaleźli dostatkiem siana i owsa, dla siebie wina dobrego, mięsa solonego i świeżego i kurcząt. Lecz Floire zamysłony mało jadł, a dużo wzdychał. Spostrzegł to gospodarz i rzekł: tak samo wzdychała Blanchefflor, którą tędy wieziono do Babilonu, a która żałowała przyjaciela swego Floira. Ucieszył się młody człowiek. Już owej nocy nie wiele spał. Wczesnym rankiem zbudził ludzi do podróży i puścił się w dalszą drogę. Trzeciego dnia przybyli do Montfelis za morskim kanałem, przez który przepłynęli. Poznał i tu gospodarz, że Floire podobny do Blanchefflory, która tak samo jak on wzdychała. Przy odjeździe dał mu polecenie do przyjaciela swego do Babilonu, przewoźnika przez Eufrat. Ten ich przyjął uprzejmie, dał wybornych win, jedzenia obficie: drobiu, zwierzyny, słoniny z dzika, kaczek, zórawi, kuropatw, dropi, granatów, fig, brzoskwin, kasztanów, bo takie tam owoce rosną. Gospodyni Licoris spostrzegła jednak, że Floire mało je, a dużo wzdycha, podobnie jak Blanchefflor.

Po wieczery tedy pyta się o przyczynę. Zwierzył się jej i mężowi, Daryuszowi (Daire) nazwiskiem, po co tu przybył, i prosił o dobrą radę. Powiedzieli mu, że przedewszystkiem niech się nie zdradza, bo gdyby admirał dowiedział się, że on przybył odebrać Blanchefflorę, kazałby go na śmierć umęczyć.

Babilon jest miasto wielkie, mające pięć mil w każdym kierunku. Mur, który je otacza, jest z twardego kamienia, a przytem wysoki i gruby. W murze jest wież jakich siedemset. Najślabsza z pośród nich nie boi się żadnego króla, ani almanzora, ani nawet rzymskiego cesarza. Przemocą tedy Blanchefflory nie odbierze, ale może podstępem. W środku miasta jest starożytna wieża, bardzo szeroka i wysoka, jak dzwonnica, okrągła, jak komin. Na szczycie jej jest karbunkuł tak błyszczący, że w nocy świeci jak słońce, i nikt latarni nie potrzebuje, ani pochodni. Budowa jej bardzo sztuczna. Ze środkowego piętra prowadzi kurytarz aż do mieszkania admirała. Mieszka tam sto czterdzieści dziewczyn, dla tego wieża ma nazwę *tor as puceles*. Dwie a dwie po kolei mają służbę u admirała. Straż odbywają rzezańcy, po kilku na każdym piętrze. Na dole jest ich przełożony, bardzo srogi. Każdego, ktoby się z ciekawości przypatrywał wieży, obedrze, obije i odpędzi.

Admirał zwyczaj ma taki, że co rok bierze nową żonę, a dotychczasową zabijać każe, bo nie chce, aby ją miał kto inny: ryccerz albo uczony. Poczem wybiera sobie nową i to tak, że wszystkim sto czterdziestu pannom każe zejść do ogrodu. Ogród jest rozległy i bardzo piękny. Z jednej strony jest otoczony murem, z drugiej Eufratem, rzeką szeroką, z raju płynącą, pełną najdroższych kamieni. Na każdej wieżyczce zębatego muru znajduje się ptak ze spiżu, każdy inny, a tak są urządzone, że za powiewem wiatru śpiewają w dziwnie piękny sposób. Przysłuchując się im, łagodnieją dzikie zwierzęta. Nie brak tam i żywych ptaków, pięknie śpiewających. Ogród jest pełen drzew wszelkiego rodzaju, z owocami; są tam i korzenne drzewa, a te korzenie i kwiaty tak pięknie pachną, ptaki tak słodko śpiewają, że ogród wydaje się rajem. W środku ogrodu płynie rzeczka, w regularny kanał ujęta ze srebra i kryształu. Nad nią drzewo zawsze kwitnące, zwane drzewem miłości. Jedne kwiaty się rozwijają, gdy drugie więdną. Drzewo i kwiaty wszystko purpurowe.

Gdy admirał do ogrodu przybywa, rozkazuje pannom po kolei przejść przez kanał, sam z dworem przypatrując się z dala. Gdy

przechodzi dziewica, woda zostaje czysta, gdy kobieta, mąci się zaraz. Taką karzą śmiercią, rzucając ją w ogień. Następnie każda idzie pod owo drzewo miłości, na którą pierwszy kwiat spadnie, ta będzie żoną na rok cały. Koronę jej wkładają na głowę i huczne sprawiają wesele. Czarami admirał umie sprawić, że kwiat spada na tę, którą sobie upatrzył. Za miesiąc właśnie odbędzie się ten wybór, a upatrzoną jest Blancheflor, ponieważ jest najładniejszą.

Jeżeli tak będzie, rzekł Floire, to moja śmierć. Poradz mi, Daryuszu, miły gospodarzu mój, co począć? Ponieważ widzę, że lekceważysz sobie życie bez przyjaciółki, przeto ci daję taką radę: jutro rano idź do wieży, udawaj inżyniera (engignéor), mierz jej długość, potem patrz w górę. Na to wypadnie dozorca i będzie pytał, czego szukasz? Odpowiesz mu, że podoba ci się wieża i że w swoim kraju podobną chcesz wybudować. Pomyśli sobie, żeś człowiek bogaty i zechce z tobą grać w szachy, bo namiętnie to lubi. Postaw sto uncyi złota na grę, a jeżeli wygrasz, oddasz mu jego stawkę i swoją własną. Bardzo go to ucieszy i nazajutrz z tobą grać zechce. Podwoisz stawkę, a wygrawszy zwrócisz mu jego i dodasz swoją. Zaprosi cię, abyś wrócił, a ty mu powiesz, żeś go polubił i przyjdiesz znowu, przynosząc tym razem złoto w puharze. Złoto postawisz na grę i oddasz mu je, puhar zatrzymując. Chęć go weźmie, aby i puhar zyskać, zechce go kupić, ale ty, podróżowawszy się nieco, dasz mu go z przyjaźni. Wtedy upadnie ci do nóg, hołd złoży i przysięgnie wierną służbę. Ty przyjmij przysięgę i wtedy mu dopiero powiesz, o co ci chodzi.

Podziękował Floire za radę i podług niej postąpił. Stało się wszystko tak, jak powiedział przewoźnik. Za puhar przysięgł dozorca wierną służbę. Dowiedziawszy się, czego Floire żąda, przeraził się niezmiernie, bo widział pewną śmierć dla siebie, ale, związany przysięgą, nie cofnął się i oto jaki sposób wymyślił, aby Floira doprowadzić do Blancheflory. Kazał przygotować duże kosze i kwiatów bez liku. Każda panna miała dostać kosz pełny. Do jednego kosza wsadził Floira, ubranego na czerwono jak kwiat, nakrył go różami i kazał zanieść do pokoju Blancheflory. Pachółkowie wnoszą kosz, coś ciężki bardzo, ale pomylili się co do pokoju, zamiast na prawo, wnieśli na lewo i zostawili. Mieszkała tam panna Claris, córka niemieckiego króla, przyjaciółka Blancheflory, z którą razem służbę odbywała u admirała, i po niej ze wszystkich najładniejsza. Przestraszyła się niemało, widząc wychodzącego z kosza Floira

i krzyknęła głośno. Floire wszedł czempredzej do kosza i nakrył się w czas, bo już zbiegły się inne panny na jej krzyk, pytając się, co się stało? Ona, domyślając się, odpowiada, że motyl z kwiatów na nią wyleciał i skrzydłami po twarzy ją uderzył, to ją tak przestraszyło. Odeszły panny, śmiejąc się z jej przestachu. Teraz woła przyjaciółkę, aby jej pokazać osobliwy kwiat dla niej przeznaczony. Ta ciągle za Floirem tęskniąc, nie chce, aby z niej żartowano, idzie jednak za Clarisą. Floire słyszy jej głos, z kosza wychodzi. Ściskają się i całują, wierzyć nie chcą, że już są razem po tak srogiem rozłączeniu. Floire pozostał przy swojej przyjaciółce, Claris opiekowała się nimi, odstępując im nawet ze swego własnego jedzenia.

Ale koło Fortuny znów się obróciło, bo wiadomo, że się obraca ciągle: raz daje płacz, to znów śmiech, raz radość, to znów gniew, królestwa i hrabstwa daje głupcom, biskupstwa daje ludziom bez wartości, a dobrych kleryków czyni żebrakami. Blancheflor, jak wiemy, miała rano służbę u sultana razem z Clarisą; budzi ją przyjaciółka i woła, ale ta ze snu wydobyć się nie może. Poszła Claris sama, a zapytana o towarzyszkę, odpowiedziała, że śpi, ponieważ całą noc czytała książkę... ażeby Admirał długo żył.

„Toute nuit a liut en son livre,
Que a joie péussiez vivre“ (w. 2279—80).
„Est cou voirs, Claris?“ — „Sire, oil“
„Moult est franche chose“, fait-il;
„Bien doit estre cele m'amie
Qui veult que j'aie longe vie“ (w. 2283—6).

Ale cóż, następnego ranka stało się to samo, a admirał wysłał szambelana, aby zawołał opieszłą. Ten poszedł i widział śpiących dwoje, sądził, że śpi z przyjaciółką i to admirałowi powiedział. Admirał za miecz chwytą i sam idzie, kazał okna otworzyć i niebawem się przekonał, jak się rzeczy miały. Na razie ich nie zabił, bo chce się dowiedzieć, kto ów gagatek. Płaczą oboje. Związano ich na rozkaz sultana, a następnie postawiono ich przed sąd baronów. Opowiada im król, jak przed dwoma miesiącami kupił Blancheflorę za wielkie pieniądze, jak ją wyróżniał łaską swoją i co się stało następnie. Zabić ich nie chciał od razu, tylko za wyrokiem, teraz mają baronowie orzec o ich winie. Podniósł się jeden z królów — bo wielki był zjazd świąteczny u dworu — i oświadczył, że należy wysłuchać, co winowajcy powiedzą. Inny król z Nubii

oświadczył, że schwytani na gorącym uczynku mogą być zaraz spaleni. Jednakże uroda i młodość obojga była tak wielka, że sędziowie z ciekawości im się przyglądali. Floire z twarzy do słońca był podobny, gdy się rankiem odkrywa.

Sa face resamble soleus,
Quant au matin apert vermeus.
Au nes n'a bouche n'a menton
N'avoit ne barbe ne grenon (w. 2583—6).

Ładniejszym nie był ani Paris z Troi, ani Absalon, ani Parthonopus, ani Ypomedon, jak znów od niej ładniejszą nie była ani Leda, ani córka jej Helena, ani Antygona, ani Ismena. Lituja się panowie, ale admirał rozgniewany, kazał stos wzniesić na placu i tam ich zaprowadzić. Będą ścięci, a potem spaleni. Floire pierścieni ochraniający, od matki otrzymany, daje Blancheflorze, aby ją ocalić, ta nie chcąc żyć bez niego, rzuca pierścień precz od siebie. Każde winę na siebie przyjmuje; Floire oświadcza, że Blancheflor nie o jego przybyciu do Babilonu nie wiedziała, sam więc powinien zginąć za siebie i za nią, ona oświadcza, że tylko dla niej tu przybył, dlatego ona zginąć powinna.

Lituja się baronowie, widząc tyle młodości, urody i wzajemnego przywiązania, a jeden z nich, który podniósł pierścień rzucony na ziemię, prosi admirała, aby się dowiedział od winowajcy, skąd jest i jakim sposobem do wieży się dostał. Za to wyznanie niech mu życie daruje. Dał się ubłagać sułtan, Floire wszystko zgodnie z prawdą opowiedział, a opowiadaniem o koszu z kwiatami wszystkich rozśmieszył, nawet admirała, który nie tylko im przebaczył, lecz Floira pasował rycerzem i wesele wyprawił im huczne. Co więcej, na prośbę Blancheflory poślubił Clarisę i obiecał, że nie zabije jej po roku, lecz przez całe życie będzie mieć za żonę. Przebaczył nawet dozorecy.

Wesele było wspaniałe. Na stół podawano pasztety, z których żywe ptaki wylatywały, a już za ptakami gonili prawdziwe sokoly. Grano na instrumentach, cała służba się upiła winem i moc zonglerów się popisowała; dobry to był dla nich dzień. Wśród uczty przybywają posłańce do Floira z wieścią, że ojciec jego zmarł, a baronowie zapraszają go do objęcia rządów. Admirał ze swej strony prosi go, aby u niego został, obiecując mu dać bogate królestwo. Ale Floire nie zgadza się na to; hojnie obdarowany przez sułtana, który mu odkupuje ów puhar, dany dozorecy, wsiada na

okręt i spieszy do Neapolu, ciesząc się, że ma przyjaciółkę ze sobą. Tutaj ochrzcić się kazał od trzech arcybiskupów, razem z nim ochrzczili się baronowie, a lud jego chrzczony był przez cały tydzień. Kto chrztu nie przyjął, był ze skóry obdarty, ścięty i spalony.

Qui le baptesme refusoit
Ne en Diu croire ne voloit,
Floire les faisoit escorchier,
Ardoir en fu ou detrenchier. (w. 2955—8).

Floire wyszukał najbogatszego księcia i tego przeznaczył na męża matki Blancheflory. Tak ją fortuna wywyższyła. Tu kończy się powieść o Floirze, niech nas Bóg przyjmie do swej chwały.

Chi fenist li contes de Floire:
Dieus nous mece tous en sa gloire!

Powyższa powiastka, przekazana w dwóch odmiennych wersjach starofrancuskich, doczekała się zagranicą dwudziestu mniej lub więcej dokładnych przekładów oraz kilku wolnych opracowań, to jest przeróbek, w których przygody naszej pary zakochanych, przeniesiono na inne osoby. Wyliczając je po kolei, umieszczam obok najważniejszych litery (sigle), które mi będą później oznaaczał dla krótkości w niniejszej rozprawie.

b) Wersye poematu:

1. Francuska wersja arystokratyczna (ręk. A, B, C). [fr I]
2. " " ludowa. [fr II]

a) Przeróbki:

1. Poemat dolno-reński [dr]
2. " górno-niemiecki Fleck'a. [F]
3. " dolno-niemiecki. [dn]
4. " niderlandzki Diederyk'a. [D]
5. " angielski. [ang]
6. Saga norweska. [S]
7. Poemat szwedzki.
8. Opowieść duńska.
9. „Il Filocolo“ Boccacci'a. [Boc]
10. Il Cantare di Fiorio e Bianciflore. [Can]
11. Poemat średniogrecki.
12. Romans hiszpański.

13. Ludowa książka niemiecka, druk. w Metz 1499.
14. " " czeska.
15. " " niderlandzka.
16. Opowieść w ręk. zurychskim C. 28.
17. Komedia Hansa Sachs'a.
18. Romans francuski J. Vincent'a (r. 1554)
19. Przeróbka Simrock'a.
20. Ludowa książka żydowska.

β) Wolne opracowania:

1. Islandzka Reinaldsrimur.
2. Leggenda della Reina Rosana.
3. Wilhelm von Österreich (Jana v. Würzburg).

γ) Pokrewne treścią:

1. Aucassin et Nicolette.

Z powyżej wymienionych przeróbek tylko ośm (N° 1—6, 9, 10) pochodzi wprost z francuskich oryginałów. Wszystkie inne są przeróbkami drugorzędnymi, t. j. przeróbkami jednej z tych ośmiu wersji, przy czym możliwą jest także przy tym lub owym szczególnie kontaminacja dwóch przeróbek, względnie uboczny wpływ powszechnie znanej powieści francuskiej.

W literaturze francuskiej występuje opowieść o *Floire et Blancheflor* w dwóch wersjach: w starszej t. zw. „arystokratycznej“, której powstanie przypada na lata 1160—1170, i w młodszej t. zw. „ludowej“, pochodzącej z końca XII wieku lub początków XIII wieku.

Z arystokratyczną wersją, przekazaną w trzech rękopisach, pozostają w ścisłym związku najstarsze przeróbki germańskie (N° 1—6); z drugą wersją przeróbki romańskie. Stosunek tych ośmiu przeróbek do obu wersji francuskich był przedmiotem licznych studyów. Pierwszy Sundmacher¹⁾ starał się metodycznie²⁾

¹⁾ *Die altfranzösischen und mhd. Bearbeitungen der Sage von Flore und Blanscheflur*, Göttingen, 1872.

²⁾ Praca jego poprzednika F. C. Schwalbacha: *Die Verbreitung der Sage von Flore und Blancheflor in der europäischen Literatur*, Krotoschin 1869 jest kompilacją przedmów du Méril'a i Sommera do wydania poematu Fleck'a (*Bibl. der gesamten deutschen Literatur*, B. XII Quedlinburg u. Leipzig 1846). Niestety Ernst (*op. cit.* p. 5, n. 2) zarzuca innym badaczom, że powyższa praca uszła

zbadać stosunek niektórych germańskich przeróbek do francuskich rękopisów. Konkluzją jego pracy było, że wszystkie trzy rękopisy francuskie należą do jednej grupy (z), a trzy germańskie przeróbki do drugiej grupy (x), która w wielu miejscach wierniej przechowała pierwotną wersję¹⁾.

Drugi po nim badacz Herzog²⁾, który w swoim studium objął wszystkie prawie przeróbki, doszedł do wniosku, że istniały dwa cykle podań, pochodzące niezależnie od siebie od dwóch oryginałów greckich. Reprezentantem jednego cyklu jest I^a wersja francuska, reprezentantem drugiego jest II^a wersja francuska. W pierwszej wersji francuskiej istniały przynajmniej 4 grupy rękopisów. 1) Pierwszą grupę stanowią wszystkie trzy dochowane rękopisy francuskie oraz rękopis (niedochowany), który służył za wzór poecie dolno-niemieckiemu. 2) Drugą grupę stanowią (niedochowane) wzory Fleck'a, Dideryk'a i angielskiego poety. 3) Reprezentantem trzeciej grupy jest poemat dolno-reński, przekazany w kilku fragmentach. 4) Wreszcie czwarta grupa była wzorem dla autora norweskiej Sagi. Cztery te grupy nie wystarczały jednak do wytłumaczenia wszystkich różnic, jakie znajdowały się w poszczególnych przeróbkach, przeto Herzog przyjmował ponadto oddziaływanie jednego cyklu na drugi, oddziaływanie jednej grupy na drugą, tak że kontaminacyom i krzyżowaniu się poszczególnych wersji nie było końca³⁾.

Zaginione grupy, lepiej odzwierciedlające pierwotną opowieść, przyjmują także następni badacze Hausknecht⁴⁾, Kölbing⁵⁾, Crescini⁶⁾, którzy się opierają na pracach wyżej wymienionych.

Przy pomocy dwóch wariantów z ręk. B, zaniedbanych przez Du Méril'a, wydawcę francuskiego poematu, (który za podstawę

ich uważa i wydobywa ją, niby odkrycie, z pyłu zapomnienia. Już przed 25 laty Crescini w swoim studium stwierdził zupełną bezwartościowość pracy Schwalbacha (zob. *Il Cantare di Fiorio e Bianciflore*, Bologna 1889, p. 5, n. 2, quasi pedestre riproduzione dello studio del Du Méril).

¹⁾ Zob. diagram Sundmachera (*op. cit.* p. 21).

²⁾ *Die beiden Sagenkreise von Flore und Blanscheflur*. Wien 1884. (Ogłosz. także w *Germanii* 1884, p. 137—228.

³⁾ Zob. diagram Herzoga (*op. cit.* p. 92, albo *Germania* 1884, p. 228).

⁴⁾ *Floris and Blauncheftur*, Berlin 1885, p. 10 i 140.

⁵⁾ *Flóres Saga ok Blánskeftur*, herausg. von Eugen K. Halle 1896, passim.

⁶⁾ *Il Cantare di Fiorio e Bianciflore* edito ed illustrato da Vincenzo C. t. I, II, Bologna 1889, 1899, zob. t. I, p. 8 i n.



swego wydania wersyi „arystokratycznej“ wziął ręk. A), doszedłem do odmiennych wyników¹⁾.

Zachowane trzy rękopisy francuskiej I^{ej} wersyi reprezentują dwie grupy niezależne i różniące się między sobą mnóstwem dodatków i interpolacji: grupę α , (ręk. A, C) i grupę β (ręk. B). Wszystkie przeróbki germańskie dzielą się również na dwie grupy: jedne pochodzą z rękopisów francuskich grupy α , (dolno reński, dolno niemiecki, *Saga*), drugie z grupy β (angielski, Fleck, Dideryk).

Nowy ten podział wszystkich pierwotnych wersyi, (uwidoczniiony w diagramie²⁾ na str. 75) spotkał się z uznaniem zagranicznych badaczy. Należą do nich: Gröber³⁾, Golther⁴⁾, Becker⁵⁾, Hilka⁶⁾, L. Lécureux⁷⁾.

Lorenz Ernst⁸⁾, podejmując przed dwoma laty nowe studium o stosunku obcych przeróbek do francuskiego oryginału, pisze: „Erst fünfzig Jahre nach du Mérils Ausgabe der französischen Handschriften wurde der verhängnisvolle Fehler, an dem vor allem Sundmacher und Herzog gescheitert waren, berichtigt. R. war es, der die in der Nationalbibliothek zu Paris ruhenden Manuskripte befragte und nun auf neuer Grundlage seine Theorien über das Verhältnis der einzelnen Bearbeitungen zu einander aufbaute. Grundlegend in seiner Untersuchung ist die Annahme von zwei Gruppen in der Version I. In der einen, von ihm mit α bezeichnet, heisst Floires Vater Felix und Blantscheffurs Gespielin Gloris, in der anderen (β) heissen sie Fenix und Claris⁹⁾“.

Zgadza się zasadniczo z podziałem rękopisów francuskich

¹⁾ *Floire et Blancheflor*. Etude de littérature comparée, Paris 1906.

²⁾ Zob. ten jak i poprzednio wymienione diagramy także w cytowanej powyżej rozprawie Ernsta, p. 7 i 9.

³⁾ *Zeitschrift für romanische Philologie* 1907, t. 30, str. 753.

⁴⁾ *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur* 1907, t. 31, vol. II, str. 163.

⁵⁾ *Literaturblatt für germ. und rom. Philologie* 1908, t. 29, str. 156—8.

⁶⁾ *Jahresbericht über den Fortschritt der romanischen Philologie*, J. 1904, t. II, str. 327—9.

⁷⁾ *Romania* 1908, t. 37, str. 310.

⁸⁾ *Floire und Blantscheffur*. Studie zur vergleichenden Literaturwissenschaft. Strassburg 1912, (w *Quellen und Forschungen zur Sprach- und Kulturgeschichte der germanischen Völker*, t. 118).

⁹⁾ *Op. cit.* p. 8.

I^{ej} wersyi na dwie grupy, w które wchodzi wszystkie germańskie przeróbki, Ernst pragnie zmienić pozycję trzech utworów¹⁾. I tak, według niego:

I) poemat angielski lepiej odzwierciedla pierwotną wersję niż francuski ręk. B, jego miejsce jest tedy na samym początku w grupie β ;

II) drugie miejsce w tej grupie zajmuje franc. ręk. B;

III) trzecie miejsce przypada poematowi dolno-niemieckiemu;

IV) ponadto ręk. A (względnie wspólne źródło franc. ręk. A C) nie jest czystym reprezentantem grupy α , lecz kontaminacją obu grup na stopniu β^2 .

Ponieważ zmiany (I, II, IV), proponowane przez Ernsta, są bardzo ważne dla ustalenia krytycznego tekstu I wersyi francuskiej, przeto należy je tutaj jak najstaranniej rozpatrzyć.

Odnosnie do zmiany pozycji angielskiego poematu mówi Ernst, że rozstrzygającą jest jedna „lekcya“, w której *ang.* i *Saga* stają zgodnie przeciw fran. ręk. B i poematowi D. Rzecz ta tak się przedstawia. W B i D bohater, w poszukiwaniu za ukochaną, zajeżdża do gospody, gdzie słyszy od gospodarza, że przed kilku tygodniami byli tutaj kupcy z Blancheflorą. Ucieszony pyta się, dokąd ją zawieźli, a otrzymawszy odpowiedź, że do Babilonu, daje gospodarzowi piękny upominek. W *ang.* i S daje najpierw podarunek gospodarzowi, a potem dopiero pyta się go, dokąd pojechali kupcy z Blancheflorą.

Dla Ernsta ta druga „lekcya“ (S i *ang.*) jest pierwotniejszą. Jako taka była w obu grupach francuskich rękopisów. Przeszła w grupie α do *Sagi*, w grupie β do *ang.* Na stopniu β^2 kopista zmienił kolejność tych dwóch czynności i w tym zmienionym porządku przeszła do ręk. B i do następnego utworu D.

W powyższem rozumowaniu Ernsta uderza nas jedna okoliczność: badacz niemiecki nie mówi nic o drugim ręk. franc. A, który reprezentuje przecież grupę α i który ma również powyżej przedstawioną lekcję w formie (rzekomo) zmienionej (to jest jak

¹⁾ Ernst przyjmuje także (co nas już nie obchodzi bliżej), że poemat dolno-niemiecki jest przeróbką wersyi ripuarskiej, z której dochowały się fragmenty, znalezione dopiero w roku 1906; zawiesza znak pytania nad stosunkiem szwedzkiego poematu do *Sagi* i wykazuje, że ręk. z Zurichu pochodzi wyłącznie z Flecka, a książka ludowa niderlandzka z Dideryka, z niej zaś opowiadanie niemieckie Simrocka. Zob. jego diagram p. 67.

B i D). Zdawałoby się, że ta okoliczność powinna stanowić niepokonalną przeszkodę, niedopuszczającą do powyższej hipotezy Ernsta. Wiemy jednakowoż, że krytyk odmawia ręk. A wszelkiej wartości źródłowej, twierdzi bowiem, że ręk. A pozostaje pod wpływem grupy β , czyli, że mógł zmienioną w β^2 lekcję wprowadzić do swego rękopisu. Dla tego Ernst wcale już nie bierze w rachubę ręk. A.

Tak więc pierwsza hipoteza opiera się na czwartej (o wpływie β^3 na α^3) i nią jest uwarunkowana. Z chwilą, gdy ta ostatnia okaże się błędną, to i pierwsza *eo ipso* upadnie.

Przechodzę do punktu III. Poemat dolno-niemiecki zalicza Ernst do grupy β na podstawie kilku szczegółów, przy czym rozstrzygającym w jego dowodzeniu argumentem jest epizod w lwiej jamie, z której młody Floire wychodzi nietknięty, jak ongiś biblijny Daniel. Wprawdzie żaden z utworów grupy β nie posiada tego epizodu, który wyróżnia poemat dolno-niemiecki od wszystkich członków tejże grupy i zbliża go do franc. ręk. A, ale, zdaniem Ernsta, taki epizod (nie pierwotny jednakże, lecz interpolowany) musiał istnieć w grupie β na stopniu β^3 , skąd przejął go poeta dolno-niemiecki. Tę interpolację usunięto niebawem potem na stopniu β^4 , tak że źródło Dideryka i Fleck'a miało już tylko szczątki tej sceny, a raczej dwa wyrazy (przypuszczalnie „grant miracle“). Dideryk, nie rozumiejąc, o co chodzi, wyrazy te opuścił, a Fleck, znalazłszy je w swoim źródle, a nie rozumiejąc ich znaczenia, powtórzył je jako *vil wunders grôz*, który ogarnia Floire'a na widok dwóch posążków na grobie Blanchefflory, uderzająco podobnych do niego i do ukochanej, a tak kunsztownie zrobionych, że poruszały się, niby żywe istoty, uśmiechając się do siebie¹⁾. Ponieważ takie posążki nie są jeszcze *vil wunders grôz*, a poeta dolno-niemiecki mówi także *grot wunder dar gheskach*, wynika z tego, tak rozumuje Ernst, że te wyrazy odnoszą się do sceny w lwiej jamie, która musiała istnieć w grupie β .

¹⁾ W źródle Fleck'a, to jest w poemacie starofrancuskim, owe posążki całują się i nawet głośno wyznają sobie swoją miłość (zob. cyt. na str. 136), co chyba dość usprawiedliwia zachwyt górno-niemieckiego poety, który wyraża swój naiwny podziw słowami „vil wunders grôz“. Nie zauważył Ernst, że Fleck w ciągu poematu częściej wyraża swoje zdumienie wyrazem „wunder“ czy to wobec różnych sztucznych „aparatów“ i arcydzieł techniki, czy to z powodu wielkiej miłości bohaterów, (n. p. w. 1947, 2470, 2567, 4209 etc.).

Uderza tutaj po raz drugi ten sam fakt, co przy hipotezie o angielskim poemacie: Ernst nie bierze dostatecznie pod uwagę okoliczności, że ręk. A jest jedynym z obu grup, który posiada epizod w lwiej jamie. Ale wiemy już, że dla naszego krytyka ręk. A nie ma żadnego znaczenia, uważa go bowiem za kontaminację obu grup. Przypuszcza zatem, że to samo źródło hipotetyczne, w którym powstała interpolacja sceny w lwiej jamie, przejętej stamtąd przez poetę dolno-niemieckiego, dostarczyło także treści do tej sceny (coprawda jeszcze raz rozszerzonej i pomnożonej sceną żonglerską Barbarina) grupie α na stopniu α^3 , skąd przeszła do ręk. A (i C).

Tak więc epizod, nie istniejący w oryginale, zostaje przez Ernsta wsunięty do jednej grupy franc. rękopisów, po czym z tejże samej grupy wyrzucony z powrotem, ale z krótkiej chwili jego pobytu w grupie β skorzystał kopista α^3 , by go sobie przyswoić. Jedna hipoteza opiera się na drugiej. Przynależność poematu dolno-niemieckiego do grupy β uwarunkowana jest hipotezą, że ręk. A (względnie jego źródło α^3) jest kontaminacją obu grup. Z chwilą, gdy okaże się, że ręk. A (względnie α^3) nie jest wcale pod wpływem ręk. β^3 , ani wogóle nie ma żadnej styczności z grupą β , powyższe twierdzenie nie ma podstawy, a zarazem poprzednie, że poemat angielski przechował tu i ówdzie pierwotniejszą lekcję i że miejsce jego w diagramie jest przed ręk. B.

Oto, co Ernst mówi o stosunku obu rękopisów francuskich: Unhaltbar scheint mir die Stellung zu sein, die Reinhold der franz. Handschrift A (C) anweist; eine ganze Reihe von z. T. recht schwerwiegenden Parallelen sind nämlich nach ihr nicht zu erklären.

Nach (seinem) Diagramm gelten diese Sätze: Jede nicht als zufällig erklärbar übereinstimmende Leseart der franz. Handschriften A und B — Typen der beiden Gruppen α und β — wird im Original gestanden haben müssen. Ebenso: Jede Parallele zwischen der altnordischen Saga und Fleck (oder Dietrich oder dem englischen Gedicht), die uns ebenfalls die Gruppen α und β repräsentieren, entstammt dem Original. Der Schluss daraus ist einleuchtend: Wenn durch eine Vereinigung dieser beiden Postulate ein Widerspruch entsteht, so muss wenigstens eines von ihnen unrichtig, mithin das Diagramm fehlerhaft sein.

Gross ist die Zahl dieser gegen Reinhold sprechenden Parallelen. Die wichtigsten nur will ich hier anführen.

I. Die beiden franz. Handschriften A und B bieten gemeinsam andere Lesearten als die Saga und Fleck (oder Dietrich oder das englische Gedicht).

II. Die Saga und Fleck (oder Dietrich oder das engl. Gedicht) bieten übereinstimmende Lesearten, die in franz. A und B fehlen.

Dla grupy I przytacza Ernst 7 przykładów, dla grupy II z pośród 28 również 7 przykładów, gdyż — jak powiada, przykłady tego rodzaju mają warunkową tylko wartość¹⁾.

Przypatrzmy się najważniejszym argumentom z każdej grupy, na których opierając się Ernst odmawia ręk. A przynależnego mu miejsca w grupie α , jako głównemu reprezentantowi tejże grupy.

1. Według S. i D. pogański król Felix podczas swojej wyprawy przeciw chrześcijanom łupi nadbrzeżny kraj 30 mil w głąb; według franc. (A i B) tylko 15 mil. (I, 1).

2. Według S. F. i ang wieża w Babilonii ma 100 sążni wysokości, według franc. (A i B) 200 sążni. (I, 7).

3. Według S. i D. zakochane dzieci czytają w szkole *Ovidius de arte amandi*, według franc. (A i B) ogólnikowo tylko: *livres païenors, ou oient parler d'amors*. (II, 1).

4. Według S. F. i D. gra w szachy bohatera z odzwierciedlonym *tor as puéles* trwa 3 dni, [przyczem Floire kolejno podwaja stawkę, wygrywa ją za każdym razem i darowuje odzwierciedlonej wygranej i swoją stawkę] w franc. poemacie (A i B) czas nie jest oznaczony. (II 7)²⁾.

Już powyższe cztery punkty³⁾, w których *Saga* (grupa α) i je-

¹⁾ da Parallelen dieser Art nur bedingte Beweiskraft haben, seien von 28 hierher gehörenden Stellen nur 7 angeführt, (op. cit. p. 18).

²⁾ Tutaj Ernst odsyła do rozprawki Sundmachera, który w swej pracy (p. 15) twierdzi, że franc. ręk. A wspomina o jednym tylko dniu, a z ręk. B zdaje się wynikać, że gra trwała 2 dni.

³⁾ Ernst podaje jeszcze 12 drobniejszych sprzeczności. Z nich sam odrzuca dwa, poświęciwszy im całą stronicę. Powiada tam: „Offenbar haben wir es hier mit zwei zufälligen Übereinstimmungen zu tun, die also nichts gegen R.'s Diagramm beweisen (op. cit. p. 19). Pocóż je tedy przytoczył jako punkt I 4, 5, skoro i tak, rzekomo, tylko najważniejsze argumenty miał podać? (Gross ist die Zahl dieser gegen R. sprechenden Parallelen. Die wichtigsten nur will ich hier anführen, p. 17). Jeżeli z tych „najważniejszych“, przytoczonych przez Ernsta, dwa podobieństwa są uznane za przypadkowe przez niego samego, to bez wiel-

den lub więcej reprezentantów grupy β stają zgodnie przeciw obu francuskim rękopisom, reprezentującym również obie grupy, wystarczyłyby, by uznać hipotezę Ernsta za słuszną, a diagram mój za błędny. Niestety owe powyższe cztery argumenty polegają na materyalnych pomyłkach, wynikłych z nieznamomości rzeczywistej tradycji rękopiśmiennej. Ernst, ufając ślepo, jak i jego poprzednicy, edycy Du Méril'a, nie uważał za stosowne zajrzeć do rękopisów, co byłoby go ustrzegło od postawienia niepewnej hipotezy. I tak:

ad 1) ręk. A.

ręk. B.

w. 69. De. XV. liues el rivache
Ne remest ainc ne bues ne vace

De. XXX. liues de rivage
Ne remainoit ne bues ne vache

Ręk. B ma więc, „XXX liues“ („30 mil“), która to lekcyja powinna wejść do krytycznego tekstu, gdyż potwierdza ją *Saga* i D.

S. (cap. I, 4)... ok XXX rasta frá ströndinni stóð hvárki boer né borg, D (w. 108)... Binnen dertich milen vander zee.

Myli się tedy Kölbing¹⁾, za którym Ernst powtarza powyższy argument, twierdząc, że różne redakcyje nie zgodne są w podawaniu liczby mil. Zarówno grupa α (reprezentowana przez *Saga* i poemat szwedzki), jak grupa β (reprezent. przez ręk. B i Dideryka) podają zgodnie liczbę 30, jedynie ręk. A pozwolił sobie na odstępstwo, podając liczbę 15, oraz Fleck, podając liczbę 20.

ad 2) ręk. A

ręk. B.

w. 1595. En mi liu de ceste cité
A une tor d'antiquité
.CC. toises haute et .C. lee
Roonde comme keminee
Tote est de vert quarrel de marbre

El mileu de ceste cité
A une tor d'antiquité

Jak widzimy ręk. B nie ma tych wierszy, w których podano miarę wysokości wieży. Kopista, zdaje się, przeskoczył je przez nieuwagę, ale jego źródło miało zapewne *.C. toises est haute et .C. lee. Cent* jest autentyczną lekcyją, a *Deus cens* ręk. A skorrumpo-

kiego skrupułu możemy i resztę uważać za nie wiele znaczące, z wyjątkiem 4 wyżej wymienionych i kilku innych punktów, przez Ernsta nie zauważonych, (zob. n. p. „Uzupełnienia“ do w. 1013—18).

¹⁾ op. cit., str. 2, uw. do 3.

wana, co zresztą wykazać można nawet na podstawie ręk. A (C), czyli na podstawie samej grupy α bez pomocy obcych przeróbek. Wiersz 1597 ma wariant w ręk. C:

.CC. toises est haute et .C. lee.

Wiersz ten jest o jedną zgłoskę za długi. Wspólne źródło ręk. A C już miało ten błąd, który powstał w ten sposób, że źródło to (α^3) zamieniło .C. ze swego wzoru α^2 na .CC. (czyli *cent* na *deux cens*). Kopista ręk. C mechanicznie to przepisał, a kopista ręk. A, spostrzegłszy wiersz za długi, opuścił wyraz *est* jako zbędny dla treści. Wynika z tego, że w pierwowzorze (α^2) wiersz ten brzmiał:

.C. toises est haute et .C. lee.

Wprawdzie naszemu poczuciu artystycznemu odpowiadałoby raczej, by wieża miała 200 łokci wysokości a 100 szerokości, nie zaś, by miała szerokość równą wysokości, widocznie jednak średnio-wieczny gust był odmienny i nikogo to nie raziło, skoro żaden z przerabiaczy nie zmienił tych wymiarów. I tak czytamy w norweskiej S.

En í miðri borginni er einn kastali, er jötnar gerðu; hann er C. faðma um at maela ok .C. faðma hár ok gorr af grœnum mar-marasteini, (Saga p. 46 w. 3—5).

Tak samo w ang. (w. 630 i n).

þer stant a riche tur ipizt. (630)
An hundred teise hit is heie (31)...
An hundred teise hit is wid (33)

Tak samo w niderlandzkim poemacie Dideryka.

In der middelt staet oec vander stat
Een tor
Hondert gelache hoge ende hondert wide. (2383—6)

ad 3) ręk. A

ręk. B

w. 225. Livres lisoient paienors	Livres lisoient et autours
U oeient parler d'amors	Et quant parler orent d'amours
En cou forment se delitoient	Ovide ou moult se delitoient
Es engiens d'amor qu'il trovoient	Es oeuvres d'amours qu'il oient.

Mamy tedy w ręk. B „Owidysza“, a jego lekcyja jest autentyczna, jako potwierdzona przez Sage i D. Analogiczny przypadek przytoczyłem w swej rozprawie francuskiej, gdzie Saga miała

Kalides ok Pláto, a wydanie Du Mérila miało: w. 893. *Cou truvon(s) el livre Caton*. Kölbing objaśniał w sposób następujący tę różnicę: „*Kalides* (M. Kallades) ist eine Entstellung aus *Caton* (vgl. frz. v. 893)... *Fláto* hat der Sagaschreiber hinzugefügt“ (p. 27). Tymczasem ręk. B ma autentyczną lekcyję:

C'est en Calcide et en Platon.

ad. 4) ręk. A.

ręk. B.

w. 1951. Et dist: „Ne sanlés pas espïe“	Dist li: Ne semblez pas espïe
52 De juër as eskes l'envie	De jouer as eschez l'envie
53 Et F(loires) ensi exploita	
54 Comme ses ostes li loa	

	Floires li dist qu'il i otroit
	Se grant avoir en geu metoit
	Qui metriez .C. onces d'or
	Et je autant de mon tresor
	Au geu s'asieent puis n'i ot
	Cil joua mierz qui plus en sot
	Ce fu Floires qui l'avoir ot
	Lui le donna com plus tost pot
55 Cil le vit, moult s'esmerveilla	Cil le vit, moult s'en merveilla
56 Et por le don l'en-mercia	Du don forment le mercia
57 Moult li a proié au premier	Moult le pria du reperier
58 D'a lui juer a l'eskekier	Joer au geu de l'eschequier
59	Et il si fist sans demorance
60	Deus cenz onces d'or en sa manche
61	Et cil en i remist .II. cenz
62	Floires du gaaignier n'est lenz
	Tout gaaigna et tot li donne
	Tel joie a cil que mot ne sonne
	Après grant piece l'en mercie
	Et son servise li afie
	Quant Floires prist de li congié
	Du reperier l'a moult proié
	Et il si fist a l'endemain
	Sa coupe d'or porte en sa main
	Et quatre cenz onces d'or mier
	Qu'il mist au geu de l'eschequier
	Et li huissiers fet ensement
	Puis a assis chaucuns sa gent
	Li huissiers a sa gent assise
	Et moult l'a bien en ordre mise
63 Au roc en prist .I. grant tropel	Au roc en prent .I. grant tropel
64 Et dist: „Eskee“ moult li fu bel.	Floires si dist: „Eschec“ moult bel.

Z przytoczonych powyżej 26 wierszy, które ma wyłącznie ręk. B, Du Meril przyjął do swego tekstu 4 wiersze (w. 1959—1962) i przez roztargnienie, nie dające się zupełnie wytłumaczyć, zaniedbał reszty podać w przypiskach lub na końcu książki, gdzie umieszczał obszerniejsze warianty. Ustęp ten w całości należy do oryginału, co stwierdzają obce przeróbki obu grup. (S, F i D)¹⁾.

Jak wynika z omówienia tych czterech najważniejszych punktów, na których opierał się Ernst, chcąc uczynić ręk. A zależnym od grupy β, całe studium niemieckiego krytyka spoczywa na materalnych błędach, wynikłych z nieznamości ręk. B. Hipotezy tam postawione upadają same przez się. Wypadki, w którychby Saga i Fleck (względnie Dideryk, lub ang.) przeciwstawiały się zgodnie obu rękopisom francuskim, nie znachodzą się wcale.

Przy układaniu krytycznego tekstu starofrancuskiego poematu *Floire et Blancheflor* mamy do dyspozycji dwa (względnie trzy¹⁾) rękopisy, reprezentujące dwie grupy α (A, C) i β (B). Z obcych przeróbek Saga należy do grupy α, natomiast F, D, ang do grupy β. Każda lekcja podana przez oba rękopisy francuskie należy do oryginału, każda lekcja, podana przez jeden rękopis francuski, a mająca swój odpowiednik w przeróbce zagranicznej przeciwnej grupy, należy również do oryginału.

3. Język rękopisów i wydań.

Floire et Blancheflor uchodzi dziś powszechnie za poemat pikardzki²⁾. W wydaniu Du Méril'a bohaterka nazywa się „Blancheflor“. W ten sposób już tytuł utworu zaznacza jego pikardzkie pochodzenie.

Czytając wydanie zarówno Sm. Beckera jak Du Méril'a, ma się istotnie wrażenie, że język poematu jest pikardzki. Oczywiście, okoliczność, że ręk. A, według którego ogłosił ten poemat pierwszy wydawca, a który to rękopis służył także za podstawę drugiemu

¹⁾ Opuszczenie tak ważnego ustępu przez Du Méril'a oświeśla w sposób jaszkawy niedostateczność jego wydania *Floire et Blancheflor*. Wykazanie lekcji, pominiętych przez francuskiego wydawcę, o ile mają odpowiednik w obcej przeróbce, będzie przedmiotem rozdziału p. t. „Uzupełnienia“.

²⁾ Trzeci ręk. (C) nie zawiera wariantów, dotyczących się treści (zob. uw. na str. 132), zachował jednak kilka lekcji stylistycznych w lepszej formie niż ręk. A.

³⁾ G. Gröber, *Grundriss der rom. Philologie* t. II, p. 528.

wydawcy, jest pochodzenia pikardzkiego, nie wystarczałyby do uznania samego utworu za pikardzki. Kopista pikardzki, mając w swoim wzorze, który przepisuje, formy innego narzecza, z łatwością je zastąpić mógł formami swego dyalektu. Rozstrzygającym w tym względzie kryterium są rymy, które zastąpić bardzo trudno, gdyż nieraz formy, rymujące w jednym dyalekcie, przestają być rymami w innym dyalekcie, z powodu odmiennego często rozwoju fonetycznego wielu dźwięków w poszczególnych narzeczach starofrancuskich.

Biorąc za podstawę tekst wydania Du Méril'a, znaleźć można takie rymy, które tylko w narzeczu pikardzkim są możliwe, gdyż formy te, zastąpione odpowiednikami z narzecza „Ile de France“, przestałyby ze sobą rymować. Rymy te pochodziłyby więc od samego autora poematu *Floire et Blancheflor* i świadczyłyby, że był z pochodzenia Pikardczykiem. Rymy te nie są wprawdzie liczne, ale już kilka wystarczy¹⁾, aby uznać poemat za pikardzki, jeżeli reszta rymów nie sprzeciwia się temu lub nie wskazuje wyraźnie na inne pochodzenie.

Przypatrzmy się więc tym kilku rymom pikardzkim.

w. 603—4. Cius arbres a a nom benus:
Ja un seul point n'en ardra fus.

w. 837—8. Ja s'ocesist, foi que doi Diu,
A un grafe, quant l'aperciu.

W wierszu 605 *fus* pochodzi z łac. *focus*, które w starofranc.¹⁾ daje **fuous* *fueus* *föus* *fös* pisane *feus* (dzisiejsze *feu* od formy *accus. focu*).

W wierszu 837 *Diu* pochodzi z łac. *deu*, które w starofranc. daje *deu* obok *diu* (oraz *dé*).

W obu powyższych wypadkach, podstawivszy regularne formy starofrancuskie, nie mamy rymu. Świadczyłoby to, że pochodzą od autora. Formy zaś powyższe znachodzą się w dyalektach północnych i północno-wschodnich, przedewszystkiem często występują w Pikardyi. W ogłoszonych przez Behrensa dokumentach i aktach

¹⁾ Często się zdarza, że autor stara się pisać w narzeczu Ile de France, unikając odrębności swego narzecza, by nie być wyśmianym, jak Conon de Béthune. Ale mimowoli przeoczy tu i ówdzie jakiś „prowincjonalizm“. Widzimy to u Gautier'a d'Arras. (Zob. uw. Förstera do *Ille et Galeron*, p. XLV).

²⁾ Mianem „starofr.“ oznaczam dla krótkości literacki język, który rozwinął się z narzecza *Ille de France*.

z XIII w. znajdujemy *diu*, (= *dieu*), *liu* (= *lieu*) *mius* (= *mieux*) w dokumentach z Pas de Calais, Lille, Tournai, (terytorium pikardzkie, dok. N° V, VII; VI, VIII, IX, X), z Liège i St.-Hubert (ter. wallońskie N° XIV, XVIII) oraz z Saône-et-Loire (ter. burgundzkie, N° XLIX).

w. 1771—2. Et des autres espisses assez
I a, qui flairent moult soués.

w. 1741—2. Et estorniaus, et rosignos
Et pincones, et espringos.

w. 1729—30. D'arain euvrés, tout tresjetés
Onques mais ne fu véus tés.

W wierszu 1771 *assez* pochodzi z łac. *adsatis*, a *soués* z łac. *suavis*, końcówki *ez* (= *ets*) i *es* nie rymują ze sobą w starofranc. XII w. Natomiast w dyalekcie pikardzkim stale *z* ({*ts*, *ds*) przechodzi w *s*¹⁾.

W w. 1742 *espringos* jest liczbą mnogą od *espringot*, która w starofranc. przedstawiała się jako *espringoz*, a więc znowu *z* (= *ts*), natomiast liczba mnoga od *rossignol* jest prawidłowa na *s*, czyli mamy do czynienia znowu z rymami pikardzkimi.

W w. 1729 *tresjetez*, pochodzi z ł. **transjectatus*, regul. *tresjetez*, natomiast *tés* {*talis* daje najczęściej *teus*, w niektórych dyalektach z wypadnięciem *l* — *tés*, nigdy zaś *tez*; rym więc *tresjetéz*: *tés* jest pikardzki, gdzie *z* } *s*.

w. 2171—2. Orains estiez vous deshaitie;
Mais or vous voi joians et lie:

tak mówi Claris do swej przyjaciółki Blanchefflor.

W wierszu 2172 *lie* odnosi się do Blanchefflory, pochodzi więc z łac. *laeta*, która to forma daje w starofranc. *liee*. Redukcja *iee* na *ie* występuje w dyalektach: wallońskim, lotaryńskim, a zwłaszcza pikardzkim²⁾.

w. 1202—4. Une nef ot qui estoit grans,
Par quoi demenoit son marcié
Et ou erroit quant ert chargié.

¹⁾ Zob. H. Suchier, „*Aucassin et Nicolette*“ p. 66, § 13. Nawiasowo dodaje, że w ręk. A, którego ortografię przyjął Du Méril czytamy w odnośnym miejscu *asses*, a nie *assez*, a wiersz ten jest skorrumpowany, bo ma 9 zgłosek zamiast 8, czego wydawca nie zauważył.

²⁾ Schwan-Behrens, *Grammatik des altfranzösischen* ¹⁰ 1914, § 243, Anm. 2, Suchier, *Les voyelles toniques* 1906, § 29.

Tutaj *chargié* odnosi się tak samo, jak powyżej *lie*, do rzeczownika rodzaju żeńskiego (une nef), pochodzi więc z łac. *carri-cata*, która to forma dałaby w stfr. *chargiee*, natomiast t. *mercato* daje regularnie *marchié*. Wyrazy te nie rymowałyby więc ze sobą, ponadto pierwszy jest rymem męskim, drugi żeńskim.

2391—2. Cil les descoevre; s'apsrut
Que cil est hom qui illuec jut.

155—6. Cele li a le terme dit
Et la royne respondit (z ręk. B, p. 8, uwaga 3).

343—4. Et puis li a conté et dit.
Floires iriés li respondit.

Regularne formy starofranc. już od połowy XII w. w perf. brzmią *respondi*. Natomiast w dyalektach: wallońskim, lotaryńskim, pikardzkim końcówce *t* zostaje o wiele dłużej.¹⁾

w. 1738—9. Des oisiaus i a si dous cri,
Et tant de faus, et tant de vrais!

w. 1318. Puet estre encor la r'averas.

Zarówno zanik *e* w środku wyrazu (*vrai* { *verai* { **veracu* jak również wstawka *e* (*averas*=*avras* dzisiejsze *auras*) występuje w pikardzkim narzeczu²⁾.

Na podstawie tych rymów i kilku innych uznał Du Méril, a za nim inni, poemat *Floire et Blanchefflor* za pikardzki. Tymczasem zajrzawszy do ręk. B, widzimy, że z powyższych wierszy niektóre nie mają wcale odpowiedników, inne mają rymy odmienne. Ponadto znajdują się w ręk. B rymy takie, które wprost wykluczają pochodzenie pikardzkie. Wydawca Du Méril albo je zupełnie opuścił w swych wariantach albo wydrukował je błędnie. Tak np.

w. 2089—90. Ce fa ses amis, bien le sot,
Que ele tant regreter sot.

Wydawca dodaje *regreter sot A*; *sot*, avait coutume, est une forme inusitée, mais elle n'est pas aussi contraire aux habitudes du

¹⁾ *Aucassin et Nicolette* p. 62, § 4.

²⁾ Zob. *Aucassin* *acatrons* (= *acheterons*), *prendera* (= *prendra*) i inne przykłady. W naszym poemacie jeszcze *avera* (2834), *saveriez* (2871), oraz *abau-bis* (= *abaubiz*): *Claris* (2805—6) (*op. cit.* p. 74).

ms. A que l'eût été celle qui se trouve dans le ms. B: Qu'ele tant souvent regretet.

Tymczasem w ręk. B jest nie *regretet*, lecz *regretot* co jest formą normandzką; taka sama forma występuje już kilka wierszy przedtem.

w. 2085—6. Si li demandent que ele oit
Por quel paor ensi criot.

W w. 2085 *oit* nie ma sensu. Jeżeli pochodzi od l. *audivit* to jest rym i rytm fałszywy, bo *audivit* daje dwuzgłoskowe *oit* późniejsze *oi*, *audit* zaś daje *ot*¹⁾, tak samo *habuit* daje *ot*. Zazawszy do ręk. B, znajdujemy tam:

Si li demande que ele ot
Quel paor et pour quoi criot.

Wariant, którego Du Méril nie podał nawet w przypiskach, a który przedstawia autentyczną lekcję. Tak samo w miejsce w. 603—4 czytamy w ręk. B:

Il estoit Venus apelez
N'ardroit s'il estoit en .I. res.

Venus zamiast *benus* świadczy, że kopista nie rozumiał, co przepisywał, starał się jednak możliwie wiernie oddać swój wzór, to też zachował i wyraz mniej zrozumiały *res*, pochodzący z *rate*+*s* (nom.), które daje *rez*: *apelez*.

Zamiast w. 837—8 czytamy w ręk. B:

Ja se fust morz, quant m'apercui,
A un grefe, mes trop pres fui.

Dwuwersz ten doskonale maluje niepokój królowej, która błaga o litość dla syna, opowiadając królowi z zapartym tehem i w urywanych słowach o zamierzonym jego samobójstwie. Natomiast w redakcyi ręk. A (wyd. Du Méril'a połowa wiersza 837:.... *foi que doi Diu*, (=polskie „jak Boga kocham“) jest zbędna, stanowiąc t. zw. „cheville“, dla zapelnienia wiersza lub rymu.

Wiersz 1771 ma, jak się wyżej już powiedziało, 9 zgłosek, jest więc o 1 zgłoskę za długi i jako taki błędny. Ręk. B ma inny rym w zmienionej redakcyi, który należy wstawić do tekstu, tak

¹⁾ Bartsch, *Chrestomathie de l'ancien français*⁴ (p. 508) przytacza formę *oit*, jako czas teraźniejszy od *oir*, ale to właśnie z naszego poematu.

samo przy w.: 1729—30, 1202—4 i 2171—2 i innych. Wiersze zaś 1741—2 znajdują się tylko w ręk. A, nie są więc autentyczne. (Zob. „Apendyks“).

4. Rymy poematu.

Tak więc powyższe wiersze nie świadczą jeszcze o pikardzkiem pochodzeniu *Floire et Blancheflor*. By móc w tej kwestyi wydać sąd, należy zbadać jak najdokładniej rymy. To też rozdział ten zawierać będzie przegląd rymów, uporządkowany według 5 głównych samogłosek (*a, e, i, o, u*), przyczem najpierw idą rymy męskie (I), następnie żeńskie (II). Poszczególne cyfry (1, 2, 3) oznaczają grupy morfologiczne.

Samogłoska a.

- I) — *a*: *a* (habet) 153, 154, 1385, 1543, 1707, 1838, 2059, 2743, 2838, 2926;
va (impérat.) 1399; *la* (adverb.) 1158; *ja* 2272;
ama (—avit) 15, 511; *prea* 109; *passa* 110; *dona* 469; *hasta* 470; *emporta* 469, 489; *embla* 495; *parla* 790; etc.
— *ai*: (*ai habes*) 1313, 1760, 1895, 2558; *sai* (*sapio*) 1449, 1759, 1858; *donrai* 1896; *sivrai* 781; *proiërai* 773; *menrai* 930; *arai* 1545, 2003; etc.;
— *ail*: *amirail* 1221, 1652, 1847; *travail* 1222, 1651, 1508; *de-tail* 1507; *fail* 1848;
— *ain*: *main* 1065, 1900; *pain* 1066; *endemain* 1899; *putain* 2411; *sain* 2412;
— *aing*: *compaing* 1345; *gaaing* 1346;
— *ains*: *enprains* 157; *ains* 158;
— *ais*: *mais* (*magis*) 869; *pais* (*pacem*) 870; *vrais* (**veracu*) 1739; *gais* 1740;
— *aist*: *plaist* 991 (:est 992), 1439; *laist* 1440;
— *ais*: *fourfais* 1103; *plais* 1104, 2757; *fais* 2758;
— *ait*: *vait* (*vadit*) 283, 422, 1640; *revait* 2335, 2915; *plait* 284, 2336, etc.; (*plet* 794); *lait* 421; *fait* 793, 2515, 2916; *trait* 1639; *forfait* 2443, 2497;
— *al*: *esmal* 532, 558; *cristal* 531, 557, 1631, 1784, 1806; *cheval* 1361; *canal* 1632, 1783, 1805; *vassal* 1363; *garingal* 1769; *citoval* 1770; *nonal* 677; *mal* 678;

- *an*: ouvan 1317; an 1318;
 - *ans*: blans 965; sans (sanguis) 966;
 - *ant*: amant 1; enfant 7, 166, 175 etc.; grant 165, 192 etc.; autretant 176; contremant 350; mendiant 755; entretant 2019, estant 71; joiant 114; avant 2697; devant 2507; remanant 1467; samblant 1513; marceant 1615; grant 2510 (:douce-ment); souffisant 1265 (:serjant); serjant 1051 (:talent), 2866 (:grant); semblant 1516 (:parant {parentem});
 - *anz*¹⁾: enfans 49, 248, 805 etc.; ans 50, 2575; grans 1027, 1202, etc.; chans (cantus) 247; semblans 561; truans 2259; querans 2260; marceans 405, 1028, 1073, 1201; respondans 2022; vaillans 537, 1724; manans 406; sachans 538; por-querans 806; vauquerans 1074; dormans 2367; poissans 2368; rians 2597; resplendissans 2598; dolans 2921, pensans 2922;
 - *art*: part 2107, 2187; tart 2108; resgart 2188;
 - *as*: as (habes) 1392; aras 960; dras 935; gas 812, 1394, 1506; bas 1573, pas 1505, trespas 811; compas 1574; vendras 747; ameras 748; porteras 959; troveras 936; seras 1393; feras 1417 averas 1418;
 - *ast*: donast 461, 1360; prisast 462; escoutast 625; amast 626; mandast 1335; consillast 1336; durast 2235; rovast 2236; laissast 2859; baisast 2860;
 - *aus*: cristaus 1757; esmaus 1758; chevaus 1212 (:torsiaus); biaux 580, 2573; coriaus 579; damoisiaus 2574;
 - *aut*: haut (adjec.) 1577; assaut 1578; chant (calet) 2025, 2762; vaut (valet) 2761, aut (3 prés. subj.) 2026;
- II) — *able*: honorable 737; secourable 738; estable 2251; fable 2252; delitable 1645 (:marbre);
- *ace*: face (subst.) 2343; brace 2344;
 - *ache*: vache 70 (:rivache = rivage);
 - *age*: visage 105, 509, 721, 731, 1086; parage 106, 278, 510, 724, 2357, parentage 1402, rivage 117, 69 (:vache): corage 269, 1387, 1484, 2216, 2438; cage 270, 722, 1085; lignage 277, 1388; image 445, 1483; artimage 446; sage 723, 732, 1636, 1686, 1924, 1990, 2215; barnage 1401; damage 1547;

¹⁾ W wydaniu du Méril'a drukowane — *ans*.

- folage 1548; estage 1635, 1685, 2437; homage (subs.) 1923, oumage 1989; enrage (verb.) 2358;
- *ages*: sages 415, 1624, 2739; langages 416; estages 1623; damages 2740;
- *aigne*: montaigne 83; plaigne 84; Espaigne 55, 993, 1244; faigne 335; Alemaigne 2100; compaigne 56, 1243, 2099, ouvraigne 994; remaigne 336 (:faigne {fingat});
- *aile*: Tessaille 42 (:pailles);
- *aillent*: assaillent 441, (assalent) 87; maillent 442; (defa-lent 88);
- *aines*: aimes (amas) 749 (:maines).
- *aine*: Charlemaine 11; Maine 12; plaine 1479, 1581; fon-taine 1480, 1633, 1781; semaine 1582, 2954, 382 (:peine), 2616 (:alaine = haleine); saine 1634, 1782, vilaine 2953;
- *aine* (= eine¹⁾: paine 351 (:demaine); Helaine 443, 2569 (:maine, Ysmaine); maine 703, 2195 (:paine), demaine);
- *aines*: maines (minas) 750 (:aimes);
- *aingles*: (= engles) caingles 979; contrecaingles 980;
- *aire*: faire 535, 1689, 2011, 2777; repaire 536; retraire 2012; deboinaire 2778; deputaire 1690;
- *aise*: desplaise (subj.) 1435; aise 1436;
- *aistre*: mestre (= maistre) 199 (:estre);
- *aite*: faite 435, 2623; portraite 436, 2624;
- *aïtes*: faites 2605; portraites 2606;
- *amble* (= emble): ensamble 717, 2347 (:tramble); samble 718;
- *ance*: ingremance 585; enfance 586; demorance 1959 (:mance = manche);
- *anche*: blanche 2621; branche 2622; mance (=manche) 1960 (:demorance);
- *anches*: branches 601; blanches²⁾ 602;
- *ande*: mande ({mandat) 391 (:grande); marceande 1049; viande 1050;
- *arbre*: arbre 547, 1355, 1600; marbre 548, 1356, 1599, 1646 (:delitable);
- *arme*: gisarme 1692; arme 1691;
- *assent*: escoutassent 631; pensassent 632; celassent 655; par-

¹⁾ Du Méril drukuje *paine* etc. zamiast *peine* etc., chociaż rek. ma *ei*.

²⁾ W wydaniu Du Méril'a jest błędnie: *branches*, rek. ma *blanches*

lassent 656; trestornassent 2633; osassent 2634, 2649; racatassent 2650;

— *asses*: oubliasses 857; espoussases 858.

Samogłoska e.

- I) — *é*: né 21 (:engendré); erré 115 (:arivé); cité 127 (:mandé); né 169 (:nomé); torné 339 (:demandé); clarté 481 (:ysopé); oré 503 (:retorné); pasmé 707 (:soné); engendré 715 (:conté); biauté 735 (:chastéé); regardé 873 (:demandé); demandé 1009 (:doné); cité 1019 (:arouté); commandé 1031 (:alé); asséuré 1041 (:apresté); esgardé 1067 (:bouté); 1077 (:pensé); acuité 1145 (:doné); devisé 1151 (:cité); arivé 1173 (:cité); cité 1197 (:desiré); entré 1275 (:cité); salué 1363 (:doné); conté 1327 (:arivé); trové 1353 (:planté); cité 1379 (:desiré); trové 1423 (:esgaré); claré 1459 (:anné); plenté 1473 (:regné); grevé 1491 (esgardé); moustré 1497 (:bouté); casé 1585 (:cité); cité 1595 (:antiquité); cité 1611 (:clarté); cité 1617 (:esgaré); cavé 1669 (:amiré); planté 1785 (:né); gré 1893 (:amé); mercié 1931 (:doné); biauté 1949 (:cruauté); degré 2051 (:amiré); estableté 2261 (:prové); pensé 2317 (:apelé); assamblé 2427 (:cité); commandé 2435 (:soné); biauté 2565 (:trové); seré 2613 (:esmeré); cité 2639 (:ré); erré 2789 (:né); conté 2793 (:regné); cité 2843 (:assamblé); acolé 2917 (:commandé); torné 2959 (:esgardé).
- *eil*: vermeil 281, 553, 606, 2037; conseil 282, 1609, 2038; soleil 554, 605, 1610.
- *el*: bel 195, 356, 540, 1258, 1454, 1964, 2714; damoiseil 196, 709, 1002, 1300, 1453; arbrissel 241, 598, 619, oisel 242, 483, 543, 620, 1728; castel 353, 983; néel 484, 984; tomblel 539, 544, 597; mesel 809; bordel 810; anel 1001, 2713; torsel 1195; isnel 1196; autretel 1241; ostel 1242; mantel 1257; batel 1299; cretel 1727; tropel 1963;
- *ens*¹: sens 223, 1572; porpens 224; pens 1571;
- *ens*²: (= *enz*¹) jugemens 821, 2703; tormens 822; dedens 1583; cens 1584, 1961; lens 1962, 2042; presens 2041; caiens 2219; enchantamens 2220, 2884; gens 2704; estrumens 2883;

¹) W wydaniu Du Ménil'a druk. — *ens* zamiast — *enz* (ents).

- *ent*: proposement 31; avenanment 32, 53; commencement 54; ducement, 183, 802, 2141, 2333, 2341, 2972; 2509 (:grant); ententivement 184; argent 255, 427, 925, 931, 982, 1053, 1189, 1458, 1541; soutiument 256, 754; gent 265, 530, 761, 892, 926, 1390, 1948, 2421, 2475, 2628; entent 266, (3 prés.), 370, 1060, 1808, 529 (2 impér.), 2489 (1 prés); talent 275, 932, 1378, 1832, 2200, 2209, 2229, maltalent 2548; hastivement 276, 952; aprent 369; Bonivent 428; ensemment 453, 2289, 2463, 2591; jugement 454, 464, 2422, 2476, 2490, 2500, 2537, 2592; granment 463; devéement 661; néant 662, nient 1562, 2464, noient 2547; escient 685, essient 1773; sairement 686; ment 689; pavement 690, 2627; jovent 753; vilainement 762; prochainement 783; atent 784; prent 801, 2141, 2334, 2696; certainement 891; largement 951, 1542; mer-villeusement 981; piument 1054; liément 1059, 1133, 1232, 1377, 2230; tent 1109; present 1110 (1. prés.); vent 1134, 1797; joiosement 1190; richement 1231, 1457, 1947; folement 1389; parent (parant) 1515 (:semblant) enchantement 1561, 1607, 1831; resplent 1608; fondement 1629; estent 1630, 2695; durement 1687; forment 1688; Occident 1774; temprément 1798; ordenéement 1807; rent 1969, 2971, (3 prés.), 2538 (1 prés.); reprent 1970, 2817; contenment 2167; acointement 2168; privéement 2199; sent 2210; premierement 2290; estroitement 2342; apertement 2499; franchement 2818; hastéement 2949; baptisement 2950;
- *er*: acater 945, 1310, 1915, escouter 43 etc.; parler 44 etc.; oublier 887; espier 1698; sengler 1463; piler 1627, 1638; mer 546, 1024, 1162, 1168, 1194, 1220, 1286, 1519; cler 1161, 1178; per 1682; ber 2770;
- *er* (= *ier*): toucher 149 (:voucher);
- *ert*: recovert 2081 (:pert {paret});
- *és*: nes (naves) 111, 1139; tres (trabes) 112, 1140;
- *és* (= *ez*): regnés 1539 (:esgarés); tresjetés 559 (mollés); alés 1017 (:commandés); avesprés 1135 (:montés); apelés 1749 (:avironés) gerredonés 1983 (:véez); tornés 2029 (:trové); apelés 2047 (:portez); provés 2257 (:contés); crestienés 2945 (:apelés) monnéés 933 (:assez); tresjetés 1729 (:tes {talis}) gibelés 2875 (:oiselés); mouschés 2881 (:oiselés); soués 1772 (:assez); piés 2481 (:oyez);

- *est*: est 681 (:est); 992 (:plaist);
- *et*: entreset 311 (:seroit);
- *ez*: armez 79 (:assez); asséurez 337 (:trametrez); pensez 527 (:confortez); appelez 675 (:gabez); menez 701 (:savez) ociez 813 (:entrez); soffrez 841 (:verrez); loez 849 (:volez), remanez 917 (:avez); hasterez 919 (:arez); volez 921 (:devez) avez 1311 (:ostelez); apartenez 1321 (:resamblez); viegnez 1337 (:troverez); porterez 1347 (direz); cremez 1531 (:alez); querez 1533 (:serez); mesurez 1861 (:prenez); respondiez 1865 (:volez); arez 1875 (:metrez); rendez 1881 (:donez); porterez 1887 (:rendez); donez 1889 (:atendez); rendez; 1903 (:retenez); juëz 1905 (:metez); prendrez 1917 (:donrez) irez 2017 (:repairez); amerez 2119 (:verrez); connistrez 2123 (:volez); escoutez 2439 (:orrez); gardez 2525 (:arez) morrez 2685 (:faudrez); pardonez 2751 (:avez); tenez 2863 (:amez); venéz 2895 (:aurez); escoutez 927 (:oyez); oyez 1551 (:voliez);
- *eus*: vermeus 1791, 1796, 2584; conseus 1792; soleus 1795, 2583; covoiteus 1913, 1978; angoisseus 1914, 1977;
- *eut*: consent 1367; veut 1368;
- *eche* teche 2385; eche 2386;
- II) — *ée*: née 9 (:coronée); passée 57 (:arivée); vouée 95 (:contrée); présentée 103 (:esgardée); porpensée 299 (:senée); finée 419 (:navée); menée 505 (:présentée); acatée 507 (:pesée); porpensée 517 (:senée); ovrée 541 (:néelée); mollée 565 (:formée); listée 639 (:avironée); néelée 647 (:lettrée); trovée 659 (:poussée); coulорée 733 (:née); menée 865 (:acatée); soslevée 877 (:trovée); demandée 957 (:donée); menée 1325 (:acatée); esgardée 1477 (:donée); gardée 1593 (:emblée); lée 1597 (:cheminée); provée 1815 (:jetée); coronée 1823 (:clamée); rasséurée 2087 (:porpensée); porpensée 2091 (:senée); loée 2161 (:reposée); achievée 2203 (:trovée); levée 2269 (:contraée); alée 2301 (:versée); espée 2351 (:asssemblée); 2361 (:recelée); menée 2595 (:ostée); emblée 2663 (:trovée); contrée 2791 (:emblée); moustrée 2841 (:coronée); demandée 2851 (:aportée); eurée 2965 (:relevée); coronée 2969 (:apelée);
- *ée*: viellece 757; destrece 758; proueece 2255; richece 2256;

- *cille*: vermeille 971; merveille 972, 2078, 2802; veille 1269; conseille 1270; corbeille 2079, 2801;
- *eillent*: conseillent 1021, appareillent 1022; esveillent 2397; esmerveillent 2398;
- *ele*: bele 119, 178, 409, 424, 569, 638, 1511, 1812, 1830, 2292, 2332, 2381, 2610; novele 120, 333, 396, 410, 570, 906, 1111, 1253, 1662, 2468; damoisele 177, 395, 905, 1112, 2115, 2304, 2331, 2382; pucele 334, 423, 637, 1254, 1661, 1811, 1829, 2467, 2609; apele 771, 2116, 2291, 2303; rouelle 772; sele 975; Castele 976; jumele 1512; fontanele 1803; gravele 1804;
- *eles*: puceles 3, 1673, 1676, 2453; damoiseles 4, 35, 1675; beles 36, 1674, 2454;
- *emble*: zob. — *amble*;
- *eme*: feme 467, 486, 726 (:geme 468, 485, 725);
- *ende*: amende 1125; rende 1126;
- *endent*: aprendent 233; entendent 234; descendent 2065 (:presentent);
- *endre*: entendre 5, 197, 325, 1809; aprendre 6, 198, 207, 326, 1810; prendre 61, 100, 408, 1397, 1715; cendre 62; deffendre 99; rendre 208, 669; vendre 407; pendre 1398; tendre 1495; descendre 1496, 1716; rendre 669 (:entre);
- *engles*: zob. *aingles*;
- *ente*: entente 371, 2109, 2460; ente 372; dolente 2110; gente 2459;
- *ere*: ere (erro) 1529; frere 1530; pere 2897, 2923; mere 2898, 2924;
- *erent*: troverent 455 (:estriverent); livrerent 459 (:conjurerent); acaterent 497 (:donerent); planterent 615 (:conjurerent); passerent 1205 (:acaterent); troverent 1215 (:demanderent); tornerent 1255 (:alerent); aresterent 2889 (:saluèrent); apporterent 2935 (:presenterent); mercierent 2783 (:loèrent);
- *erre*: terre 193, 306, 884, 1262, 1406, 1867, 2000, 2531, 2796; querre 194, 305, 883, 1261, 1405, 1868, 1999, 2532, 2795; conquerre 1592; guerre 1591;
- *este*: geste 1835; feste 1836;
- *estre*: destre 2063; senestre 2064; estre 200, (:mestre), 345, 346¹⁾;

¹⁾ ręk. B ma tutaj *mestre*, zob. „Apendyks“.

- *etes*: grossetes 2611; rougetes 2612;
- *eure*: zob. — *ore*;
- *euse*: zob. — *ose*;

Samogłoska i.

- I) — *i*: di (1 prés.) 13 (:engenui); respondi (3 pf.) 403 (:merci); s'esbahi (3 pf.) 691 (:cri); garni 839 (:toli 3 pf.); ci 855 (:ensi); merci 867 (:di); esbahi 1099 (:abati); parti (3 pf.) 1351 (:miëdi); vi 1523 (esbahi 3 pr.); respondi (3 pf.) 1525 (:ami); repent (3 pf.) 1527 (:mesdi 1 prés.); merci 1535 (afi); cri 1731 (:oi 3 pf.); seri 1737 (:cri); merci 1845 (:ensi); acuelli (3 pf.) 1897 (:merci); ensi 1993 (:fi 1 pr.); merci 2001 (:fi 1 pr.); esmarri 2005 (:escarni); sailli 2073 (:esbahi); failli 2079 (:trahi); mari 2139 (:failli); ami 2181 (:merci); respondi 2273 (:endormi); ci 2277 (:merci) dormi 2281 (:resperi); li 2297 (:endormi, 3 pf.); failli 2353 (:mari); di 2473 (:merci); entendi 2549 (:esjoï); oi 2655 (:jehi); merci 2779 (:oi 3 pf.);
- *iaus*: zob. — *aus*;
 - *ié*: aparillié 341 (:consillié); marcié 499 (:lié); lié 513 (:gaaignié); repaïré 663 (:congié); aparillié 955 (:congié), 999 baillié; congié 1011 (:baisié); proié 1147 (:otroïé); desharnechié 1165 (:sachié); herbergié 1199 (:marcié); chargié 1204; esvillié 1273 (:aparillié); herbergié 1281 (:marcié), 1329 (:congié); baillié 1371 (:envoïé); congié 1699 (:jugié); vergié 1717 (:irié); commencié 2201 (:lié); pitié 2287 (:laissié); pitié 2653 (:aproismié); 2705 (:irié); lié 2711 (:pitié); jugié 2721 (:pitié); aidié 2753 (:consillié); lié 2785 (:commencié); congié 2901 (:irié);
 - *ien*: bien 411, 1003, 1437, 2234; rien 412, 1004, 1438; engien 853; mien 854; sien 2233;
 - *iens*: payens 17, 59; crestiens 18, 23, 60; biens 24;
 - *ient*: crient 385, 2309, vient 384, 2310;
 - *ier*: autrier 33 (:mangier); repaïrer 75 (:chargier); toucher 149 (:voucher, zob. — *er*); maistroier 179 (:alaitier); mangier 187 (:alaitier); eslongier 295 (:trenchier); aidier 301 (:consillier); gaaignier 501 (:repaïrer); embracier 629 (:baisier); crespier 609 (:balsamier); graïer 787 (:chier); esche-

- quier 968; macecier 1033 (:mangier); chier 1047 (:m.); m. 1079 (:eslegier); notonier 1179 (:sentier); aaisier 1213 (:mangier); aparillier 1267 (:couchier); nagier 1303 (:notonier); pontonier 1341 (:chier); 1381 (:mestier); autrier 1407 (:graffier); mangier 1451 (:moullier), 1489 (:consillier); mortier 1575 (:acier); clochier 1601 (:ormier); aprochier 1705 (:noncier); trenchier 1711 (:chevalier); chier 1763 (:alier); eschequier 1901 (:gaaignier); chier 1911 (:mengier); repaïrer 1957 (:eschequier); huissier 1973 (:mangier); atargier 1987 (:vergier); esvillier 2345 (:travillier); jugier 2637 (:lier); redrecier 2823 (:chevalier); ch. 2827 (:mostier); escorchier 2957 (:detrenchier);
- *iers*: fouriers 77; chevaliers 78, 986, 2887 (:briés); celiers 479; boutilliers 480; somiers 939, 1186, 1302; escuiers 940, 1301; chiers 985; pautoniers 1123; sestiers 1124; destourbiers 1185; notoniers 1187; volentiers 1188; figiers 1736; noiers 1766; Gaifiers 2491; fiers 2492;
- *iés* (= *iez*)¹⁾: congiés 393, 904 (:iriés); liés 1143 (:aparilliés); coureciés 1433 (:herbergiés); engigniés 1799 (:chargiés); iriés 1967 (:liés); repaïrés 2035 (:liés); liés 2267 (:coreciés), 2581 (:empiriés); iriés 2635 (:pitiés); coreciés 2755 (:otroïés); piés 2759 (:liés); 2822 (:baisiés);
- *iet*: chiet 1789 (:siet);
- *iez*: esmervilliez 889 (:justiciés²⁾); requerriez 1005 (:aiez); aiez 1259 (:sachiez); consilliez 1543 (:sachiez); repaïriez 1885 (:otroiez); soiez 2223 (:traiez); ariez 2553 (:moriez) por. — *iés*.
- *if*: estrif 1493 (:pensif);
- *il*: oïl 2283 (:il);
- *in*: latin 263; parchemin 264; vin 1057, 1108, 2868; Martin 1058; fin 1107, 2867; matin 1279, 1935; chemin 1280, 1936;
- *ins*: chemins 81, pelerins 82; osterins 429; porprins 430; vins 1217; poucins 1218;

¹⁾ W wydaniu Du Méril'a druk. raz — *iés* zamiast — *iez* (z ręk. pik.) drugi raz — *iez*, mimo że ten sam ręk. miał — *iés*.

²⁾ Por. poprzedzającą uwagę; ręk. A, według którego Du Méril druk., ma konsekwentnie *esmervillies*: *justicies*; wydawca druk. impérat. — *iez*, part. perf. — *iés*.

- *ions*: entramions 741 (: consillions);
- *int*: tint 2105, 2798; vint 2106, 2797;
- *ir*: palir 147; tressalir 148; plaisir 303, 1122, 1663, 2434, 2667, 2682; garir 304, 2539; tolir 309; morir 310, 390, 765, 769, 803, 807, 893, 1016, 2521, 2540, 2668, 2681, 2694, 2699, 2708, 2772; cueilir 377, 2033; gesir 378, 1933, dormir 389, 1934; oïr 766, 1721, 2771; guencir 770; soffrir 804, 844, 2522, 2693, 2700; sortir 808, 1801; departir 1015; venir 1121, 1722, 1802, 2364, 2461; servir 1664, 2462; découvrir 1927; languir 1928; emplir 2034; ovrir 2363; taisir 2433; sailir 2707;
- *is*: dis ((dies) 63 (: païs); amis 125 (: païs); dis 261 (: apris); assis 477 (: pris { pretiu); vis 571 (: lis); tolis 763 (: toudis); Biblis 823 (: ocis); païs 847 (ocis); pensis 871 (: assis); mis 1075 (: pensis); seris 1137 (: esclarcis); paradis 1191 (: païs); assis 1229 (: mis); mis 1237 (: pensis); païs 1287 (: Monfelis); vousis 1409 (: païs); pensis 1443 (: enquis); vis 1455 (: assis); Paris 1481 (: amis); païs 1557 (: quis); vis 1747, 1779 (: paradis); païs 2121 (: vis); Claris 2125 (: escarnis), 2179 (: amis), 2327, 2339 (: vis); mis 2405 (: bris); ris 2803 (: entrepris); abaubis 2805, assis 2853 (: Claris);
- *is*: (= iz): maris 447 (: m.); foillis 599 (: garnis); floris 1761 (: cris); espanis 2373 (: maris);
- *ist*: requist 1181 (: mist); dist 1971 (: ist); prist 2495 (: ocesist);
- *it*: oït 51 (: escrit); dit (pf. 3) 155 (: oï); 344 (: respondit); eslit 1679 (: lit { lectu); petit 1271 (: vit); petit 1271, 2577 (: vit); dit 1827, 2551 (: ocit, respit), ocit 2727 (: cuit { cogito);
- *iz*: zob. — *is*;
- II) — *ice*: justice 1567 (: mise), zob. — *ise*;
- *iche*: riche 1131 (: affiche);
- *ie*: vie 19, 162, 260, 362, 719, 775, 1062, 1554, 1851, 1855, 1878, 1995, 2028, 2132, 2241, 2286, 2420, 2520, 2746, 2812, 2836, 2840, 2940; amie 20, 361, 492, 673, 700, 776, 880, 1008, 1264, 1404, 1486, 1537, 1746, 1852, 1856, 1996, 2027, 2072, 2131, 2148, 2285, 2356, 2375, 2417, 2519, 2589, 2674, 2684, 2810, 2819, 2939; Hongarie 25, Bougrie 26, florie 161, envie 259, 1485, 1538, 1952, 2213, 2242, sorcee-

- rie 397, druërie 398, 2264, 2811; Lombardie 491, melodie 621, oïe 622, 2147, mie 674, 1553, 1877 2376, 2383, 2590, 2683, 2723, 2765, oublie 699, 1061, 2160, partie 720, mer- cie 879, 1007, 1263, 2069, 2820, folie 1403, estormie 1745, espie 1951, saillie 2070, esbanie 2071, escrie 2075, aie 2076, 2370, lie 2159, anemie 2177, departie 2178, tricherie 2214, fie 2263, die 2355, 2724, 2745, fenie 2369, jalousie 2384, sive 2418, deprie 2419, marie 2673, baillie 2766, erie 2809, ocie 2835, joie 2845; jolie 2846; otrie 2839, deshaitie 2171 (: lie { laeta);
- *iee* maisnée 65 (: chevaucée); liée 133 (: envoée); avillée 293 (: lignée);
- *iegne*: viegne 2013 (: tiegne);
- *iene*: payene 167 (: crestiene);
- *ient*: vienent 213, 1156; maintienent 214; tienent 1155;
- *ient*: dient 2165, 2862; sosrient 2166; mercient 2183; orient 2184, rient 2861;
- *iere*: fiere 1733, 2451; maniere 1734, 1821, 2323, premiere 1822, 2692; chiere 2055, 2452, ariere 2056, 2691; ver- riere 2324;
- *ierent*: presignierent 2943 (: baptisierent);
- *ieres*: demanieres 1753 (: pieres);
- *ile*: Sebile 317, 363 (: vile); aiguille 1603 (: Puile);
- *ine*: roïne 107, 131, 144, 273, 653, 909; meschine 108, 132, 143, 274, 654, 832, 910, 2198; medicine 831; cortine 2197; crine 2593; hermine 2594; fine 2603, 2807; verrine 2604; eneline 2808;
- *ines*: sebelines 937 (: martrines); poitrines 2387 (: meschines);
- *inrent*: vinrent 2559 (: tinrent); 2933 (frent);
- *ire*: escrire 253; cire 254; descrire 727; dire 728, 1555, 2393, 2471, 2487, 2544; sire 1501; ire 1502, 2266; martire 1556, 2488; rire 2265; ocire 2394, 2472; sospire 2543;
- *irent*: frent 617, 2644, 2934; florirent 618; virent 2399, 2630, 2743; fremirent 2600; esbahirent 2629; frent 2934 (: vinrent);
- *ise*: convoitise 417 (: guise); assise 549 (: Frise); bise 1175 (: assise); servise 1841 (: mise); prise 2689 (: mise); fran- chise 2815 (: prise); mise 1568 (: justice);
- *ises*: assises 989 (: entremises);

- *issent*: oissent 633 (:endormissent);
- *ites*: crisolites 645 (:amecites); dites 2415 (:veistes);
- *ive*: caitive 289 (:vive);
- *ivre*: vivre 1413, 1654, 2280 (:yvve, vuivre, livre);

Samogłoska o.

- I) — *oi* ({*oi*): habui) 2059, 2207, 2208, 2470 (:poi {*potui*);
- *oi* ({*ei*): roi 145, 348, 354, 666, 833, 859, 943, 1170, 2680; soi 146, 2941; otroi 313, 2494; moi 314, 347, 834, 944, 1083, 1503, 2128, 2192, 2232, 2523, 2679; conroi 353, 1169, 2293; palefroi 665, 964; toi 860; foi 963, 1084, 1504, 1509, 1943, 2015, 2127, 2191, 2231, 2493; voi 1510, 1853, 1944, 2221; effroi 1854; troi 2016; envoi 2053; croi 2054, 2294; meseroi 2222; desroi 2524; loi 2942;
 - *oir* ({*oir*): veoir 267, 876, 2175; avoir 268, 465, 471, 472, 940, 1225, 1415, 1559, 1880, 2176; savoir 466, 2732; voir 875, 1226; ravoir 949; manoir 1416; espoir (1 prés.) 1560, 1794, 1879, 2731, asséoir 1793; remanoir 2903; voloir 2904;
 - *oirs* ({*oirs*): voirs 2007 (:avoirs);
 - *ois* ({*eis*): Francois 91; cortois 92, 130; rois 129, 978, 1154, 28; orfrois 977; mois 1153, 2449 dois ({*discos*) 1499 trois 1500; pois ({*pensu*) 2450; rois 28 (:oirs {*hères*);
 - *ois* ({*eis*) = *oiz* ({*eiz*): dois ({*debes*) 797 (:drois {*directus*); dois ({*digitos*) 2652 (:drois); drois 2669 (:oēioiz);
 - *oit* ({*oit*): 1) avoit 37, 151, 186, 1247, 1293, 1384, 1427, 2378; estoit 38, 97, 98, 142, 152, 216, 384, 457, 552, 636, 863, 1089, 1101, 1208, 1294, 2429; servoit 141; savoit 185, 219, 657; aprenoit 215; (or)endroit 818, 864; disit 220, 743; remanoit 329; venoit 383 2113; gisoit 551, 635, 2377, séoit 573; faisoit 574; decouroit 613; caoit 614; entendoit 744; doit 751; destroit 752; voloit ({*volebat*) 799, 2114; aperçoit 800, droit 817, 2504; vendoit 1090; tenoit 1102, queroit 1207; contenoit 1248, respondoit 2305, soit 1383, 2306; distraignoit 1428; devoit 2430 envoit 2503; oēioit 2741; croit 2742; apercevrait 330; oublieroit 365; ameroit 366, aroit 458, 658, 900, 2618, 2735, vendrait 730; peneroit 899; donroit 913; rendrait 914; orroit 1395; conistrait 1396; verroit

- 2555; retendrait 2556; sentiroit 2617; seroit 2736; sarait 2737; parroit 2738;
- 2) (imperf. I conjug.) contoit 47 (:amait); aloit 93 (:menoit); alaitoit 181 (:commandoit); couchoit 189 (:abevroit); aparilloit 475 (:nagoit); esgardoit 487 (:volait {*volabat*) touchoit 583 (:acoloit); entroubloit 1063 (:soupiroit); regretoit 1088, 1252, 1519 (:pensoit, sospiroit, ploroit);
- 3) estoit 373 (:flairoit; ręk. B oloit zob. Apend.); oubloit 375 (:estoit, zob. Apend.); manoit 1289 (:passoit; ręk. A manaient: conduisoient, zob. Apend.); porroit 2599 (:esgardoit, ręk. B ploroit: esg. zob. Apend.; refusoit 2955 (:volait, {*volab*et, ręk. B ne se volait: volait.); parait 67 (:conduisoit, ręk. C, B prenoit: cond. zob. Apend.); oit 2085 (:croit, ręk. B ot: criot, zob. Apend.);
- *ol*: arvol 1695 (:fol.);
- *on*: maison 201, 1129, 1344, 1366, 2869; nom 202, 2660; environ 429, 555, 578; doignon 440, 2676; Salemon 556; on 577; Caton 893; hom 894, 954, 1343, 1432, 1447; raison 953, 1431, 1864, 2659, 2764, arcon 969; pisson 970; maison 1129, 1344, 1366, 2869, contencon 1130 compaignon 1365; fuison 1461; venison 1462; garcon 1613, 2870; brandon 1614; lion 1735; soupeon 1736; felon 1836; paveilon 2093; menton 2094, 2329, 2379, 2585, 2619; grenon 2330, 2380, 2586; oquison 2533, 2675; Absalon 2567; Ypomedon 2568; facon 2620; baron 2763; hom 1447 (:mangeron);
- *ons*: Gaidons 323; lechons 324; hairons 1465, 2873; plongons 1466; sons 1777; gresillons 1778; paons 2874; faucons 2879; esmerillons 2880; barons 2717 (:devrions); oquisons 947 (:alons); perdrons 285; prenons 286; dirons 519, 533, verrons 520, 2389; conforterons 534; avons 845; perdons 846; esveillerons 2390, devons 2485; faicons 2486; savons 2513; morrons 2514;
- (*i*)ons: zob. samogl. — *i*. (—ions);
- *ont*: vont 123, 1665, 1671, 2359; font 129, 250, 642, 1678, 1744, 2067, 2399; revont 249, 2068; querront 827; ont 641, 995, 1096, 1141, 1626, 1642, 1684, 2062, 2900; troveront 828; porquerrons 941, garderront 942; sont 996, 1037, 1095, 1142, 1564, 1625, 1641, 1666, 1677, 1683, 1743, 2250, 2768;

- passeront 1038; pont 1291, 1340; parfont 1292, 1339; mont 1563, 2249; semont 1672; amont 2061, 2360; saront 2767;
- *or*: or 431, 977, 1910, 1975 (:tresor);
 - *or*: seror 29; honor 30, 171, 307, 1825, 2720, 2963; pluisor 89, 2455, 2646, 2886, 2951; paor 90, 525, 2512; Blanceflor 172, 210, 268, 288, 308, 321, 328, 567, 587, 651, 683, 705, 713, 815, 861, 1082, 1249, 1488, 2050, 2104, 2158, 2117, 2136, 2169, 2237, 2308, 2319, 2403, 2408, 2446, 2511, 2665, 3677, 2726, 2747, 2831, 2856, 2964; amor 209, 267, 287, 322, 327, 332, 588, 652, 684, 706, 862, 1373, 1925, 1991, 2129, 2135, 2143, 2157, 2164, 2238, 2457, 2947; signor 279, 474, 1039, 1926, 1992, 2307; (nosignor) 2719, 2948; coulor 280, 2039; devineor 331, ancissor 493; do(u)lor 526, 1250, 2518; flor 568, 612, 1839, 2040, 2118, 2130, 2144, 2170; odor 611; jor 714, 1081, 1487, 1694, 1704, 2032, 2952; pechéor 816; lor 1040; tor 1374, 1693, 1703, 1859, 2031, 2049, 2103, 2320, 2407, 2517, 2666, 2678, 2725, 2748; menor 1587; aumacor 1588, 2432; oissor 1826, 1840, 2458, 2832, 2855; engignéor 1860; doucor 2163, 2645; retor 2404; aor (1 prés.) 2409, deshonor 2410, emperéor 2431, baudor 2885;
 - *our*¹⁾ = *or*: oissour 297 (:aumachour); tour 1937, 1942 (:entour, traitour);
 - *ors*: [tors 39 : estors], em. cors {corpus 39 : Ectors (zob. Uzup. i Apend); hors 2149;
 - *ors*: serors 45; amors 46, 226, 257, 780, 1788, 1998, 2239; paienors 225; flors 258, 779, 1776, 1787, 2173, jors²⁾ 1517; plors 1518; odors 1775; Blanceflors 1997; dolors 2174, mors 2240;
 - *ors* (= *orz*)²⁾: jors 1183 (:cors {curtos});
 - *ours*²⁾ = *ors*: flours 239 (:colours); ancissours 1619 (:estours); ours {ursos} 2847 (:jougléours);
 - *ort*: mort 101, 1719, 2010, 2023, 2529, 2672, 2891; port 102, 1164, 1224, 1245, 1767; bort 1163, tort 1223, 2009,

¹⁾ Du Ménil drukuje te same wyrazy raz przez — *or*, — *ors*, drugi raz przez — *our*, — *ours*, nie trzymając się nawet rękopisu.

²⁾ Jak wiadomo, *jors* należy do tych wyrazów, które rymują zarówno na — *ors* jak na *orz*; *cors* (<curtos) jest formą pikardzką.

- 2530, 2671; recort ({recōrdo} 1246, restort 1720; ort ({hortu} 1768; resort 2024; fort 2892;
- *ort*: cort ({cōhōrte} *cōrte) 2631, 2787 (:plort {plōret}, sort {surdu});
 - *os*: rosignos 1741 (:espringos¹⁾);
 - *ot*: ot ({audit} 693, 1297, 2145, ({habuit} 2371, 2587, 2825 (:pot); sot ({sapuit} 2089 (:sot {solet}; pot 2225 (:got {gaudet});
 - *ous*: vous 1307 (:vous);
 - *ous* (= *ouz*): prous {prodes} 139, 2782, 2813, 2920 (:tous);
- II) — *oeuvre* zob. — *oeuvre*;
- *oie*: joie ({gaudia} 395, 897 (:oie {audiat}); pensoie 1113 (:sou-spiroie) (imperf. I konjug.); otroie 413 (:envoie); savoie 1115 (:devoie); vendroie 1159 (:gaigneroie 1160); disoie 1315 (:veoie); feroie 1945 (:pooie); faisoie 2455 (:tenoie); feroie 2477 (:oioie); diroie 2749 (:doie); donroie 2907 (:coro-neroie) (imperf. II, III konjug. i condition.);
 - *oies*: estoies 1411 (:revendroies);
 - *oient*: 1) montoient 85 (:gaitoient); entramoient 217 (:entre:sambloient); delitoient 227 (:trovoient); nagoient 449 (:menoient); atouchoient 591 (:entrebaisoient); demenoient 623 (:chantoient); cornoient 1295 (:apeloient); entramoient 2101 (:aloient) ploroient 2413, 2701 (:entr)esgardoient; brisoient 2877 (:volotent) {volabant} (imperf. I konjug.); 2) devoient 163 (:avoient); levoient 245 (:séoient); venoient 251 (:prenoient); ooient 627 (:esprenoient); estoient 997 (:departoient); disoient 1093 (:enmenroient); aroient 1095 (:gaigneroient); voloient ({volebant} 1565 (:faudroient); estoient 2111 (:avoient); soient 2185 (:seroient); dormoient 2365 (:tenoient); voient 2401 (:doient); otroient 2505 (:envoient); (imperf. II, III konjug. condit. i prés.); 3) feroient 581 (:ventoient); entresgardoient 595 (:rioient); estoient 649 (:racontotent); amoient 739 (:veoient, ms B trovient zob. Apendyks); sospiroient 2561 (:avoient, tylko w B); entresgardoient 2563 (:estoient, tylko w B zob. Apendyks);

¹⁾ *espringos* jest formą pikardzką, zam. *espringoz*, dwuwiersz ten znajduje się tylko w jednym ręk. zob. Apend.

tylko ze sobą, tak samo *a* przed *l* w odkrytej zgłosce, co wynika z tego, że końcówka *-allu* > *-al*, ale *-ale* > *-el*, w uczonych zaś wyrazach *-ali* > *-al*, *cristal*: *esmal* 531, 537; *cheval*: *vassal* 1361; *cristal*: *canal* 1631, 1783, 1805; *garingal*: *citoval* 1770; *reial*: *cristal* po w. 2432¹⁾.

Z drugiej strony rymują ze sobą: *autretel*: *ostel* 1241.

Rym *nonal*: *mal* 677 mógłby także brzmieć: *nonel*: *mel*.

Z pisarzy francuskich, piszących w Anglii, Marie de France skrupulatnie oddziela *-all* od *-al*, które ze sobą nigdy nie rymują²⁾. Zachowanie *a* w *-al* uchodzi za cechę normandzką³⁾. W *Roman d'Eneas*, który, zdaniem wydawcy, jest poematem normandzkim, *-al* przeszło na *-el*, jedynie wyraz *hospitale* rymuje raz na *-al* (*ostal*: *vasal* 1955), drugi raz na *-el* (*altretel*: *ostel* 3541), a wyraz *mortale* jedynie na *al*⁴⁾. Tak samo w utworze, wydany przez G. Parisa *La Vie de Saint-Gilles*, którego autorem jest żyjący w Anglii kanonik Wilhelm z Berneville, a który uchodzi za utwór normandzki, końcówka *-al* przeszła prawie wszędzie na *el*⁵⁾.

Natomiast pisarze, których utwory zlokalizowano bardziej na południu i południowym zachodzie od Normandii, jak n. p. autor „Romansu o Tebach”⁶⁾, kanonik Wace⁷⁾, Beneit z Sainte-More⁸⁾.

¹⁾ Ustęp opuszczony przez Du Méril'a. (zob. *Uzupełnienia*), choć treść jego znajduje się w obu rękopisach francuskich i w poemacie Dideryka van Assenede.

²⁾ Zob. *Bibl. Normica* t. VI, *Die Fabeln der Marie de France*, her. v. Karl Warnke, str. LXXXI.

³⁾ Zob. *Trois rédactions en vers de l'Evangile de Nicodème* p. p. G. Paris et A. Bos. Paris 1885 (*Société des anc. textes fr.*) gdzie uczony francuski nazywa tę cechę „un trait déjà maintes fois signalé comme normand”, (str. XXVII).

⁴⁾ Zob. *Bibl. Norm.* t. IV, *Eneas* p. p. Jacques Salverda de Grave, (str. XIV).

⁵⁾ Zob. *Introduction* do wydania tego utworu (w *Société des anciens textes français*), Paris 1881.

⁶⁾ *Le Roman de Thèbes* p. p. L. Constance (*Soc. d. anc. textes fr.* P. 1890, t. II, str. LXXII, *tal*: *cheval*; *al*: *vasal* etc.

⁷⁾ *Maistre Wace's Roman de Rou et des Ducs de Normandie* h. v. H. Andersen, Heilbronn 1877/9, t. 2.

⁸⁾ *Chronique des ducs de Normandie* p. p. Fr. Michel. Paris 1836 — 44, t. 3, oraz *Le Roman de Troie*, p. p. L. Constans, (*Soc. d. a. t. fr.*). Paris 1904 — 12, t. 6, zob. t. VI, str. 111, gdzie wydawca zestawiał liczne przykłady, z których wynika, że autor częściej rymuje tę końcówkę na *-al* niż na *el*.

Péan Gatineau¹⁾, Frère Angier²⁾, zachowują *a* w końcówce *-ale*³⁾.

Przejście *-ale* na *-el* w *Floire et Bl.* nie świadczy jeszcze przeciwko normandzkiemu (względnie anglo-normandzkiemu) pochodzeniu tego utworu.

§ 1 a. Kończąca liczbę mnogiej *aus* < *als* rymuje ze sobą *cristaus*: *esmaus* 1757; obok tego dwa razy *-aus*: *-iaus*;

torsiaus *chevaus* 1211; *coriaus*: *biaus* 579; po za tem *-iaus* rymuje tylko ze sobą n. p.

biaus: *damoisiaus* 2573.

Powyższe przykłady uczą, że *ē* stojące przed *l* w końcówce *-els* (< *-ellos*, *ellus*), zanim *l* się zwokalizowało, przeszło na *éa* i na *ed*. Pisać tedy należy: *torseals*: *chevals*, etc. To samo widzimy w utworach Marie de France, por. przykłady:

reials: *beals*; *chevals*: *beals*³⁾,

z późniejszych u Frère Angier, n. p. *boiaus*: *maus*, *oiseaus*: *mortaus*, *seveals*: *cuals*³⁾.

Natomiast nie widzimy tego zjawiska w *Roman d'Eneas* (op. cit. p. XV).

§ 2. *an* i *en* nie rymują ze sobą, z wyjątkiem w znanych wyrazach, które mogą rymować zarówno na *an* jak na *en* n. p. *talent*, *sergent*, *orient*, *ardent*, *dolent* etc. (zob. Suchier, *Reimpredigt* p. 69 i n.).

Z tych wyrazów następujące znajdują się w poemacie *grant*: *serjant* 2865; *serjant*: *talent* 1051; *souffisant*: *serjant* 1265; *dolans*: *pensans* 2921;

Jedynymi wyjątkami są wiersze 1515—16 i 2509—10.

Bien voi qu'il sont prochain parent⁴⁾

Car a merveille sont samblant (w. 1515—6)

¹⁾ *Vie de Saint-Martin* h. v. W. Söderjhelm, Helsingfors, oraz w *Publ. Litter. Verein.* t. 210.

²⁾ *Vie de Saint Grégoire* p. p. P. Meyer (*Romania* t. 12, p. 145 — 208), zob. studyum „*Etude sur la langue de Frère Angier*”, p. M. K. Pope, Paris 1903, p. 7 sq.

³⁾ Zob. *Bibl. Norm.* t. III, *Die Lais der Marie de France* h. v. K. Warnke 1885, str. XXXI i *Die Fabeln* str. LXXXII.

⁴⁾ Du Méril drukuje *parant*, ale rękopisy *B C* mają zgodnie z fonetyką *parent* (< *parentes*).

oraz

Moult s'entresgardent doucement
L'uns de l'autre pitié a grant (w. 2509—10)

gdzie *ent* i *ant* są pomieszane. Ale w. 1516 ma w ręk. *B* wariant: *Au vis et au contement*, który daje lepszy sens i czyni zadość fonetyce. Wiersz zaś 2510 z wyrazem *grant* znajduje się tylko w jednym ręk. (*B*); być może że w ręk. *A* stał inny wyraz, kończący się na *ent*, któryby usunął ten jedyny wyjątek.

Zresztą pojedyncze przykłady pomieszania rymów na *ent* i *ant* występują w utworach normandzkiego pochodzenia, które, jak wiadomo, odróżniają bardzo starannie oba te rymy, n. p. *R. de Troie*:

*sanglantes*¹⁾: *corantes* w. 12810 (częściej *sanglent*); *penitance*¹⁾: *dotance* w. 18739; *argent*: *manent* w. 26667, (zwykle *manant* w. 3848, 27563) w *Tristanie* Thomasa²⁾ *penitance*¹⁾: *grevance* w. 2018;

u normandzkiego poety Bérouta³⁾, *sanglant*¹⁾: *gesant* w. 4405; *durement*: *main teneant* w. 3845; *tranchanz*: *sarmenz* w. 869; *chambre*: *ensemble* 597, a zwłaszcza *molant*⁴⁾: *fanc* 3797;

w norm. utworze *Pyrame et Thisbé*⁵⁾ *tens* (< tempus): *granz* 524.

§ 2 a. *feme* rymuje w naszym utworze tylko z *geme* w. 467 485, 725 nigdy na -*ame*, (rymy ręk. *B* *fame*: *dame* 725, 752 należy odrzucić); tak samo u Marie de France *femme* rymuje tylko z *gemme* (p. LXXXII) w *Eneas femme* tylko z *regne* (wym. *rêne*, *gn* jest tylko latinizującą pisownią⁶⁾), to samo u Bérouta gdzie ponadto rymuje z *cane* (< n. *kenna*).

¹⁾ *sanglant* i *penitance* można także uważać za wyrazy, rymujące już to na -*ant*, -*ance*, już to na -*ent*, -*ence*, zob. H. Suchier, *Les voyelles toniques*, Paris 1906, p. 126 sq., gdzie są zestawione liczne wyjątki.

²⁾ *Le Roman de Tristan* par Thomas p. p. J. Bédier (*Soc. des anc. textes fr.*), Paris 1902/3, t. II, p. 18.

³⁾ *Le Roman de Tristan* par Bérout et un anonyme. p. p. E. Muret (*Soc. d. a. t. fr.*, Paris 1903, p. XLI sq.

⁴⁾ *molant* występuje w *Roman de Thèbes* jako *molenc* w. 8875 (= *terre molle*), na które się powołuje Muret *op. cit. l. cit.*, podkreślając ten wyjątek u Bérouta.

⁵⁾ *Pyrame et Thisbé*, texte normand du XII^e s. p. p. C. de Boer, Amsterdam 1911, p. 7.

⁶⁾ Zob. Suchier, *Les voyelles toniques*, str. 128.

§ 3. *ai* w zgłosce akcentowanej, mające po sobie spółgłoskę, pochodzi wyłącznie z *a + yod*.

Prés. 3 **vadit* daje w rymie wyłącznie *vait*, nigdy *va*; *vait*: *trait* 1639, *v*: *plait* 283, *v*: *lait* 421, *revait*: *fait* 2915, *r*: *plait* 2335.

Natomiast impérat. 2 ma formę *va*. *Fai que sages*: *arriere va* 1399.

Inne utwory normandzkie jak *Roman de Troie*, mają obie formy (*vait* 474, 1462 etc.; *va* 1812, 3579 etc.) tak samo M. de France, *Die Fabeln*: *vait*, *vet*, *va* (zob. *Glossaire*, p. 375),

Thomas *Tristan*: *vait* 21, *vet* 1998; *va* 16.

§ 4. *ai* rymuje tylko ze sobą, a nie z *è*. W grupach *ais*, *aist*, *aistre* rymuje także z *e*. Mamy tylko po jednym przykładzie w naszym poemacie: *fais*: *pres* 2205; *plait*: *est* 991; *maistre*: *estre* 199.

Jeżeli porównamy go z najstarszymi poematami (anglo)normandzkimi, to spostrzegamy, że *Floire et Blancheflor* znajduje się na stopniu archaiczniejszym, niż trzy poematy klasyczne: *Roman de Thèbes*, *R. de Troie*, *Eneas*. I tak w pierwszym z nich znajdujemy: *set*: *ait* (4797); *set*: *plait* (8989); *vairs*: *travers* (3817), *vairs*: *despers* (6077); a przykładów na *es*: *ais* po kilka: *eslais*: *après* (2253 etc.); *après*: *fais* (4743 etc.). W *Eneas* znajdujemy: *laisse*: *presse* (2463); *laist*: *forest* (283); *enprès*: *fais* (2965); *après*: *mais* (2397).

W *Roman de Troie* przykładów kilkanaście (zob. t. VI, p. 114), *lais*: *travers* (19709); *set*: *hait* (9764 etc.); *set*: *plait* (7503) etc.

U Bérouta mamy przeszło 20 przykładów: *mès*: *ners* 3851; *pès*: *près* 4269; *vet*: *recet* 3321; etc. u Thomasa mamy *palestres*: *mestres* 2070; *palès*: *après* 1800; *lais* (< laxo): *après* 694; *fès* (< fascem): *après* 1848. Wydawca Thomasa podkreśla, że pierwszy fenomen (*ai* przed *str*) jest powszechny i bardzo dawny, bo już przed XII wiekiem występuje w niektórych dyalektach francuskich, z poetów anglo-normandzkich ma go Filip de Thaon, inne rymy (jak *mais*: *après*, występujące już w r. 1146), odnaleźć można u poetów normandzkich z wyjątkiem wspomnianego wyżej Filipa de Thaon oraz autora legendy o Św. Brandanie (z początków XII w.).

Nasz poemat ze swoimi trzema zaledwie przykładami wskazuje na język archaiczny, równy Thomasowi.

§ 5. *ai* i *ei* przed *n* i *ñ* (*n* palatalne) nie rymują ze sobą.

Rymy na *ain*, *aing*

main: pain 1065

putain: sain 2411

endemain: main 1899

compaing: gaaing 1345

Rymy na *eine*

paine:¹⁾ demaine¹⁾ 351

maine¹⁾: paine¹⁾ 703 2929

maine¹⁾: demaine¹⁾ 2195,

Helaine¹⁾: maine¹⁾ 443

Elaine¹⁾: Ysmaine¹⁾ 2569.

Obok powyższych rymów, w których nie pomieszano końcówek *ain* (*aing*) *aine*, *aigine* z końc. *eine*, mamy kilka przykładów, gdzie je połączono; *peine*¹⁾: *semaine* (381), *aleine*¹⁾: *semaine* (2615), *pleine*¹⁾: *fontaine* (1479): *semaine* (1581), *empreins*¹⁾: *ains* (157), *feigne*¹⁾: *remaigne* (335).

W pierwszym przykładzie mamy w wierszu 382 zamiast *semaine* w ręk. B *quinzaine*²⁾, wariant, który należy wstawić do tekstu, bo go wymaga treść poematu³⁾. Otóż liczebniki te jak: *dizaine*, *douzaine*, etc. były utworzone przy pomocy sufiksu *ēnu*, *ēna* (zob. Ar. Darmesteter, *Traité de la formation de la langue franç.* § 99), i pierwotnie brzmiały *dizeine*, *dozeine* etc. (zob. Suchier, *Les voyelles toniques du vieux français*, Paris 1906, § 45 *dozeine* (*duo-decēnam)).

Zauważyć nadto należy że *peine*: *semaine* rymują w *Eneas* (1433), że w *Roman de Thèbes* znajdujemy 21 przykładów mieszania tych rymów (zob. t. II, p. LXXIII), a w *Troie* około 40 przykładów (zob. t. VII, p. 114). Znajdujemy tam także nasze (*em*) *preinz*: *ainz* (28763), *Tristan* (Thomas) ma 8 przykładów, (zob. t. II, p. 17).

W drugim przykładzie mamy wyraz *aleine* (nowofranc. *haleine*), który powstał z **anhela* > *anela* > **alena* i jest pod wpływem *anhelare*, łatwo zatem wyobrazić sobie obok formy *aleine* drugą formę *alaine*.

¹⁾ Du Méril drukuje *paine*, *demaine*, *plaine* etc., powinno być *peine*, *de-meine* etc.

²⁾ Zob. Apendyks. w. 382.

³⁾ Zob. rozdział p. t. „Uzupełnienia“ w. 382.

Wreszcie przed palat. *n* następuje bardzo wcześnie pomieszenie jednej dwugłoski z drugą i powyższe trzy poematy klasyczne dostarczają licznych przykładów (zob. *op. cit.*, *loc. cit.*). Również Marie de France ma liczne rymy, świadczące o pomieszaniu tych dwu dźwięków. *Floire et Blancheflor* ze swoimi kilkoma przykładami staje w szeregu tuż po dziełach kanonika *Wace*.

§ 6. *e* (z łac. *ē*, *æ*) i *ē* (z łac. *ē*, *ī*, *oe*) nie rymują ze sobą w zgłoskach zamkniętych, z wyjątkiem przed spółgłoską nosową: *senestre* (< *sinistru*) upodobniło się, jak wiadomo, do *destre* (< *dexteru*)¹⁾, to też rymują ze sobą w. 2063/4. Utwory anglo-normandzkie już w I-ej połowie XII w. mieszają ze sobą te dwa dźwięki; należą do nich *Li Cumpoz*, *Bestiaire*²⁾, *Saint-Brandam*, autorowie: Gaimar i późniejsi: Fantosme, Chardri³⁾, Angier⁴⁾. Natomiast poematy *R. de Troie* *Eneas*, *Pyrame et Thisbé*, Marie de France, Guillaume de Berneville, odróżniają skrupulatnie oba te dźwięki; do nich przyłącza się autor naszego poematu.

§ 6 a. Znajdujemy atoli jeden rym, w którym złączono *e* nakryte z *ē* < *a*, *recovert*: *pert* (< *paret*) 2081. Suchier⁵⁾ przytacza z anglo-normandzkich zabytków przykłady połączenia *er* i *ēr* (< *are*) n. p. *yver*: *per* (< *parem*). Nasz więc przykład świadczyłby o anglo-normandzkim pochodzeniu autora. Przekazany jest ten rym tylko przez ręk. A.

§ 7. *e* i *ie* nie rymują ze sobą. Na sto kilkadziesiąt przykładów czystych rymów, znajdujemy dwa wyjątki:

piés: *oyez* (w. 2481); *herbergiē*: *alosé*⁶⁾ (w. 1199); (oraz *oyez*: *voliez* 1551)⁷⁾. W pierwszym przykładzie należy oczywiście czytać *piez*: *oez*.

Jak wiadomo, mieszanie *ie* z *e* należy do najważniejszych cech anglo-normandzkich, które występują bardzo wcześnie. Już Filip de Thaon ma 6 przykładów, Gaimar 5 przykładów, Beneit

¹⁾ Zob. Suchier, *op. cit.* p. 34.

²⁾ n. p. *bēc*: *met* (< *mittit*). zob. Suchier p. 38.

³⁾ Zob. *Tristan* (Thomas), t. II, p. 18.

⁴⁾ Pope, *op. cit.*, p. 8.

⁵⁾ *Op. cit.*, p. 35, 45.

⁶⁾ Du Méril odrzucił *alosé* (z ręk. B) do wariantów, twierdząc, że wyraz ten nie jest odpowiednim rymem, ale lekcyja drugiego rękopisu *ou marcié* jest banalna.

⁷⁾ Jest to lekcyja ręk. A, ręk. B daje poprawną lekcyję, którą Du Méril pominął *orrez*: *voliez*.

de Ste.-Maure, kilka przykładów (*entere* (< *entiere* < *integru*): *frère* 9039)¹⁾. *Pyrame et Thisbé* 2 przykłady: *redreciee: espee* 908; *doigniez: seurez* 881, Thomas 3 przykłady: *castel fer* (= *fier*): *menner* 2216; *desleer* (= *desleier*): *ovrer* 512; *assembler* 484, Bérout 3 przykłady *pité* (= *pitié*): *dé* 909; *trové* 2023; *regnié* (zwykle *regné* = *rēné*): *menacié* 3513.

Nasz utwór ze swoimi dwoma nieregularnymi rymami²⁾ należy zatem do bardzo umiarkowanych pod tym względem i staje obok utworów Beneita de Ste.-Maure, Thomasa, Bérouta.

§ 8. Wyrazy z łac. *ē*, *ī* akcentowanym, dają tutaj *ei*, które nie przeszło jeszcze na *oi*. (Rękopisy A, B podają oczywiście wszędzie *oi*, bo są o 120—150 lat późniejsze od oryginału). Nigdzie takie *oi* nie rymuje z *oi* (< *o+i*).

Rymy na *oi* (< *o+i*) są rzadkie:

oi (*habui*): *oi* 2207, *poi* (*potui*) 2095, 2469.

Natomiast mamy mnóstwo rymów na *ei* (u Du Méril'a pisane *oi*):

roi: moi 943; *soi loi* 2941; *envoi: croi* 2053; *foi: voi* 1509, 1943; *moi: foi* 1083, 1503, 2127, 2191, 2231; *foi: palefroi* 963; *roi: toi* 859; *moi: roi* 347, 833, 2679; *palefroi: roi* 665; *roi: soi* 145; *conroi: roi* 353, 1169; *voi: meseroi* 2221; *conroi: croi* 2293 etc.

U Bérouta tak samo *ei* nie rymuje nigdy z *oi*, tylko ze sobą samem, dlatego głównie wydawca uważa go za Normandczyka³⁾. To samo cechuje *R. de Troie* i *Eneas*⁴⁾.

§ 9. Ten sam dyftong *ei* (pisany w ręk. *oi*) nie łączy się w rymie z dyftongiem *ai*. Mamy 45 rymów na *ai*⁵⁾ i 130 rymów na *ei*⁶⁾, pisane *oi*, w których ani razu nie pomieszano dwu tych

¹⁾ Zob. *R. de Troie* t. VI, p. 115. *cuidier* (= *cuidier*) etc.

²⁾ Dodać należy, że oba te rymy znajdują się tylko w jednym rękopisie, nie jest tedy wykluczoną możliwością, że oryginał miał poprawne (t. j. nie anglo-normandzkie lecz normandzkie) rymy.

³⁾ Zob. *Les deux poèmes de la Folie Tristan*, p. p. Bédier (*Soc. d. anc. textes fr.*) Paris 1905, p. 83.

⁴⁾ Settegast podkreślił jeden przykład pomieszania *ei* z *oi* *moneie: bloie* 7091 w *Eneas*, nowa edycja Salverdy de Grave usunęła ten rym, reprezentowany przez ręk. A (inne ręk. mają *Troie: bloie*).

⁵⁾ Rymy na *-ai* (18), *-ail* (4) *-ais* (1), *-ait* (9), *-aiz* (2), *-aille* (1), *-aillent* (2), *-aire* (4), *-aise* (1) *aite* (2), *-aites* (1). Tym rymom przeciwstawiają się rymy na *-oi* (= *ei*) (26), *-oir* (13), *-oirs* (1), *-eis* (9), *eiz* (1), *-eit* (45), *-eie* (9), *-eies* (1), *-eient* (13), *-eires* (1), *-eil* (5), *eille* (4), *-eillent* (2).

dźwięków. Jeden tylko rym, przekazany zresztą przez jeden rękopis, miesza z sobą te dwa dyftongi.

Cou m'est a vis plus bel seroit (= *sereit*).

Li rois respont tout entreset (= *sait*) w. 311 -- 2, gdzie ręk.

A czyta:

Li rois la dame respondoit.

Oczywiście lekcy ręk. A jest tylko przeróbką pikardzkiego kopisty, by otrzymać zadowalniający rym. Czy pierwotna lekcy brzmiała tak, jak jest przekazana przez ręk. B, na pewno twierdzić nie można, w każdym razie musi uchodzić za autentyczniejszą ze względu na swoją rzadkość. W tym wypadku mielibyśmy znowu do czynienia z anglo-normanizmem¹⁾. I tak mamy u Gaimara: *peis* (*pacem*): *reis*, u Adgara: *richeise: aise*, u Chardri'ego *tendrai: rei*, w *Vie de St. Thomas: creire: faire*²⁾.

§ 10. *otreier* ma tylko formy na *ei* (u Du Méril'a *oi*), a nie na *i*; *otroie: envoie* 413; *otroient: envoient* 2505.

Łac. *videre* daje formy tylko na *-oir*; *veoir: avoir* 367, 875, 2175; niema formy *veir*.

Łac. *ē* (*ae*) nie dyftonguje w *ere* (< *eram*, *erat*) i rymuje z *e* (< *a* łac.) n. p. *ere: frere* 1529.

§ 11. Czasowniki takie, jak *mercier*, *oblir espier* etc. (t. j. na *-itare* > *idar* > *ier*) mają czyste *e* i rymują z wyrazami na *er*, *é*, n. p. *mercié: doné* 1931, *mercierent: loèrent* 2783, *oublier: trover* 887, *espier: esgarder* 1697.

§ 12. Łac. *ō* nie dyftonguje przed *l* w znanych wyrazach na wpół uczonych *escole: parole* 137, 211; *afole: parole* 2729; *escole: acole* 235; *racole: afole* 2295.

Wyraz *rose* rymuje z *chose* (607), które ma tutaj *o* otwarte.

§ 13. Łac. *ō* przed *r* rymuje w *demore* z *ō*, t. j. zamkniętem *o* (u Du Méril'a pisane *eu*) *demeure: eure* (= *demöre: öre* (< *hōra* 1843; *aqueurent: demeurent* 2083).

§ 14. *homo* nie daje formy dyftongowanej w naszym utworze, lecz rymuje zawsze z *o* (< *ō*, *ū*):

¹⁾ Por. powyżej § 7, zob. Suchier, *op cit.* p. 74, oraz Schwan-Behrens, *Grammatik des Altfr.* § 225 Anm.

²⁾ Zob. Thomas *Tristan* p. 16, gdzie wydawca przytacza powyższe 4 przykłady i kilka innych, zaznaczając, że Thomas wyróżnia się pod tym względem od owych poetów anglo-normandzkich, bo u niego niema ani jednego przykładu pomieszania dwu tych rodzajów dźwięków.

Caton: *hom* 893, *raison: hom* 953, *hom: mangeron* 1447, tak samo zaimek *on*, n. p. *hon: environ* 577, *hon: maison* 1343, 1431.

Tak samo *sonus* nie przedstawia formy dyftongowanej: *sons: gresillons* 1778.

§ 15. W naszym utworze *ui* pochodzi *o+yod*, albo z *u+yod*, n. p. *fruit* 1489, *deduit* 1106, *destruit* 73, *nuit* 2217, *puisse* 1446, oba *ui* rymują ze sobą. Mamy jednak tylko jeden przykład *deduit: nuit* 2217.

Dyftong ten (*ui*) rymuje raz jeden z *i*; (*ocit: cuit* (cogito) 2728, tak samo raz jeden rymuje *on* w *R. de Thèbes* (*cuit: dit* 79), u Thomasa 3 przykłady, natomiast w *R. de Troie* mamy już kilkanaście przykładów¹⁾.

Ten sam dyftong przeszedł na *u* w wyrazie *us*²⁾ (< *ostiu*): *jus* 1667, fenomen, który występuje w wielu zabytkach nie tylko anglo-normandzkich³⁾.

Natomiast rym *juie: dedue*⁴⁾ (w. 1873—4), który należy czytać *jue*⁵⁾ (< *iocat*): *dedue*, świadczyłby, że autor ściąga *ui* w *u* po za znanymi wyrazami *us*, *pertus* (= *pertuis* subst. z *pertusiare*⁶⁾). Taka redukcja *ui* w *u* jest cechą anglo-normandzkich zabytków⁷⁾, gdzie często spotykamy takie formy: np. *fruit* (= *fruit*), *lu* (= *lui*), u Angiera *nuit* (= *nuit*), *conduz* (= *conduiz*).

§ 16. *-age* rymuje tylko ze sobą samym, *rivage*, które rymuje z *barnage* 117, spotyka się wyjątkowo z *vache* 69.

§ 17. W 3-ej osobie perf. liczby pojedynczej wszystkich

¹⁾ N. p. *destruire: martire* 2643, *respit: nuit* 24783, *pris: truis* 71, *conquis: puis* 1723, *muire: mire* 11967, od połowy XII w. mnożą się takie rymy, występują one już często u *Marie de France*. Najstarsze przykłady znajdują się w dziełach Filipa de Thaon (3 przykl.), w Saint-Brandan, (1 przykl.) u Gaimara i Adgara kilka (zob. Thomas, *Tristan* p. 15).

²⁾ U Du Méril'a druk. *huis: juis* 1667.

³⁾ Zob. Suchier, *op. cit.* p. 65 i *Pyrame et Thisbé* p. 10, Thomas 3 przykłady (p. 15),

⁴⁾ Przekazany jest ten rym tylko przez pik. ręk. A, drugi ręk. B przera-bia cały dwuwiersz na inny rym.

⁵⁾ Formy *jue, juent* (< *iocat*, *iocant*) czyta się w Oxf. ręk. Rolanda, zob. wyd. Gautiera w. 111, u Angiera *jue: allelue* 549.

⁶⁾ Zob. Suchier, *op. cit.* p. 65, *pertus* znajduje się u Wace'a, Beneita de Ste-Maure, Marie de France, Wilhelma le Clerc, w *Pyrame et Thisbé* etc.

⁷⁾ Por. §§ 6 a, 7, 9, niniejszej rozprawy.

trzech konjugacji odpadło *t* z łac. końcówek *-avit*, *-ivit*¹⁾ etc. Zostało tylko w II i III konj. wtedy, gdy było chronione przez inną zębową lub wargową > *u* n. p.:

petit: vit (< *vidit*) 1271, 2577, *aparut: jut* 2391.

Zachowanie *t* w formach perf. *respondit*, *oït* (: *escrit* 51, *dit* 156, 344) wynikało z konieczności rymu *t* zw. („Notreim“). Jeden taki przykład widzimy w *R. de Thèbes* (*vit: covit* 3887), trzy u Bérouta²⁾ *oït, pendit, bollit* rymujące z *dit, escrit, fist*.

§ 18. Przed głuchą spółgłoską znika *s* w wymowie, (choć się je pisze), jak tego dowodzą rymy; *crisolites: ametistes* 645 (u Du Méril'a *amecites*); *dites: veïstes* 2415; *eslist: lit* 1679 (u Du Méril'a *eslit*).

§ 19. *s* i *z* nie rymują ze sobą. Nieliczne wyjątki, które się znajdują w wydaniu Du Méril'a, znikają, gdy się uwzględni drugi rękopis *B*³⁾ *pretium* daje tylko *pris: assis* 447, *ann+s* daje *anz: enfanz* 49; *granz* 2575 (u Du Méril'a druk. *ans* etc.).

Pozornym wyjątkiem jest *dois* (< *debes*): *drois* (< *directus*) 797, przekazane przez oba rękopisy, a które zgodnie z fonetyką i ręk. *B* pisać należy *doiz: droiz*. Otóż *debes* ma obok fonetycznej formy *dois* drugą formę *doiz*. Ta druga forma znajduje się 2 razy u Bérouta (raz w rymie z *foiz*) w. 2947, 3724, obok *dois* 4147, a także 2 razy u Chrétien'a de Troyes. *Erec* 1004, *Wilhelm* 1921⁴⁾. U Bérouta występuje także *sez* (< *sapis*), a Muret przytacza tam formę *deiz* z *Comput* Filipa de Thaon i z *Brut*, „mistrza“ Wace⁵⁾.

Zresztą pojedyncze przypadki połączenia *s* i *z* w rymie zachodzą się i w *R. de Troie*⁶⁾ (*pris: Felis; fis* (< *fidus*): *mis* i inne) częściej jeszcze w *Chronique des Ducs*⁷⁾ (*fiz: pais* 317; *pris: criz* 29545; *gemisemenz: sens* 9113).

§ 20. *l* po którym następuje spółgłoska, zapewne nie zwokalizowało się; w naszym poemacie niema na to bezpośredniego do-

¹⁾ Zob. rymy na *a, i, u* w poprzednim zestawieniu.

²⁾ *Tristan*, p. XLVIII.

³⁾ Zob. rozdział III niniejszej rozpr. str. 156 i Apendyks.

⁴⁾ W przypisku do tego wiersza przytacza Foerster inne przykłady, w których labialna spółgłoska + *s* daje u Chrétien'a *z* (zamiast *s*) n. p. *sez* (< *sapis*), *soiz* (< *sepes*), *ez* (< *apis*).

⁵⁾ Zob. *Tristan*, p. XLIV.

⁶⁾ Zob. *op. cit.* t. VI, p. 126 sq.

⁷⁾ Zob. studia Fr. Settegasta i H. Stocka.

U Bérouta mamy 53 przykładów takiej substytucji¹⁾. W *Rom. de Troie* liczba przykładów dochodzi do 300 przynajmniej, wydawca podzielił je na kilka grup, z których jedna liczy 170²⁾. Kilka-naście przykładów wymienia wydawca *Eneas*, a kilka Constans w *R. de Thèbes*.

W naszym poemacie mamy 70 przykładów użycia formy: accus. w miejsce nominatywu, którą kopiści obu rękopisów starali się w różny sposób usunąć. Objaśnię to na kilku przykładach:

w. 41. Mout par-ert boins et chiers li pailles
Ains ne vint miudres de Tessaile

Li pailles jest prawidłową formą nominatywu, ale rym *Tessaile* wymaga, by w jej miejsce podstawić formę accus. *le paile*, którą też miał oryginał, bo autor był Normandczykiem (lub Anglonormandczykiem) i nie przestrzegał skrupulatnie deklinacji. Kopista ręk. A dolepił mechanicznie do formy accusativu *s* (cechę nomin.), nie spostrzegłszy, że przez to niszczy rym³⁾, drugi kopista ręk. B przerobił cały wiersz na następujący.

Moult tinc por boen et chier le paile,

przez co dawny podmiot w zdaniu stał się przedmiotem, ale myśl stała się przez to banalną.

Wiersze 323—4 przedstawiają się następnym w obu rękopisach:

ręk. A	ręk. B
Malades se fera Gaidons	Malades se face Guedon
Ne lor porra lire lechons	Que prendre ⁴⁾ ne lor poust lecon

Gaidon jest formą accusativu, którego nominativus brzmi *Gaide(s)*⁵⁾. Autor poematu, któremu potrzebny był rym do *leçon*, użył formy accus., mimo że wyraz ten był podmiotem w zdaniu, kopista B wiernie przepisał tę nieregularną konstrukcję syntak-

¹⁾ Zob. Muret, *op. cit.*, p. LIV sq.

²⁾ Zob. Constans, *R. de Troie*, t. VI, p. 149 sq.

³⁾ Za kopistą powtórzył to wydawca Du Méril, nie spostrzegłszy się również, że takich rymów niema w naszym poemacie.

⁴⁾ *Que prendre* należy emendować *Qu'aprendre*, jeżeli ten wiersz miałby reprezentować pierwotną lekcję, można jednak przyjąć jako lekcję autentyczną *lire leçon*.

⁵⁾ Zob. wiersz 202 (wariant ręk. A), urobiony według wzoru *lerre* (<latro) — *larron*.

tyczną, tak często jednak występującą w zabytkach normandzkich, natomiast drugi kopista A doczepił *s*, jako zwykłą cechę nominatywu, a liczbę pojedynczą *leçon* zamienił na liczbę mnogą *leçons*¹⁾. Wyrażenie *aprendre leçon* (albo *lire leçon*), ma swój odpowiednik w w. 208 *lechon rendre*, potwierdzony przez oba rękopisy.

Przypatrzymy się wierszom 393—4, które dają równocześnie podwójny obraz destrukcyjnej pracy kopistów, w celu dopasowania oryginału do gramatyki i wersyfikacji współczesnej sobie epoki.

ręk. A

ręk. B

Del venir li done congiés²⁾
La roïne apela iriés

Du venir li donne congié
La royne rapele irié.

Forma *congiés*, która może tutaj tylko być accus. pluralis niema racji bytu²⁾, „krol daje mu (synowi) „pozwolenie“ (urlop) do powrotu i rozgniewany wzywa królowę“, „pozwolenie“ w liczbie mnogiej nie miałoby tutaj sensu. Oryginał miał tedy, jak w ręk. B, *congié*, ale drugi wiersz ma jako podmiot (względnie przydawkę do podmiotu) przymiotnik „rozniewany“, który powinien brzmieć *iréz*³⁾ (= *iriez*) < *iratus*. Autor poematu, Normandczyk, ponieważ rym wymagał formy na *ie* użył formy accusativu (*iratu* > *iré*), kopista B⁴⁾ wiernie oddał oryginał, nie troszcząc się o tę „licencyę“, kopista A⁵⁾ zaś przerobił lekcję, by zadawalniała reguły gramatyczne jego epoki i otoczenia.

Widzimy ponadto w drugim wierszu, że w ręk. A mamy formę *apela* (czas przeszły), a w ręk. B — *rapele* (czas teraźniejszy). W poprzednim wierszu w obu rękopisach jest czas teraźniejszy (*do(n)ne*). Zastanawiając się nad przyczynami, które mogły skłonić kopistów do tych zmian, dokonanych na lekcji pierwotnej,

¹⁾ Du Méril przyjął do swego tekstu lekcję gorszą ręk. A, nie zaznaczając nawet istnienia drugiej lekcji w ręk. B.

²⁾ To samo powtarza się w w. 663—4 gdzie znowu A ma *le congié*, a B poprawioną formę *les congiez*, nie podaną przez Du Méril'a w przypiskach, jeszcze raz w w. 904, gdzie czytamy błędne *les congiés*.

³⁾ *irez* jest formą prawidłową (fonetyczną), obok niej występuje forma *iriez*.

⁴⁾ Mówiąc kopista A, kop. B, mam na myśli oczywiście nie tylko jego, ale wszystkich poprzedników, którzy przepisywali ten poemat w ciągu 120—150 lat, oryginał bowiem pochodzi z r. 1160, a obecnie dochowane rękopisy z końca XIII (A) i początków XIV wieku (B).

ręk. A (w. 1523—4)

Cix est ses frere u ses amis
Quant Flores l'ot si s'esbahi

ręk. B

Grant duel en fist, ceanz jel vi
Quant Flo. l'ot si s'esbahi.

Du Méril przyjął lekcję ręk. B, która jest banalnem powtórzeniem w. 1518 dla zadość uczynienia rymowi, podczas gdy lekcja ręk. A daje składową część rozumowania gospodyni, którą uderzyło podobieństwo Floire'a do Blanchefflory. Przemianę ręk. B tłómaczyć należy systematycznym usuwaniem form accus. zamiast nomin:

ręk. A (w. 1785—6)

I. arbre i a desus planté
Plus bel ne virent home né

ręk. B

Uns arbres est desus plantez
Plus biau ne vit hom qui soit nez.

Du Méril przyjął do tekstu lekcję ręk. A, zapomniawszy podać w przypiskach lekcję B. Porównywając je, widzimy, że ani jedna, ani druga nie przedstawia pierwotnej lekcji: A przez swoją niezgrabną, ciężką konstrukcję *ne virent home ne*, B przez swoją formę *arbres*, która, jak widzieliśmy, występuje w naszym poemacie bez analogicznego *s*, jako fonetyczne *arbre* (< arbor). Kombinując te dwie lekcje, dochodzimy do właściwego tekstu.

Un arbre i a desus planté
Plus bel ne vit hom qui soit né.

Forma *né* (acc.) zamiast *nez* nom (< natus) razila kopistów, każdy w inny sposób starał się doprowadzić do regularnego rymu.

Dla tych samych powodów należy w w. 1809—10 przemienić (zgodnie z ręk. B) *vermeus*: *bons conseus* na *vermeil*: *bon conseil*; w w. 1863 *li portiers a le cuer felon* na *l. p. est cuivert felon* (zgodnie z ręk. B); w w. 1965 *Adonques a l'huissiers véu* na *Quant li huissiers s'est percéu* (ręk. B); w w. 2081 *qu'on l'ait trahi* na *estre trahi*; w w. 2249 należy wprowadzić lekcję ręk. B, odrzuconą przez Du Méril'a do przypisków; w w. 2354 zamiast *a cuer mari* lekcję ręk. B *tout mari* (przez co się unika elizyi *e* (< at), końcówki 3-ej osob. czasu teraźniejszego¹⁾); w w. 2583—4 należy zmienić *soleus*: *vermeus* na *soleil*: *vermeil* (zgodnie z ręk. B); w w. 2706 *qu'ait le cuer irié* na *que il fust irié* (zgodnie z ręk. B, zob.

¹⁾ Zob. ustęp o wersyfikacji.

Emend. do w. 2354); w w. 2755—6 należy wprowadzić do tekstu lekcję ręk. B, odrzuconą przez Du Méril'a do przypisków; w w. 2790 zaś lekcję ręk. A, odrzuconą przez wydawcę; w w. 2902 zmienić *Et il en a le cuer irié*, na *Li amiranz en est mont irié*, (emendując lekcję ręk. B, który ma *liez* zamiast *irié*).

Do omówionych powyżej 20 przykładów emendowanych dołączyć należy trzydzieści kilka przykładów, znajdujących się w wydaniu Du Méril'a, a mianowicie w w.: 367, 663, 709, 732, 792, 793, 809, 943, 1039, 1179, 1414, 1415, 1514, 1561, 1610, 1636, 1652, 1653, 1700, 1783, 1860, 1924, 1941, 1973, 1990, 2202, 2211, 2262, 2490, 2654, 2661, 2774, oraz kilkanaście, które będą omówione w ustępie o wersyfikacji i w rozdziale „Emendacje i konjekture”. Ogólna, ich liczba dochodzi, jak się powyżej rzekło, 70. Jest to największy odsetek ze współczesnych utworów. I tak w *R. de Thèbes* przypada taki „błąd” w przybliżeniu: 1 na 1000 wierszy, w *Eneas*: 1 na 300, u Thomasa: 1 na 125, w *R. de Troie*: 1 na 100, u Bérouta: 1 na 85, w naszym poemacie: 1 na 43, czyli dwa razy więcej niż u późniejszego cokolwiek Bérouta. Taki zanik deklinacji przemawia również za anglo-normandzkim pochodzeniem utworu¹⁾.

Bezokolicznik, użyty jako rzeczownik, nie ma fleksyjnego *s* w naszym utworze tak, że wszystkie te przypadki dołączają się do wyżej wymienionych. Mamy kilka takich przykładów:

Mais nul oïr ne nul véoir
Ne li puet faire joie avoir (w. 367—8);
Tous l'ors del mont ne tous l'avoir
Ne te feroit sans li manoir (w. 1415—6);
Engignies sui, dist il, c'est voir²⁾
Decéu m'a li vostre avoir²⁾ (w. 2007—8).

W *Eneas* bezokoliczniki mają fleksyjne *s* n. p.:

L'entrers en est assez legiers,
mais molt est griés li rapairiers (w. 2299—2300).¹⁾ Zob. Fonetykę §§ 6 a, 7, 9, 15.²⁾ Du Méril druk. *voir*: *avoirs*, ale niesłusznie, (zob. *Emendacje* do tego wiersza) bo *voir* w wyrażeniu *c'est v.* występuje zawsze bez *s*, por. *R. de Troie*, nawet *veir est* nie ma *s*, zob. tam w. 8997 i „Waryanty”, gdzie znajdujemy formy *voirs est* albo *c'est voirs*, odrzucone przez wydawcę, chociaż je ma większa część rękopisów, tak samo w *Tristanie* Thomasa. W *Tristanie* Bérouta mamy jeden raz dla wymagań rymu *voirs* (w. 2089) zamiast *voir*, zresztą tylko *voir* (w. 41, 393 etc.).

U Thomasa mamy 3 przykłady bezokolicznika bez *s* (w. 127 227, 2898).

Przymiotniki, które w łacinie mają jedną formę dla rodzaju męskiego i żeńskiego, i tutaj wykazują zgodnie z fonetyką jedną tylko formę, z wyjątkiem znanych wyrazów, które już wcześniej przybrały analogiczną formę dla rodzaju żeńskiego n. p.: *dolent*, *-te*, *douz*, *douce*. Przymiotnik *grant* przybrał w nomin. sing. analogiczne *s* (jak w *R. de Troie*) i brzmi *granz*. W w. 2773—4, gdzie niema tego *s* (*grant: enfant*) mamy do czynienia z formą accus. zamiast nominativu.

Analogiczne formy rodz. żeń. *tele* (< talem), *quele* (< qualem) znikają z naszego poematu, gdy się porówna oba rękopisy; pochodzą z pióra kopistów, nie autora.

Zaimki: *jo*, (u Du Méril'a, *je*, *jou*) *que* często nie elidują się przed samogłoską, co jest cechą archaiczności utworu; zaimek trzeciej osoby jest *lui* (męska forma) i *li* (żeń. for.). Forma skrócona *el* zamiast *ele* często występuje w naszym utworze. Zaimki *le*, *les* opierają się często o wyraz poprzedzający, n. p. *nes* = *ne les*, *quel* = *que le*, *quil* = *qui le*, *ques* = *que les* *quis* = *qui les*, etc.

Czasowniki: Pierwsza osoba liczby pojedynczej I-ej konjugacji i subj. présent. I-ej konj. nie ma analogicznego *e*. Przykłady są liczne n. p.: *jou l'otroi* (w. 313), *jou l'apel* (w. 766), *je vous a fi* (w. 1536), *ne m'os jou* (w. 1549), *j'espoir* (w. 1560, 1794, 1879 2731), *jou pens* (w. 1571), *en vous me fi* (w. 1994, 2002), *vous en jur* (w. 2190) etc.

Tak samo w *R. de Thèbes*, *Eneas*, *Troye*, u Thomasa, formy te nie mają anal. *e*; natomiast u Bérouta mamy 1 przykład na I-ą osobę indic. (*je me grate* 3732), oraz 6 przykładów dla subj. prés. I-ej konjugacji z analog. *e*¹⁾. Nasz utwór co do swej archaiczności staje obok 3 poematów klasycznych i *Tristana* Thomasa.

Pierwsza osoba licz. mnogiej ma końcówkę *-ons*, kilka razy *-on* (n. p. w. 1448) i, być może, jedną formę na *-omes*, (zob. „Emendacye“ do w. 2893—4, gdzie czytamy u Du Méril'a według ręk. *A homes: somes*, a w ręk. *B homes: noncomes*, które należałoby może wprowadzić do tekstu). W *R. de Thèbes* mamy również jeden tylko przykład na *-omes* (*venomes: homes* 2185), w *Eneas* jeden przykład (*disomes* 6693, wymagany przez miarę wiersza). Natomiast nie

¹⁾ Zob. *Introduction* p. LVII.

mamy w tych dwóch poematach końcówki *-ons* (lecz wyłącznie *-on*). W *R. de Troie* przeważa końcówka *-ons* nad końcówką *-on*, nie ma jednak ani jednego przykładu na *omes*. U Thomasa mamy wogóle jeden tylko rym *alum: returnerum* 2246, oba wyrazy są czasownikami, to też, jak wydawca zaznacza (p. 27), nie rozstrzygają wcale kwestyi. U Bérouta odnajdujemy wszystkie trzy końcówki, 4 razy na *-on*, 2 razy na *-ons*, 1 raz na *-omes* (miarą wiersza *diromes* 599), wydawca Muret podkreśla tam (p. LVIII) że taki stan odnajduje się i w innych zabytkach normandzkich XII i XIII wieku.

Druga osoba liczby mnogiej w futur i subjunc. prés. kończy się na *eiz* (*oiz*), jak tego dowodzi rym w. 2694 *oiz: drois* i inne, pominięte przez Du Méril'a, (zob. rozdział „Emendacye“). Kończówka *eiz* zachowała się w *R. de Thèbes*, (p. CII, kilka przykładów) w *Eneas* (p. XXI, jeden przykład *oseriez: sacheiz* 6617), w *R. de Troie* (p. 144, kilkanaście przykładów), u Bérouta (1 przykład w. 2643 *metroiz: destroyz* p. LVIII). Wszędzie jednak obok końcówki *eiz* (*oiz*) znajduje się analogiczna *-ez*. W naszym poemacie analogiczna końcówka jest rzadka.

Kończówki *-ions*, *iez* imperfect. i condit. są jeszcze dwuzgłoskowe, jak w *R. de Thèbes*, *Eneas* i *R. de Troie*.

Imperf. I-ej konjugacji rymuje tylko ze sobą, tak samo imperf. II-ej i III-ej.

Rymów, w których nie zaszło pomieszenie, wyłącznie I-ej konj. mamy 27, rymów II-ej i III-ej—63. Obok tego mamy 10 rymów pomieszanych (w wydaniu Du Méril'a), które odpadają przy porównaniu dwu tych rękopisów. Wydawca zapomniiał podać te warianty w przypiskach, dlatego je tutaj omówimy:

w. 67—8. *Viles reuboit, avoires praoit*
Et a ses nes tout conduisoit.

Praoit (< praedabat) jest przekazane tylko w ręk. *A*, ręk. *B* ma *prenoit* (< prehendebat), co więcej, ręk. *C*, niewolniczo idący zwykle za *A*, ma także *prenoit*.

w. 373—4. *Qui en tous tans florie estoit*
Et tant doucement li flairoit.

Zamiast *flairoit* ma ręk. *B* czasownik II-ej konj. *oloit* (< olebat),

w. 375—6. Que toute chose en oubloit
Mais li termes moult lons estoit.

Tutaj Du Méril pogmatwał pierwotną lekcję, nie przyjąwszy do tekstu wiersza, który się znajduje w obu rękopisach. Tradycja ręk. tak się przedstawia: po podanych wyżej wierszach 373—4 czytamy:

A	B
a Que encens ne boins citovaus	
b Ne giroffles ne garingaus	
c Et cele odour rien ne prisoit	
d Toute anstre cose en oubloit	Que toute joie en oubloit
e Le fruit de cele arbre atendoit	Le fruit de cele arbre atendoit
f Mais li termes moult lons estoit	Mes li termes lons li estoit

Du Méril nie przyjął do tekstu wierszy *a*, *b*, *c*, (co mu ostatecznie wolno było ze względu, że są przekazane tylko przez jeden rękopis¹⁾), wiersz *d* (= w. 375) skombinował nieorganicznie z obu rękopisów (z *A* wziął *cose*, z *B* zaś *que*), wiersz *e* podał w przypisku z wierszami *a*, *b*, *c*, jako interpolację ręk. *A*, zapomniałszy dodać, że ten wiersz znajduje się również w ręk. *B*, czyli, że bezwarunkowo należy do tekstu. Tymczasem nie tylko w. *e* ale, co za tem idzie, wiersz *c*, stanowiący konieczne uzupełnienie rymu poprzedniego wiersza, należy do tekstu, po nadto także wiersze *a*, *b*, ze względu na poemat angielski¹⁾, który należy do grup β , czyli reprezentuje z ręk. *A* obie grupy.

W w. 739—40 *amoient: veoient*, należy zamiast *veoient* wstawić do tekstu odrzuconą przez Du Méril'a lekcję ręk. *A* *trovoient*.

Wiersze 1289—90 (*manoit: passoit*) omawiam w „Emendacyach”, pierwotna lekcja brzmiała (w *A* *manoient: conduisoient*) *maneit: conduiseit*.

w. 2599—2600. Nous contrefaire ne l'porroit:
Cou ert a vis cui l'esgardoit,

Zamiast banalnego wiersza 2599 i następnego, który jest niezrozumiały (ręk. *A*) ma ręk. *B*:

Quant liee estoit ou quant ploroit
Qui certainement la regardoit,

¹⁾ Zob. jednak „Uzupełnienia” w. 375—6.

co daje w związku z dalszymi wierszami nie tylko doskonały rym, ale i sens. Wariantu tego zapomniał wydawca umieścić w przypiskach.

w. 2955—6. Qui le baptesme refusoit
Ne en Diu croire ne voloit,

Ręk. *B* ma wariant, pominięty przez Du Méril'a,

Qui bauptizier ne se voloit¹⁾.

Wreszcie w. 2561—2 (*sospiroient: avoient*), w. 2563—4 (*entresgardoient: estoient*), znajdują się w tym porządku tylko w ręk. *B*, ręk. *A* ma w ich miejsce 8 wierszy²⁾, które częściowo tylko odpowiadają tym wierszom, a mianowicie brak w. 2563. Należy zatem powyższe cztery wiersze tak uporządkować: 2561, 2663, 2562, 4, wówczas mamy normandzkie rymy.

Po usunięciu powyższych 10 rymów mieszanych, pozostają jeszcze 4 rymy, przekazane przez oba rękopisy. Są to wiersze 563—4 (*sembloit: soit*), 581—2 (*feroient: ventoient*), 595—6 (*entresgardoient: rioient*), 649—50 (*estoient: racontoient*), w których pomieszczano czasowniki I-ej konjugacji z czasownikami innych konjugacji. Takie poszczególne wypadki pomieszczenia zwłaszcza w 3-ej osobie licz. mn. odnajdują się i w innych utworach normandzkich i anglo-normandzkich. I tak u Béroula mamy *savoit: devsoit* (w. 323—4, w *L'Estoire de la guerre Sainte Ambroise'a*³⁾), mamy 6 rymów mieszanych³⁾, w *La vie de Saint Martin* Péana Gâtineau mamy 4 przykłady na liczbę pojed. a 9 na liczbę mnogą⁴⁾.

Nasz poemat ma jeden rym liczby pojed. a 3 rymy liczby mnogiej, i to, rzecz szczególna, w obrębie nie całych 100 wierszy (między 563 a 649), podczas gdy pozostałe wiersze w liczbie 2900 nie okazują nigdzie pomieszczenia czasowników I konj. z czasownikami innych konjugacji. A rymów, w których mogłoby się takie pomieszczenie zdarzyć, jest równa setka.

¹⁾ Wprawdzie w ten sposób rymuje *voloit* ze sobą samem, ale takich rymów mamy jeszcze sześć w naszym poemacie, a występują one i w innych utworach współczesnych, zob. ustęp następny o wersyfikacji.

²⁾ Zob. u Du Méril'a str. 105, n. 4 i str. 106.

³⁾ Zob. *Introduction* (w *Collection de Documents inédits sur l'histoire de France*) p. XCVI.

⁴⁾ Zob. Pope, *op. cit.* p. 41.

Taki stan rzeczy jest jednym z najsilniejszych argumentów, przemawiających za normandzkim pochodzeniem naszego utworu. Potwierdzają je rymy na *-ot*, w których imperf. I konjugacji rymuje z perfectum od *potuit, habuit, sapuit* > *pot, ot, sot*. Dwa takie rymy, nie podane przez Du Méril'a, odnajdujemy w ręk. B przy wierszach: 2085—6 (*ot: criot*) i 2089—90 (*sot: regretot*).

W *Tristanie* Thomasa mamy zaledwie jeden taki rym (*sout: amout* 2050), a w *Eneas* kilka. Określając dyalekt, w którym jest pisany ten poemat, powiada wydawca: „Ces données permettent de voir dans le Roman d'Énéas un poème normand (les imparfaits de la 1^e conjugaison en *ot* le prouvent“, p. XXII).

Nasz poemat wykazał cechy identyczne z *Roman d'Eneas*, niektóre nawet o silniejszym zabarwieniu normandzkim, to też nie ulega wątpliwości, że mniemanie o jego pochodzeniu pikardzkim opierało się dotychczas na błędnych wydaniach i jako nieuzasadnione odpada. Zarówno fonetyka, jak morfologia przemawiają za Normandya, jako ojczyzną poety. Zbadamy z kolei wersyfikację, czy i ona nie potwierdzi tej nowej hipotezy.

c) Wersyfikacja.

Floire et Blancheflor liczy w wydaniu Du Méril'a 2974 wierszy ośmiozłotkowych parami rymowanych. Na 1486 rymów jest 446 żeńskich, (t. j. zakończonych na *-e* (względnie *-es, -ent*) nieakcentowane, a zgłoski tej końcowej nie dolicza się). Stosunek rymów żeńskich do męskich wynosi przeszło 29%. Wiadomo, że im późniejszy utwór, tem większy u niego procent żeńskich rymów¹⁾. I tak *Tristan* Thomasa ma 23%, *Roman de Troie* ma 28%, *Chronique des ducs de Normandie* 33%, *Pyrame et Thisbé* 42%. Nasz utwór staje między *R. de Troie*, który go niewątpliwie poprzedza, a *Chronique*, która prawdopodobnie nie jest dziełem Benoit'a de Sainte-Maure, autora *R. de Troie*, lecz dziełem innego, mniej uzdolnionego poety i piszącego pod wpływem swego głośnego imiennika²⁾.

Nasz poeta rymuje na ogół dobrze. Rymy takie jak: *crisoli-*

¹⁾ Zob. Constans. *R. de Troie* t. VI, p. 106, (z wyjątkiem jednak *R. de Thèbes*, który ma 37%).

²⁾ Taki jest wynik studium Constansa, *op. cit.* t. VI, p. 164 sq. Chapitre III *Les deun Benoit*.

*tes: ametistes*¹⁾ 645/6 *dites: veistess* 2415/6 dowodzą, że *s* przed głuchą zamilkło. Por. *R. de Thèbes* (*crisolites: ametistes* 4017, *maistre: scète* 5117, *R. de Troie* (*crisolate: ametiste* 14637, *arbaliste: saiete* 28889). Rymy *oirs: rois* 27/8 *chevaliers: bries* 2951/2 dowodzą, że *r* przed *s* wymawiało się słabo. Por. *R. de Troie* (*chevaleros: meillors* 10821, *resplendors: dous* 14629). Rym *trueve descuevre* 681/2 ma swoje odpowiedniki w *R. de Thèbes* (*creire: receivre* 2845, *vivre: ocirre* 1915), *R. de Troie* (*barge: rivage* 27623, *trovent: covrent* 7245). W grupie dwóch spółgłosek, z których pierwsza jest płynną lub nosową, druga może być głuchą lub dźwięczną n. p.: *emportent: detordent* 2057—8, *descendent: presentent* 2065—6. Por. *R. de Thèbes*: (*entrecontrent: esfondrent* 5649). Spółgłoska + *r* rymuje z samem *r*: *vinrent: firent* 2933—4, a grupa 3 spółgłosek *rbr* z grupą *bl*: *delitable: marbre* 1645—6. Por. *R. de Thèbes* (*defendre: membre* 8323). W dwóch rymach mamy powiązane *che* i *ge*: *rivage*²⁾: *vache* 69—70 *demorance: manche*²⁾ 1959—6, tak samo w *R. de Thèbes* (*esrachent: esragent* 1945) *messages: saches* 1277, *langes: manches* 6089). Raz połączył poeta *m* z *n* *aines: maines* 749—50, co spotykamy i w *R. de Thèbes* (*prement: raement* 2675) i w *R. de Troie* (*tientent: criement* 10549). Do tego dołączyć należy dwa nieregularne rymy, które uważać należy za „assonance“: *délivre: homicide*³⁾ 411—2, *boivent: renvoient* 1475—6. Jeżeli weźmiemy pod uwagę dzieła „mistrza stylu“, Chrétien'a de Troyes, najlepszego niewątpliwie wersyfikatora owej epoki, to u niego znajdziemy te same niedokładności i „licencie poëticae“, co u naszego poety. I tak czytamy w jego *Erec et Enide*: *damage: sache* 1006 *cerf: fer*: 712, *visde: Enide* 331, *ametistes: crisolites* 6807 *traîtres: dites* 3362, *mule: cure* 5178 (to samo w *Lancelot* 2796) *vies* (< *vitas*): *liues* 5395, *retenail: cheval* 4973, *ranne* (< *regnu*): *fame* (< *femina*) 1911, *fame: sane* (< *synodu*) 4021 *deus* (< *duos*): *vos* 3438⁴⁾. Bérout wykazuje większą jeszcze ilość nieregularnych

¹⁾ Du Méril druk. *amecites*.

²⁾ U Du Méril'a druk. *rivache, mances*.

³⁾ Odrzucone do przypisków przez wydawcę, ponieważ „la versification est trop soignée pour que le poète se soit contenté de cette simple assonance“. Ale już drugą „assonance“ przyjął do tekstu, motywując wprost przeciwnie: l'assonance de ces deux vers n'a point paru suffisante à B, qui les remplace...

⁴⁾ Zob. Kristian von Troyes *Wörterbuch* v. W. Förster, Halle 1914, p. rozdział *Die Sprache*, p. 214*.

rymów¹⁾, por.: *chanbre: ensenble* 597, *sente: enfle* 331, *fist: puis* 2209, *est: met* 2049, *bollit: fist* 2139, *regrete: metre* 1943, *voitre: cuite* 3689, *dit baniz* 3281, *pueple: mueble* 955, *chape: gabe* 2883, *mare: affaire* 3619, *dit: brie* 3583 etc. W *Folie de Tristan* mamy *terme: derve* 93, *fonz: mont* 546 etc.

Kilkakrotnie rymuje u naszego poety wyraz ze sobą samym, *estoit: estoit* 97 — 8, *a: a* 153 — 4, *est: est* 681 — 2, *vous: vous* 1307 — 8, *oi: oi* 2207 — 8.

U Thomasa (zob. *Tristan* p. 32) mamy *chalt: chalt* 172, *part: part* 2468, *a: a* 1060, 1072, oraz *estoit: estoit* 1986, (które wydawca poprawia na *e: metoit*), *deive: deive* 669, (które wydaje się wydawcy niepewnem) oraz *vus: vus* 2556, które zdaniem wydawcy, należy może emendować *vus: nus*). Razem tedy 7 przykładów, (z tych trzy mniej pewne).

U Bérouta (zob. *Tristan* p. XXVII) mamy *grant: grant* 193, *paine: paine* 1783, *herberges: h* 4081. Wydawca uważa, że dwa ostatnie przedstawiają skorumpowaną lekcyę, ponadto wylicza 9 przypadków, w których ten sam wyraz rymuje ze sobą samym, ale ma znaczenie cokolwiek odmienne, i jeden: (*a: a*), który ma zupełnie identyczne znaczenie. Razem tedy 13 przykładów.

U naszego poety, jak widzieliśmy, jest tylko 5 takich rymów, ale za to w 4 znaczenie obu wyrazów jest identyczne.

Najciekawszym może rysem wersyfikacji naszego poety jest łączenie 4 a nawet 6 wierszy w grupy o tym samym rymie. Paul Meyer pierwszy zauważył, że w poezji normandzkiej i anglo-normandzkiej wiąże się nieraz dwie następujące po sobie pary wierszy tym samym rymem²⁾.

U Bérouta mamy dwa przykłady na to zjawisko (zob. p. XXV w *Folie de Tristan* 1 przykład (zob. p. 12).

Nasz poeta upodobał sobie, zdaje się, to „upiększenie“ rymu, bo 17 razy je powtórzył: 15 razy po 4 wiersze, 2 razy po 6 wierszy. Ciekawą też rzeczą jest rozmieszczenie tych „strof“ w poemacie. W pierwszym tysiącu wierszy mamy jeden zaledwie przykład, w drugim tysiącu 14 przykładów, w ostatnim tysiącu 2 przykłady.

¹⁾ Wydawca je zestawia w *Introduction* p. XXVI.

²⁾ Zob. *Fragments d'une Vie de Saint-Thomas* de Cantorbéry 1885, p. XXXV; *Notices et extraits des manuscrits*, t. XXXII, II^e partie, p. 78, *Romania* XXIV, p. 8, 28.

I ten rys przemawia zatem za normandzkim pochodzeniem autora i za wpływem poezji anglo-normandzkiej na naszego poetę. W wydaniu Du Mérila odnaleźć można tylko 11 przykładów¹⁾, resztę pominął wydawca, nie zaznaczywszy często ich istnienia nawet w przypiskach. Przytoczymy jeden przynajmniej na próbę. I tak wiersze 2833—8 z wydania Du Mérila przedstawiają się w rękopisach w następujący sposób:

ręk. A

ręk. B

- | | |
|-------------------------------------|--------------------------------|
| a) Et moult humlement li pria | Mes Blancheflor moult li proia |
| b) Quant Gloris eue avera | Et touz ses diex li conjura |
| c) Tot l'an por Diu que ne l'ocie | Et Floires l'en ra moult prié |
| d) Ains le tiegne tote sa vie | Et de bon cuer humilié |
| e) Et Flores ausi l'em pria | Que il ja Claris n'ocirra |
| f) Blanceflor moult grant joie en a | Ne autre fame ne prendra. |

Wydawca wcielił lekcyę ręk. A do swego tekstu (z wyjątkiem 3 słów pierwszego wiersza, które wziął z B), tymczasem trójzgłoskowa forma *avera* (pikardzka), której nigdzie poeta nie używa, czyni tę lekcyę podejrzaną, również wiersz 6-y, („Bl. miała z tego wielką radość“) nie ma sensu, bo nie wiadomo, z czego się cieszy. Ale i lekcyja ręk. B nie jest bez zarzutu, oto po prośbie Blancheflory (w. a, b) niema, o co prosi; widzimy również, że co do treści wiersze c, d ręk. B odpowiadają wierszom e, f ręk. A. Emenduję tedy powyższy ustęp w ten sposób, że biorę lekcyę ręk. B a następstwo ich z ręk. A. Otrzymujemy tedy jako tekst krytyczny:

- | |
|------------------------------------|
| a) Mais Blancheflor mout li preia, |
| b) Et toz ses deus li conjura, |
| c) Que il ja Gloris n'ocirra, |
| d) Ne autre feme ne prendra; |
| e) Et Floires l'en ra mout preié |
| f) Et de bon cuer humilié. |

Kopistów mogły w tym ustępie dwie rzeczy razić, futur (*que... n'ocirra*) w w. c po czasowniku *preia, conjura*; A, zamienił je na subjonctif, (c, d), B przerzucił te wiersze niżej, również *humilié* bez zaimka (w f) zwrotnego mogło się nie podobać skrupulatnemu kopięcie, więc przerobił dwuwiersz, zastąpiwszy wiersz z *humilié* banalnym zwrotem *Bl. m. grant joie en a*.

¹⁾ Zob. w. 721—4, 1051—4, 1093—6, 1185—8, 1391—4, 1523—8, 1531—4, 1673—6, 1887—90, 1903—6, 1953—6.

rymów¹⁾, por.: *chanbre: ensenble* 597, *sente: enfle* 331, *fist: puis* 2209, *est: met* 2049, *bolit: fist* 2139, *regrete: metre* 1943, *voitre: cuite* 3689, *dit baniz* 3281, *pueple: mueble* 955, *chape: gabe* 2883, *mare: afaire* 3619, *dit: bric* 3583 etc. W *Folie de Tristan* mamy *terme: derve* 93, *fonz: mont* 546 etc.

Kilkakrotnie rymuje u naszego poety wyraz ze sobą samym, *estoit: estoit* 97 — 8, *a: a* 153 — 4, *est: est* 681 — 2, *vous: vous* 1307 — 8, *oi: oi* 2207 — 8.

U Thomasa (zob. *Tristan* p. 32) mamy *chalt: halt* 172, *part: part* 2468, *a: a* 1060, 1072, oraz *estoit: estoit* 1986, (które wydawca poprawia na *e: metoit*), *deive: deive* 669, (które wydaje się wydawcy niepewnym) oraz *vus: vus* 2556, (które zdaniem wydawcy, należy może emendować *vus: nus*). Razem tedy 7 przykładów, (z tych trzy mniej pewne).

U Bérouta (zob. *Tristan* p. XXVII) mamy *grant: grant* 193, *paine: paine* 1783, *herberges: h* 4081. Wydawca uważa, że dwa ostatnie przedstawiają skorumpowaną lekcyę, ponadto wylicza 9 przypadków, w których ten sam wyraz rymuje ze sobą samym, ale ma znaczenie cokolwiek odmienne, i jeden: (*a: a*), który ma zupełnie identyczne znaczenie. Razem tedy 13 przykładów.

U naszego poety, jak widzieliśmy, jest tylko 5 takich rymów, ale za to w 4 znaczenie obu wyrazów jest identyczne.

Najciekawszym może rysem wersyfikacji naszego poety jest łączenie 4 a nawet 6 wierszy w grupy o tym samym rymie. Paul Meyer pierwszy zauważył, że w poezji normandzkiej i anglo-normandzkiej wiąże się nieraz dwie następujące po sobie pary wierszy tym samym rymem²⁾.

U Bérouta mamy dwa przykłady na to zjawisko (zob. p. XXV w *Folie de Tristan* 1 przykład (zob. p. 12)).

Nasz poeta upodobał sobie, zdaje się, to „upiększenie“ rymu, bo 17 razy je powtórzył: 15 razy po 4 wiersze, 2 razy po 6 wierszy. Ciekawą też rzeczą jest rozmieszczenie tych „strof“ w poemacie. W pierwszym tysiącu wierszy mamy jeden zaledwie przykład, w drugim tysiącu 14 przykładów, w ostatnim tysiącu 2 przykłady.

¹⁾ Wydawca je zestawia w *Introduction* p. XXVI.

²⁾ Zob. *Fragments d'une Vie de Saint-Thomas* de Cantorbéry 1885, p. XXXV; *Notices et extraits des manuscrits*, t. XXXII, II^e partie, p. 78, *Romania* XXIV, p. 8, 28.

I ten rys przemawia zatem za normandzkim pochodzeniem autora i za wpływem poezji anglo-normandzkiej na naszego poetę. W wydaniu Du Mérila odnaleźć można tylko 11 przykładów¹⁾, resztę pominął wydawca, nie zaznaczywszy często ich istnienia nawet w przypiskach. Przytoczymy jeden przynajmniej na próbę. I tak wiersze 2833 — 8 z wydania Du Méril'a przedstawiają się w rękopisach w następujący sposób:

ręk. A

ręk. B

- | | |
|-------------------------------------|--------------------------------|
| a) Et moult humlement li pria | Mes Blancheflor moult li proia |
| b) Quant Gloris eue avera | Et touz ses diex li conjura |
| c) Tot l'an por Diu que ne l'ocie | Et Floires l'en ra moult prié |
| d) Ains le tiegne tote sa vie | Et de bon cuer humilié |
| e) Et Flores ausi l'em pria | Que il ja Claris n'ocirra |
| f) Blanceflor moult grant joie en a | Ne autre fame ne prendra. |

Wydawca wcielił lekcyę ręk. A do swego tekstu (z wyjątkiem 3 słów pierwszego wiersza, które wziął z B), tymczasem trójzgłoskowa forma *avera* (pikardzka), której nigdzie poeta nie używa, czyni tę lekcyę podejrzaną, również wiersz 6-y, („Bl. miała z tego“ wielką radość) nie ma sensu, bo nie wiadomo, z czego się cieszy. Ale i lekcyę ręk. B nie jest bez zarzutu, oto po prośbie Blancheflory (w. a, b) niema, o co prosi; widzimy również, że co do treści wiersze c, d ręk. B odpowiadają wierszom e, f ręk. A. Emenduję tedy powyższy ustęp w ten sposób, że biorę lekcyę ręk. B a następstwo ich z ręk. A. Otrzymujemy tedy jako tekst krytyczny:

- | |
|------------------------------------|
| a) Mais Blancheflor mout li preia, |
| b) Et toz ses deus li conjura, |
| c) Que il ja Gloris n'ocirra, |
| d) Ne autre feme ne prendra; |
| e) Et Floires l'en ra mout preié |
| f) Et de bon cuer humilié. |

Kopistów mogły w tym ustępie dwie rzeczy razić, futur (*que... n'ocirra*) w w. c po czasowniku *preia, conjura*; A, zamienił je na subjonctif, (c, d), B przerzucił te wiersze niżej, również *humilié* bez zaimka (w f) zwrotnego mogło się nie podobać skrupulatnemu kopiście, więc przerobił dwuwiersz, zastąpiwszy wiersz z *humilié* banalnym zwrotem *Bl. m. grant joie en a*.

¹⁾ Zob. w. 721 — 4, 1051 — 4, 1093 — 6, 1185 — 8, 1391 — 4, 1523 — 8, 1531 — 4, 1673 — 6, 1887 — 90, 1903 — 6, 1953 — 6.

Pozostaje jeszcze kwestya rozziw, o ile w naszym utworze końcowe żeńskie *e* dwu lub więcej zgłoskowych wyrazów nie eliduje się przed następującą samogłoską.

Odróżnić tutaj należy dwa przypadki, 1) końcowe *e* z łacińskiego *a* lub też innej samogłoski, a służące jako t. zw. *e* d'appui, oraz 2) *e*, pochodzące z łacin. końc. czas. osob. III -at.

O pierwszym nie wiele da się powiedzieć. W pięciu przypadkach mogłoby się takie *e* nie elidować, ale kopiści w różny sposób je usunęli¹⁾. Z ich przeróbek widać jednak, że oryginał dopuszczał w pewnych razach *e* w rozziwie.

ręk. A w. 1305 ręk. B

Li maistres esgarde l'enfant Le mestre a esgarde l'enfant

Ponieważ w naszym poemacie, jak to wykazaliśmy, *maistre* (< magister) nie ma jeszcze analogicznego *s* w nominatiwie, przeto forma z ręk. B jest autentyczną, z drugiej strony należy zachować czas teraźniejszy z ręk. A. Otrzymujemy tedy jako tekst krytyczny:

Li maistrē esgarde l'enfant

ręk. A w. 1418 ręk. B

Puet estre encor le raveras Puet cel estre si l'en menras

ręk. C: le ramenras

Trójzgłoskowe *raveras* (pikardzkie) samo przez się podejrzan²⁾, musi być odrzucone wobec faktu, że ręk. B C mają *menras*, ale i forma *ramenras* jako pochodząca z tego samego źródła, co *raveras* jest podejrzaną, pozostaje tedy *en menras* z B, który rzeczywiście najlepiej odpowiada treści³⁾. Z drugiej strony w leceyi ręk. B odczuwa się brak wyrazu *encor* jako niezbędnego. Kombinując więc obie leceje otrzymamy:

Puet estrē encor l'en menras.

¹⁾ Du Méril za nimi, trzymając się najczęściej ręk. A.

²⁾ Formy trójzgłoskowe od *avoir*, *savoir* (*averai*, *averas*, *saverai* etc.) występują w zabytkach pikardzkich, rzadziej w normandzkich (n. p. *saverch* u Thomasa w. 2198), ale w naszym poemacie ani jedna taka forma nie jest podana przez oba rękopisy, lub przez rękopis B, wszystkie znajdują się jedynie w pikardzkim ręk. A.

³⁾ Gospodarz pociesza bohatera w Babylonii, że może jeszcze odnajdzie ukochaną i „odwiezie ją stąd“ (l'en menras).

Co do innych wierszy, zob. podane na końcu warianty, mia- nowicie do w. 2530, (należy emend. *Ai jo la corpē et le tort*), oraz w. 1649 i 2202, gdzie jeszcze w ręk., B zachował się rozziw nie- tknięty.

Co się tyczy końcówki *e* czasowników, to wiadomo, że jeszcze w pierwszej połowie XII w. takie końcowe -e mimo samogłoski następnego wyrazu liczyło się za zgłoskę, bo jeszcze oddziaływał wpływ końcowego *t* (z -at > -et). Od połowy jednak XII wieku, *e* takie zaczyna ulegać przed samogłoską elizyi i przestaje być li- czonem do zgłosek wiersza. Czy jednak ta przemiana była już do- konaną około 1150, czy też była jeszcze w stadium początkowym, na to trudno dać odpowiedź. Utwory z owej epoki (t. j. między r. 1150 a 1170), stosownie do zapatrywań wydawcy na tę „deli- katną“ kwestyę, wykazują więcej lub mniej przypadków, w których takie *e* ma znaczenie osobnej zgłoski w rozziwie. I tak Constans w swoich wydaniach *R. de Thèbes* i *R. de Troie* usunął je zupełnie, mimo, że w niektórych wypadkach wszystkie trzy grupy rękopi- sów i harmonia wiersza domagały się, aby zostawić formę czasu teraźniejszego N p.

Par mé le cors son frère embrace | Les nez li baisē et la face.

Otóż *baise* jest, jak wynika z wariantów, podany przez trzy ręk. (S, C, P), reprezentujące wszystkie trzy grupy, jeden ręk. (B) podaje *beisoit*, a ręk. P, by uniknąć rozziwu dodaje *et puis le face*. Jasne jest, że oryginał miał *beise*, a wydawca pozwolił sobie wsta- wić do tekstu *baisa*, które razi ze względu na czas teraźniejszy poprzedniego wiersza *embrace*.

U Thomasa podkreślił Röttiger 60 — 70 przypadków, w któ- rych *e* znajduje się w rozziwie. Wydawca Bédier emendował 63, a zostawił 7, bo jest przekonany, że oryginał ich nie posiadał, że istnienie i tych 7 zawdzięczamy złym kopistom. Przeciwnie wy- dawca utworów Marie de France, chociaż rękopisy nie zawierały przykładów *e* w rozziwie, przez staranne studium doszedł do wniosku, że oryginał zawierał wiele przykładów, i starał się je wprowadzić do tekstu. Kwestya ta t. j. hiatus i elizya *e* (< at) wymaga osobnego studium i wyszłaby po za ramy niniejszej roz- prawy, gdybym ją chciał tutaj traktować. Wystarczy więc zazna- czyć, że w naszym utworze (w wydaniu Du Mérila) mamy tylko dwa przypadki rozziwu (zob. w. 1754, 1788).

Truevé¹⁾ on précieuses pierres, (w. 1754).

L'apelé²⁾ on l'arbre d'amors (w. 1788).

Po za tem mamy raz rozziw w wierszu ręk B, nie podany przez wydawcę (zob. „Waryanty“ w Apendyksie do w. 204), który w tekście Du Méril'a przemienia się na przykład elizyi według ręk. A. Otóż takich przykładów elizyi mamy 15 w ręk. A³⁾, a 13 w ręk. B³⁾. Zestawiając dwa te rękopisy, można usunąć wszędzie elizyę, a czasem powstaje rozziw, który należy wprowadzić do tekstu. Wspólnych obu rękopisom przypadków elizyi mamy 14⁴⁾, z nich niektóre zapewne istniały w oryginale, inne łatwo w sposób jednaki powstawały z rozziwu, n. p. przez zmianę *el* na *ele* dokonane przez obu kopistów w w. 275 *s'ele li done a son enfant*, z pierwotnej prawdopodobniej lekeyi *s'el li d. a s. e.*

Pozostaje jeszcze jedna cecha wersyfikacyi, którą należy omówić, t. zw. „brisure du couplet“. P. Meyer w swoim pięknym studium *Le Couplet de deux vers*⁵⁾, wykazał, że najstarsze utwory, pisane sześciu- i ósmiozłogowym wierszem, kończą zdanie z rymem t. j. z wierszem 2, 4, 6 nigdy 1, 3, 5. W najstarszych utworach anglo-normandzkich n. p. Filipa de Thaon, w *Vie de St-Brandam*, *Lapidaire de Marbode* zasada ta panuje bezwzględnie, ale już u Gaimara i Wace'a (około 1150) zaczynają się wyjątki, w trzech poematach klasycznych zwłaszcza w *R. de Troie*, wyjątki te są coraz częstsze, reformatorem zaś, który zasadę tę łamie i odrzuca, jest Chrétien de Troyes. Nasz poemat w porównaniu z *R. de Troie* stoi na stopniu archaiczniejszym i okazuje się bardzo wiernym starej zasadzie. Na 1500 blisko zwrotek mamy zaledwie 15 przypadków naruszenia, i to takich, w których drugi (względnie czwarty) wiersz jest izolowany, t. j. stanowi całość dla siebie, przez co efekt

¹⁾ Du Méril wydrukował w pierwszym wierszu nonsens *truevé on*, a w drugim samowolnie przedstawił wyrazy na *on l'apele*, mimo, że, jak sam podaje, wszystkie trzy rękopisy mają inaczej.

²⁾ Zob. „Emendacye“, względnie „Waryanty“ w Apendyksie lub też w wydaniu Du Méril'a do w. 53, 137, 1270, 1307, 1655, 1874, 1975, 2071, 2164, 2231, 2261, 2310, 2354, 2499, 2691.

³⁾ Zob. „Emendacye“ etc. do w. 199, 282, 353, 394, 510, 757, 852, 1825, 2202, 2215, 2291, 2437, 2438.

⁴⁾ Zob. „Emendacye“ etc. do w. 351, 711, 780, 909, 916, 1306, 1633, 1828, 2254, 2259, 2266, 2362, 2642.

⁵⁾ *Romania* t. 23, (1894), p. 1—35.

rozdzicia dwuwierszowej zwrotki jest osłabiony. W *R. de Troie*, jak zaznacza wydawca¹⁾, na pierwsze 1500 zwrotek mamy 67 przykładów, na inne 1500 mamy 299 przykładów, a na ostatnie 1500 nawet 359 przykładów, co daje 16% w przecięciu; w naszym utworze zaledwie 1%.

Przeglądając powyżej zestawione cechy języka poematu spotyka się szereg takich, które przemawiają za Normandją, jako za ojczyzną autora poematu *Floire et Blancheflor*. Cechami temi są następujące odrębności językowe:

- 1) *ai* prawie jeszcze nietknięte;
- 2) *ai* nie pomieszane z *ei*;
- 3) *ain(e)* rzadko pomieszane z *ein(e)*;
- 4) *an* nie rymujące z *en*;
- 5) *e* nakryte zachowane, *e* (< łac. *i*) nie rym. z *e* (< łac. *ē*);
- 6) *ei* (< łac. *ē*) nie rym. z *oi*;
- 7) *s* nie pomieszane z *z*;
- 8) *uis* > *us*; *uie* > *ue*; (po jednym przykładzie);
- 9) *e* rymujące dwukrotnie z *ie*;

Żadna wprawdzie z powyżej wymienionych cech nie jest wyłącznie normandzką: N° 1, 4, 5 odnajdujemy w narzeczu pikardzkim; N° 8 w narzeczu lotaryńskim; ale Normandya jest jedynym krajem, w którym odnajdujemy razem wszystkie te cechy w języku literackim poetów połowy XII wieku.

I tak N° 4, 9 wyklucza wschodnie i środkowe narzecza (Lotaryngię, Burgundję, Szampanię, Ile de France etc.), N° 1, 4, 6 wyklucza Szampanię; N° 6, 7 wyklucza Pikardję.

Powyżej uwydatnione cechy fonetyczne pozwalają nam uznać Normandję za kraj, skąd najprawdopodobniej pochodził autor poematu *Floire et Blancheflor*. Prawdopodobieństwo tej hipotezy zmienia w pewność ta okoliczność, że imperfectum I konjugacyi, nie rymuje z imperf. pozostałych dwóch konjugacyi, oraz końcówka *-ot* w imperfectum I konjugacyi, stwierdzona przez rymy takie jak:

sot: regretot (w. 2089 ręk. B) *ot: criot* (w. 2085 ręk. B).

Do cech fonetycznych dołączają się uwydatnione powyżej cechy morfologiczne i wersyfikacya, które przemawiają za Normandją względnie anglo-normandzkim pochodzeniem autora²⁾.

¹⁾ *Op. cit.* t. VI, p. 108.

²⁾ Nie jest jednak wykluczonem, że poeta przez dłuższy pobyt w Anglii

Floire et Blancheflor jest tedy poematem pochodzenia normandzkiego, (a nie pikardzkiego, za jaki dotychczas uchodził), a jako taki, jest bardzo wczesnej daty. O tem świadczą N^o 1, 2, 3, 6.

1) Teksty normandzkie już w I-ej połowie XII-go w. rymują *ai+cons*, z *e+cons*, (n. p. *Ph. de Thaun* ma już takie rymy *beste: paistre*). W naszym tekście mamy zaledwo 3 przykłady (*estre: maistre* etc.).

2) Rymy *ein(e)* i *ain(e)*, nie napotykanne jeszcze u Wace'a występują już w *Roman de Thèbes* (21 przykładów), częściej jeszcze w *Eneas* i *Roman de Troie* (40). Nasz poemat jest pod tym względem bardziej konserwatywnym, niż trzy te utwory z lat 1150—1165, bo ma zaledwo 4 przykłady i to 2 niepewne (*peine: quinzaine; aleine: semaine*).

3) W II-ej połowie XII-go w. zaczynają coraz częściej występować w tekstach normandzkich rymy (pikardzkie) *ice: ie*. W naszym tekście niema jeszcze ani jednego takiego rymu.

6. Uzupełnienie tekstu.

W tym rozdziale omówić należy szereg wariantów, które pominął Du Méril milczeniem, albo zamieścił w przypiskach, a które ze względu na swoją treść należą do tekstu. Są to ustępy, liczące czasem kilka lub kilkanaście wierszy, które mają swoje odpowiedniki w przeróbkach zagranicznych i które nieraz zmieniają treść poematu. Następny natomiast rozdział zajmie się emendacjami i konjekturami gramatycznymi lub stylistycznymi. Liczne bowiem wiersze w wydaniu Du Méril'a są zniekształcone, a często nawet bez sensu. Wreszcie Apendyks poda wszystkie warianty znanych trzech rękopisów.

w. 69—71. De quinze¹⁾ liues el rivache
Ne remanoit ne bués ne vache,
Ne castel ne vile en estant:

uległ wpływowi anglo-normandzkiego otoczenia. Tem by się tłumaczyło, że rymy anglo-normandzkie pojawiają się tylko sporadycznie, (zob. §§ 6 a, 7, 9, 15).

¹⁾ O tem, że lekcyę ręk. B, w której czytamy XXX *liues* (zamiast XV), należy wprowadzić na podstawie lekcyi *Sagi* do franc. tekstu, była już mowa wyżej (zob. str. 151).

Ręk. B ma wariant, nie zamieszczony przez Du Méril'a nawet w przypiskach, chociaż sens zdania domagał się, aby go wprowadzono do tekstu:

w. 71. Ne chastiaus ne bors en estant.

Podmioty w wierszu 70 są w liczbie pojedynczej *bues, vache*, tak samo, rozumie się orzeczenie (*remanoit*), gramatyka zatem i harmonia wymagają, aby i w drugim wierszu, do którego należy to samo orzeczenie, oba podmioty były w liczbie pojedynczej (*chastiaus, bors*), a nie jeden w liczbie mnogiej (*castel*), a drugi w liczbie pojedynczej (*vile*).

Powyższe rozumowanie czysto teoretyczne potwierdza *Saga*, w której czytamy:

ok XXX¹⁾ rasta frá ströndinni stóð hvárki böer né borg,
a wariant²⁾ ręk. M. jeszcze wyraźniej: hvárki borg né kastali,

w. 199—200. Gaidon l'a commandé, un mestre;
Mieudres de lui ne pooit estre.

Ręk. B ma w w. 199 wariant, pominięty przez Du Méril'a, a w. 200 w innym całkiem brzmieniu, odrzucony przez wydawcę do przypisków.

w. 199. Gaidons le commande a un mestre
200. Moul't iert boins clers et de bon estre.

Porównyując dwie te lekcyę w. 200, widzimy, że w ręk. A wiersz ten przedstawia się jako niepotrzebny dodatek dla uzyskania rymu (to, co Francuzi nazywają „cheville“), natomiast w ręk. B wiersz ten ma swoją treść, gdyż dowiadujemy się, że ów nauczyciel był „dobrym (biegłym) klerykiem“.

Powyższe przypuszczenie potwierdza *Saga*, w której czytamy: en meistari hans het Goridas (Ms. M. Geides), sá enn bezti klerkr, er menn vissu þá vera.

Co się tyczy w. 199, to widoczną jest rzeczą, że go kopista B nie zrozumiał, bo zmienił treść całkowicie. Wedle ręk. A „po-

¹⁾ Patrz odnośnik na str. 206: O tem, że lek. ręk. B etc.

²⁾ *Saga* nie ma jeszcze krytycznego wydania. Podstawą wydania Kölbinga jest tylko ręk. R. (fragmenty) i dla uzupełnienia luk ręk. N. Warianty ręk. M., choć Kölbing uznaje je często za lepsze, nie weszły do tekstu, boby jednolitość tekstu, jak powiada wydawca, na tem ucierpiała, (zob. przedmowę *op. cit.*, str. XX).

wierzył swoje dziecię Gaidonowi nauczycielowi“ (w starofran. dat. można było wyrazić bez przyimka *à*). Kop. B zamienił dat. „Gaidon“ na nomin. „Gaidons“ i dodał przyimek *a* do *mestre*, jego więc wiersz znaczy, że „Gaidon powierzył go nauczycielowi“. Co spowodowało go do tej zmiany? Wiersz w oryginale brzmiał:

Gaidon le comande, un mestre.

Wiersz ten ma rozbieżność *comande* *un*. W połowie XII w. to było jeszcze dopuszczalne; przy trzeciej osobie *présent* I-ej konjugacyi, *e* nie elidowało się przed następującą samogłoską bo łac. *t*, końcowe jeszcze oddziaływało. Por. wiersze w *Roman d'Enéas*¹⁾,

w. 231. Molt se dementē Eneas

1063. Molt me tornē a grant contraire

1223. De lui comencū a penser etc.

i uwagę Suchier'a (str. LXXIX).

Z końcem XIII wieku elizya takiego *e* była obowiązująca, wskutek czego wiersz powyższy liczył tylko 7 zgłosek. Kop. A poradził sobie, zamieniając *comande* na *a comandē*, a kop. B, wstawiając *a* przed *un mestre*, przez co był zmuszony Gaidon zamienić *Gaidons*, przekształcając w ten sposób istotną treść wiersza.

w. 345—6. „Sire“, fait il, „que puet cou estre
Que Blanceflor lais et mon estre.

Druga połowa w. 346 „et mon estre“ nie daje sensu. Ręk. B ma w tem miejscu „e mon mestre“, wariant którego Du Méril nie tylko nie pomieścił w tekście, jak tego wymaga sens, ale nie podał nawet w przypiskach. Że wariant ten (ręk. B) należy do oryginału, przekonać się można z lekeyi Sagi (która reprezentuje grupę α): *pa svarar Flores: Hversu má þat vera, at ek skiljumz við Blankiflúr ok meistara minn?*

w. 352. Li rois son cambrelenc demande...

391. Li senescans au roi le mande...

W pierwszym wierszu król powierza pieczę nad swoim synem (Floire), którego wysyła do Montoire, szambelanowi, 40 wierszy dalej, gdy Floire, stęskniony chce wracać, czytamy, że sene-szał go odsyła do króla. Jeżeli zajrzemy do ręk. B, to znajdziemy stosunek odwrotny. Król powierza swego syna seneszalowi, a później jest mowa o szambelanie, który uwiadamia króla.

w. 352. Li rois son senechal apele...

391. Li chamberlans au roy demande.

Rzecz jasna, że lekeya obu tych miejsc zarówno według ręk. A (jak wydrukował Du Méril), jak według ręk. B jest błędna: osoba, występująca w obu wypadkach, musi być ta sama. Trudno tylko rozstrzygnąć, która z tych dwóch osób (szambelan, czy sene-szał) była w pierwotnej wersji. Tutaj w pomoc przychodzą nam obce przeróbki. Zarówno *Saga*, która w obu miejscach (cap. VI, 3, 7), pisze: *herbergissvein*, jak i poemat angielski, gdzie czytamy: *chamburlayn* (w. 98 i 131), wreszcie Dideryk, który ma w obu miejscach: *camerlinc* (w. 496 i 546) rozstrzygają kwestyę na rzecz „szambelana“. (Zob. Kölbing, *op. cit.* p. 13, n 20).

w. 707.—8. Trois fois le list, lors s'a pasmé
Ains qu'un seul mot éust soné.

Saga, ang. F, D mają tu odmienną lekeyę. I tak w S czytamy: *pa fell hann .ll. sinnum i óvit, adr en hann gaeti talat*, (cap. VIII, 2), w ang. *pre sipes Floris swounep nupe | Ne speke he miȝte noȝte wiȝ muȝe* (w. 267—8); F *sô verre daz im geswant | dri stunt von der angesiht | ê dan er wurde verriht* (w. 2228—30) D. *Dat hi drie werf beswalt achter een, | No mochte spreken wort ne geen*, (w. 1123—4).

Na podstawie powyższych lekeyi Kölbing trafnie przyjmuje (zob. *Englische Studien* t. IX, p. 96 i *Saga* p. 22), że wszystkie te utwory miały odmienną wersyę; niesłusznie tylko przypuszcza, że ta wersya różniła się od zachowanych rękopisów francuskich, bo wystarcza zajrzeć do ręk. B, aby się przekonać, że rękopis ten przechował pierwotną lekeyę, która wyjaśnia lekeye zagranicznych wersji, a Du Méril, nie tylko nie poznał się na ważności tego wariantu, ale zapomniał nawet podać go w przypiskach. Czytamy zaś w ręk. B:

Trois foiz le restut donc paumer
Ainz c'un seul mot poist sonner.

w. 849—52. „Dame“, fait il, „quant le loez,
50. Dites li dont se vous volez.

a. Car tot ensanle les aurés,

b. U ambesdeus por l'un perdrés.

w. 51. La dame ot lors le cuer joiant;
Repairié(e) est a son enfant.

Wiersze zawarte między 850 a 851 umieścił Du Méril w przypiskach, ponieważ znajdują się tylko w ręk. A. Tymczasem jest rzeczą aż nazbyt widoczną, że wiersze te należą do pierwotnego tekstu, bo motywują, dlaczego lepiej będzie Floire'owi powiedzieć prawdę, że Blancheflor nie umarła. Kopista B, mając 4 rymy na ez (dwa ostatnie zamienione w ręk. A na pikardzkie *és*), przeskończył poprostu z *volez* w. 850 na *perdre* w. 850 b i pisał w dalszym ciągu obecny w. 851. Że tak się rzecz miała, potwierdza inna wersja, należąca z ręk. B do tej samej grupy β. W D czytamy: „Here“, seit si, „wel segdi nu. | Wi moghen oec weten wel gere, | Dat wise te gader selen hebben bede | Ochte gader beide verliesen. | Van desen moeten wi dat beste kiesē“. (w. 1298—1302).

W tej jednak formie, w jakiej podaje ten ustęp ręk. A, wiersze 850 a, b, nie znajdują się na właściwym miejscu. Nie król, przyszedł prosić, ale królowa prosi króla, by prawdę powiedziano Floire'owi, jej zatem rzeczą było motywować, dlaczego. Potwierdzają to zresztą obce wersje *Saga* i *Diederyk*, z których S należy jak wiadomo do grupy α, a D do grupy β, czyli innemi słowy „lekeya“ ta należy do oryginału. Kölbing (p. 26) trafnie to zauważył i przypuszcza, że te dwa wiersze należy umieścić w poemacie francuskim przed w. 848 tak, aby należały do mowy królowej. Zauważył też, że odpowiedź króla (w. 849) jest w S w formie pytania. Otóż zajrzawszy do ręk. B, odnajdujemy właściwą lekeyę:

849. „Dame“, fet il, „qu'en volez vous?“
„Dirons li donc, biau sire, or nous“.

Mamy więc pytanie w odpowiedzi króla, (w. 849) i odpowiedź królowej, do której należą właśnie powyższe dwa wiersze (850 a, b), natomiast przypuszczenie Kölbinga, że te dwa wiersze znajdowały się w oryginale przed w. 848 okazuje się mylnem.

w. 889—896. Signor, ne vous esmervilliez :

890. Car qui d'amors est justiciés,

Cou cuide faire certement

Dont s'esmervillent moult de gent.

893. Cou truevon(s) el livre Caton

Qu'a paines cuidera nus hom

Qu'estre puist fait cou que fera

896. Cil qui d'amors espris sera.

Saga ma na miejscu w. 893: ok pat vátta Kalídes ok Pláto. Kölbing komentuje ten wiersz: Kalídes, (M. Kallades) ist eine entstellung aus *Caton* (vgl. frz. v. 893) und unter dem *livre Caton* sind doch wol die im ma. viel gelesenen *Disticha Catonis* zu verstehen. *Pláto* hat der sagaschreiber hinzugefügt, (p. 27). W jaki sposób *Kalídes* może być korupcją z *Caton*, pozostanie tajemnicą Kölbinga. Zajrzawszy do ręk. B, znajdujemy tam prawdziwą lekeyę:

w. 893. C'est en Calcide et en Platon.

Teraz rozumiemy, że *Kalídes* to fr. *Calcide*, a jest to Chalcedes, tłumacz i komentator Platona, żyjący w trzecim wieku.

Waryant powyższy rzuca ciekawe światło na wykształcenie autora *Floire et Blancheflor*. Wiersze 889—896 głoszą, że kto miłością jest opanowany, dokonywa rzeczy nadzwyczajnych, które przejmują innych ludzi podziwem. Nie jest że to dalekiem echem platońskich idei?

Po w. 1004. Tant com l'arez, mar cremez rien: następuje w ręk. B ustęp 6-cio wierszowy, którego Du Méril nie przyjął do tekstu:

Fers ne te porra entamer,
Ne feu ardoir ne encombrer.
Finz, cest annel a tel poissance¹⁾
Que bien i doit avoir fiance;
Saches, que tant com tu l'auras,
A riens¹⁾ que quieres ne faudras.

Ustęp ten należy wstawić do tekstu, ma bowiem swój odpowiednik w S (cap. X, 14), F (w. 2890 i n), D (1561 i n.) i w *ang* (393 i n).

F w. 2890. ich sage dir waz er dir frumet.
alsô grôz ist des steines kraft,
dû wirst niemer schadehaft
von wazzer noch von fiure.

D w. 1561. Du en voers met di dit vingerlijn;
Also lange alst over di sal sijn,
En darfstu niet vruchten van quaden diere.
No van watre no van viere:

ang. w. 393. „Mi sone“, he sede, „have þis ring.
Whil he is þin, ne dute noþing,
þat fir þet brenne, ne adreuche se:
Ne ire ne stel ne mai pe sle.

¹⁾ U Du Méril'a druk. *puissance, rien*.

Ponieważ również *Saga*, a więc reprezentant grupy α , ma odpowiednik do powyższego ustępu, należy cały ten sześciowiersz, przechowany tylko w ręk. B wstawić do tekstu. Ponadto FI (w. 2893), D (w. 1564) *ang* (w. 395) i *Saga* (p. 30 w. 9 swoim wyrazem *votn* = fale) pouczają, że drugi wiersz francuski: *Ne feu ardoir ne encombrer* należy emendować: *Ne feu ardoir n'eue encombrer* = „ani ogień spalić, ani woda pochłonać“, (zob. Kölbing, *Englische Studien* t. IX, p. 97). Podobnie określa Medea (w *Roman de Troie* t. I, p. 85) moc talizmanu (także pierścienia, *anel*) który wręcza Jasonowi, udającemu się do gaju, by zdobyć złote runo. Ma go chronić przed niebezpieczeństwami:

Or te bailleraï un anel... (w. 1677),
 Soz ciel n'a home qui seit vis. (1681)
 Dès qu'il l'avra en son deit mis,
 Qui ja puis crienge enchantement,
Feu, arme, venin ne serpent;
 Ne li pueent faire *encombrer*,
Ne en eve ne puet neier.
 Tant com l'anel avras sor tei,
 Mar avras dote ne esfrei. (1677—88).

Nasz poemat pozostaje, jak wiadomo, pod silnym wpływem klasycznych poematów¹⁾. Powyższe wiersze są zapewne echem odpowiedniej sceny z *Roman de Troie*.

w. 1013—18. La les véissiez moult plorer,
 Lor puins batre, lor crins tirer,
 Et tel doel faire au departir
 16. Com s'il le véissent morir.
 17. Atant s'en-est Floires alés;
 De tous fu a Diu commandés.

Jeżeli porównamy powyższy ustęp z odpowiedniami miejscami obcych przeróbek, to uderza nas jeden rys powtarzający się w trzech wersjach, które reprezentują obie grupy rękopisów francuskich (α i β), a który musiał istnieć w oryginale francuskim. Jeżeliby go nie miał żaden z rękopisów francuskich byłby to dowód, że wszystkie trzy ręk. (A (C), B) pochodzą z jednego źródła już skor-

¹⁾ Zob. R. Witte, *Der Einfluss von Benoit's Rom. de Troie auf die altfr. Lit.*, p. 79, 80 etc., G. Otto, *Der Einfluss des Rom de Thèbes auf die altfr. Lit.* p. 57, 77, etc., oraz osobny rozdział w pracy A. Dresslera, *Der Einfluss des altfr. Eneas-Romanes auf die altfr. Literatur*, p. 135 i n.

rumpowanego, a podział, proponowany w dysertacji francuskiej, nie dałby się utrzymać bez modyfikacji. Oto jak się rzecz przedstawia w obcych przeróbkach:

Przy wyjeździe Floire'a, który udaje się w świat, by szukać Blancheflory, ogarnia rodziców jego wielka rozpacz, tak jak by go już nie mieli nigdy widzieć. O tem przeczuciu mówi najwyraźniej *Saga* (cap. X, 15), D (w. 1591 i n), *ang.* (w. 405—6), na co Kölbing¹⁾ zwraca uwagę.

D. w. 1591—6. Emmer waren si in dien,
 Dat sine nemmermeer waenden sien,
 Hen gesciede alsijt ontsagen,
 Want sine nemmermeer en sagen.
 Floris sach se so groten rouwe driven;
 Met God hiet hise alle bliven.

ang. 403—7. Hi makede for him non oþer chere,
 Bute he were ileid on bere,
 For him ne wende hi nevre mo
 Eft to sen, ne ðide hi no.

Saga (p. 31, 4—7): en þau kystu hann grátandi, ok toku síðan at reyta hár sitt, ok bórðu sik ok létu, sem aldri mundu þau hann sjá síðan, ok um þat vǫru þau sannspá.

Tymczasem i tutaj ręk. B przychodzi nam z pomocą wariantem, pominiętym przez Du Méril'a. Po wierszu 1016 czytamy:

Car mes nu cuidoient veoir	Comme cil qui pitié ot grant
Non firent il tretout por voir	Li damoisiaus Floires valé
A tant lor a dit en plorant	Et il l'ont a Dieu commandé.

w. 1053—4. En coupes, en hanas d'argent
 Aportent cler vin et piment.

Lekcja ręk. B, nie podana przez wydawcę w przypiskach, brzmi:

En coupes d'or, en nes d'argent
 Metent bon vin, herbé piment.

Wiersz 1053 jest w redakcji ręk. B harmonijny przez swój paralelizm „w złotych kubkach, w srebrnych naczyniach“ i jako taki należałoby jego raczej wstawić do tekstu, a wariant ręk. A umieścić w przypiskach. Za tem przemawia również archaiczny wyraz *nes* (naczynie w kształcie okrętu), zastąpione banalnym: *hanas*. Rozstrzyga zaś o tem lekcyja *Sagi*, która ma (cap. X, 18):

¹⁾ Zob. *Eng. Stud.* (IX, 97), i *Sage* (p. 31 n. 6). Niesłusznie tylko przypuszcza Kölbing, że tekst francuski jest skorrumpowany. Ręk. B zachował jak zwykle, pierwotną lekcyę.

„ok var þeim skenkt allskyns goðr drykkir baedi í *silfrkerum* ok *gullkerum*“.

- w. 1133—42. Cil se deduisent liément,
A tant es-vos torné le vent:
Li jors est ja tout avesprés
Et li flos tost au port montés:
37. Li airs est clers, nes et seris
38. Et li cieus tres-tout esclaris
Cou dient li maistre des nes:
40. Du vent orent (*l* aront?) tous plains lor tres.
Longement sejorné i ont,
1142. Et del passer desirant sont.

Wiersze 1137—8 zostają w sprzeczności z w. 1135 i 1140, które mówią o „wietrze“, podczas gdy w. 1137 mówi o „spokojnem powietrzu“; przerywają też związek między w. 1136 a 1139. To też należy je usunąć z tekstu, ponieważ znajdują się tylko w ręk. A. Natomiast należy wstawić do tekstu wiersze, znajdujące się w ręk. B (po w. 1142), które Du Méril odrzucił do przypisków. Myśl ich odnajduje się w dwóch rękopisach *Sagi*; gdzie czytamy: (cap. XI, 3) „ok allir þeir, er um haf vildu fara, þá skyldi til reiðu vera, ok til skips koma, er til Babilóniam vildu fará“, a w ręk. M. *Sagi*: „því naest létu stýrimenn oepa um staðinn, at þeir...“ (p. 83, w. 14).

Oprócz tego poprawka Du Méril'a w w. 1140 (*aront* zamiast *orent*) jest niepotrzebna o tyle, że ręk. B ma właśnie *auront*, niema więc potrzeby poprawiać.

- w. 1223—26. Ou soit a droit, ou soit a tort,
Tout lor estuet mostrer au port
Et rendre au prevost lor avoir
Por esgarder s'il diront voir.

Ostatni wiersz (1226) jest tylko emendacją Du Méril'a (zob. p. 50 uw. 4), a w dodatku niezbyt zrozumiała, bo futur *diront* nie ma sensu w tem miejscu. Trzy przeróbki (F, D, S), mówią tutaj o zapłaceniu cła, a dwie z nich (F, S) ponadto o przysiędze, którą składają podróżni nasi. Kölbing (*op. cit.* p. 36, 1—3) uważa ten ustęp w poemacie francuskim za zepsuty lub niezupełny.

Tymczasem lekcya B, nie umieszczona nawet przez wydawcę w wariantach, daje dostateczne wyjaśnienie i zawiera wzmiankę o przysiędze:

- w. 1224—6. Tout li estuet donner au port
Et rendre au prevost lor avoir
Et puis jurer qu'il diront voir.

Przerabiacze zrozumieli słowa w. 1225 *rendre au prevost lor avoir* jako zapłacenie cła.

- w. 1452—6. L'ostes apele sa moullier:
„Dame, honorez cest damoiseil
Véistes vous onques tant bel?“
1455. L'ostes et sa feme au cler vis
Entr' aus deus ont lués Floire assis.

Du Méril dodaje do w. 1454 uwagę, że te dwa wiersze (1453—4) nie znajdują się w B. Wynikałoby z tego, że w. 1455—6 przedstawiają się tak samo w obu rękopisach. Tymczasem rzecz ma się cokolwiek inaczej. Oto lekcya ręk. B:

- w. 1455. Entre eus deus ont l'enfant assis
L'ostes Daires et Licoris.

Widzimy, że te dwa wiersze są w innym porządku podane, ponadto ręk. B podaje imiona gospodarza i gospodyni razem. Wariant ten należy wprowadzić do tekstu, bo *Saga* również tutaj wymienia gospodarza i gospodynię (cap. XV, 9). „Ok síðan settu þau milli sín. Húsbóndinn hét Daires, en húsfúrin Lídernis“.

- w. 1533—4. Se vous la dansele querez,
Sachiez porvoir cui fuis serez.

Drugi wiersz jest widocznie skorrumpowany i nie daje sensu. Futur *serez* jest niezrozumiałe w zdaniu, którego treścią byłoby: „Umiej wykazać(!), czym synem jesteś“. *Porvoir* nie ma zresztą tego znaczenia, przytem w naszym poemacie l. *videre* daje zawsze dwuzgłoskowe *veoir*, więc i fonetyka i rytmika wiersza nie pozwalają widzieć w tym wyrazie etym. *videre*. Wariant ręk. B, choć dwuwiersz ten jest i tam skorrumpowany, daje przecież odnośnie do tej połowy wiersza lekcję zrozumiałą:

- Tant con vous est vous le savez
Mes ce sachiez con foux erre.

Możemy zatrzymać w. 1533 z ręk. A, a dla w. 1534, kombinując obie lekcje, otrzymamy:

- Sachiez, por voir, com foux erre.

Tekst ten potwierdza *Saga*, gdzie czytamy (cap. XV, 15): „En ef þú leitar hennar, þá ferr þú sem fol“.

Zepsuta lekyca w ręk. A powstała zapewne pod wpływem następnych dwóch wierszy, w których Floire przedstawia się gospodarzowi:

w. 1535. „Sire“, fait il, „por Diu merci!
Fius de roi sui, je vous afi,
Et Blanceflor si est m'amie.

Niesłusznie Kölbing mniema (*op. cit.* p. 44), że te słowa wywołane są zapytaniem gospodarza w rodzaju, „czym synem jesteś?“, z czego by wynikało, że lekyca ręk. A *cui fuis serez* jest autentyczną. Bez względu, czy kto pytał się, czy nie, bohaterowie romansów średniowiecznych przypominali nieraz swoje pochodzenie, zwłaszcza w naszym wypadku, gdy szło o to, by pozyskać sobie względy i pomoc gospodarza.

w. 1597. Deus cens toises haute et cent lee

Wiersz ten omówiłem wyżej (str. 151 i n.) i, jak wynika z S, D, ang, należy go poprawić:

Cent toises est haute et cent lee.

w. 1634. Dont l'ève est moult clere et moult saine.

Saga (cap. XVI, 9) i F (w. 4234) dodają, że woda była zimna. Odnajdujemy to w waryancie ręk. B, którego zaniedbał wydawca podać w przypiskach:

Dont l'ève est froide, clere et saine.

Zgodność *Sagi*, F i B świadczy, że lekyę tę należy wstawić do krytycznego tekstu.

w. 1703—4. Quatre gaites a en la tor
Qui veillent la nuit et le jor.

Saga w tem miejscu powiada (cap. XVI, 17):

„En .l.iii. menn gaeta turnsins, ok þó .ll. um dag, en .ll. um nótt“, co czyni podejrzanem w. 1704, gdyż nasuwa się mimowoli myśl, że trudno wymagać od strażników, aby dniem i nocą wszyscy bez odpoczynku ustawicznie czuwali. Francuski tekst należałoby tedy w przybliżeniu tak poprawić:

Dui a dui veillent nuit et jor.

Zajrzawszy do ręk. B, konstatujemy, że wydawca znowu zapomniiał podać wariantu tego rękopisu:

Les .ll. veillent et nuit et jor.

Lekcyę tę należy uważać, jak wynika z *Sagi*, za autentyczniejszą, niż lekyę ręk. A. Czy ona odpowiada już oryginałowi, tego rozstrzygnąć nie można wobec zepsutej zupełnie lekcyi w ręk. A i braku odpowiedników w innych wersjach.

ręk. B po w. 1883. Et du don graces vos rendra
Au departir vous proiera.

Wiersze te, odrzucone przez Du Méril'a do przypisku, jako przekazane tylko przez jeden rękopis B, należy wstawić do krytycznego tekstu, bo mają swój odpowiednik w reprezentancie drugiej grupy rękopisów α; por. *Sage* (cap. XVII, 7), gdzie czytamy: ok þakka þér gjöfna. (Por. Kölbing *op. cit.* p. 54, n. 7).

w. 1937—8. Venus est au pié de la tour;
A esgarder la prent entour.

W miejsce w. 1938 ma ręk. B inny wiersz, który Du Méril odrzucił do przypisków, źle go odczytawszy:

Honme ne semble de grant valor.

Wiersz ten jest o 1 zgłoskę za długi. Ręk. B ma:

Honme semble de grant valor,

który należy umieścić w tekście w miejsce wariantu ręk. A ze względu na dwa następujące wiersze, przechowane tylko w ręk. B, a które wydawca również odrzucił do przypisków. Po w. 1938 czytamy w B:

Au pie mesure la largece
Garde se prent de la hautece.

Odpowiednik tych dwóch wierszy znajduje się w S, gdzie czytamy (cap. XVII, 14): „maeldi hann baedi á lengð ok svá á breidleik“. (Zob. Kölbing, *op. cit.* p. 55, n. 17).

w. 1943—48. „Sire“, dist-il, „naie, par foi;

Mais por icou l'esgar et voi

45. Qu'en mon país tele feroie,
Se jamais venir i pooie“.

47. Il sot parler tant richement,
Et cil le vit tant bel et gent.

Il z wiersza 1947, powiada Du Méril, jest z ręk. B, podczas gdy ręk. A ma: *Cil*. Tymczasem ręk. B ma także *Cil*, które zresztą jest jedynie usprawiedliwione, nie odnosi się bowiem do bohatera, który mówi wiersze 1943—46, lecz do odzwiernego, do którego Floire mówi. To też ręk. B ma w w. 1947 zamiast *sot* wyraz *lot*, a wiersz ten w tekście powinien brzmieć:

Cil l'ot parler tant richement.

Czas terazniejszy *ot* (< *audit*) zgadza się z następującym wierszem ręk. B:

Et bel enfant le voit et gent.

Du Méril opuścił z tekstu również i ten wiersz ręk. B, nie wspomniawszy o nim nawet w przypiskach.

w. 2017—22. „A vostre ostel vous en-irez

Et au tiers jor repairez:

19. Jou porpenserai entrentant“.

Floires li respont en plorant:

„Cis termes,“ fait il, „est trop grans“

Li portiers li fu respondans:

„A moi est cours, car de la mort

Sui aséur sans nul resort.“

Do wiersza 2019 czyni uwagę Du Méril, że *porpenserai* wziął z ręk. B, podczas gdy ręk. A ma *commencerai*. Tymczasem cały ten ustęp w tekście jest bałamuctwem wydawcy. Ręk. B przedstawia jeden wariant, niezbędny do treści, a który wprowadził już w błąd po części Sundmachera (*op. cit.* p. 19). Czytamy w ręk. B powyższy ustęp w następującej redakcyi sześciowierszowej:

2017. Mes ore a vostre hostel irez

Et au tierz jour repererez

19. En dementres pourpenseré

Com fet engin querre porré.

Floires li respont en plorant:

„Ci a terme“, fet il, „moult grant etc.“

Wiersz 2020 jest potrzebny do treści, a ma swój odpowiednik w S (cap. XVIII, 4), F (5423), *ang* (842—4), S „ok kom á .lll. náttá fresti; verd ek at hugsa, hvat til ráða er“. F (5423): „und erdenke den list“. *ang* (w. 842—4). While i bipenche of some ginne: | Bitwene pis and pe pridde day: | Ihe wille fonde, what i do may.

w. 2100. Fille estoit au roi d'Alemaigne.

W innych tekstach *Claris* (Gloris) nazwaną jest córką księcia a nie króla. I tak *Saga* (cap. XIX, 1):

Hon var dottir jarls af Saxlandi.

D (w. 2967). Die joncfrouwe was van Aelmaengen,

Eens hertoghen dochter ende hiet Clarijs.

Byłoby dziwnem, gdyby oba teksty zagraniczne, reprezentujące dwie grupy rękopisów (α , β), zgodnie sprzeciwiały się obu rękopisom francuskim, reprezentującym również obie grupy. Zajrzawszy do ręk. B, znajdujemy tam wyjaśnienie pozornej trudności.

Et fille a .l. duc d'Alemaigne.

Sprzecznosc między dwiema grupami nie istnieje więc w rzeczywistości, tylko Du Méril zapomniał raz jeszcze zaznaczyć w przypiskach lekcji ręk. B, która, jak świadczą obecne przeróbki, należy do krytycznego tekstu.

w. 2133—7. Li amirals dist qu'il m'ara,

Mais, se Diu plaist, il i faudra:

35. L'amirals faudra a m'amor

Com fait Floires a Blanceflor.

Wiersze 2135—6 wydają się jakby powtórzeniem poprzednich wierszy, nie dorzucają bowiem nic do treści. Tymczasem *Saga* i angielski poemat zawierają w tem miejscu bardzo ładną myśl: Blanceflor zaklina się, że nie dopuści do tego, by jej kiedyś zarzucano, iż stała się niewierną Floire'owi. *Saga* zwykle wiersze nie oddaje tekst swego wzoru, *ang.* skraca znacznie swoje źródło. Byłoby też niezrozumiałem, aby niezależnie od siebie dwie te wersje dodały w tem samym miejscu kilka wierszy. Można tedy z góry przypuścić, że ręk. B zawiera dodatkowy ustęp, odpowiadający lekcjom S i *ang.* I rzeczywiście czytamy tam:

w. 2133. Li amiranz me doit avoir,

Si com l'en dit et je espoir.

Mes, se Diex plest, ja ne m'aura,

Ne reprouchié ne me sera,

Que par destroit d'autrui amour

Lest le biau Floire Blanceflour.

Ang. (w. 908.—912) powtarza bardzo wiernie tę myśl:

Ne schal me nevre atwite me,
 þat iþc bo of love untrewē,
 Ne chaunge love for no newe,
 Ne lete þe olde for no newe be,
 So doþ Floris on his contre.

Tak samo podaje w skróceniu tę myśl *Saga* (cap. XIX, 3) „svá sem Flóres gerði við mik: skal ek fyrir hans sakir drepa mik sjálf“.

Kölbing (*op. cit.* p. 61) myli się, pisząc: [„im franz.] steht nichts davon, dass Bl. ihrem geliebten untreu vorwirft“. Tego niema ani w *ang.* ani w *S.* lecz w obu tych tekstach mowa o tem, że Blancheflorze będą kiedyś zarzucać niewierność, o czem najwyraźniej mówi tekst francuski. Wiersze ręk. B, których Du Méril zapomniiał nawet podać w przypiskach, należą, rzecz jasna, do samego tekstu.

w. 2177—8. Moutl esteroit vostre anemie
 Qui vous en feroit departie.

Inaczej tę myśl wypowiadają *Saga* i *ang.*:

S (cap. XIX, 6): „Víst vaeri sú goð vina þin, at þú gaefir hlutskipti af þessu blómi!“

ang. 937—8. He moste kunne muchel of art
 þat þu woldest ȝewe þerof part.

Francuski tekst mówi, że „ta musiałaby być twoją nieprzyjaciółką, któraby ciebie odciągnęła od tego kwiatu“ (od Floire'a), przeróbki natomiast, że „ta musiałaby użyć wiele sztuki, abyś ty chciała się podzielić kwiatem“. Myśl o wiele ładniejsza i zgrabniej wypowiedziana. To też odnajdziemy ją w lekcji ręk. B:

w. 2177. Moutl seroit, ce cuit, vostre amie,
 A cui en feriez partie.

Redakcja ta tłumaczy zarazem drobne różnice między *Saga* a *ang.*, a, jako mająca tam swój odpowiednik, należy do krytycznego tekstu. Du Méril, jak zwykle, pominął lekcję ręk. B w swoich wariantach.

Wiersze ręk. B po w. 2226, odrzucone przez Du Méril'a, należą do tekstu krytycznego, jak świadczy o tem odpowiednik szwedzkiego poematu (w. 1434—5).

Ok koerir huar for annan sin vanda,
 Huath them oer sidhan komith til handa.

Zob. Kölbing (*op. cit.* p. 62, n. 6), który na podstawie tych wierszy wykazuje, że i *Saga* miała odpowiedni ustęp, zaginiony w dzisiejszym rękopisie M.

w. 2227. Adont a joie ensamble furent

Saga (cap. XIX, 9) podaje, że byli tam pół miesiąca:

Váru þau hálfan mánað saman,

F (w. 6138): sie beliben zwēnzic tage. Zajrzawszy do ręk. B, przekonujemy się raz jeszcze, że Du Méril opuścił wariant:

Quinze jours entiers ilec furent.

Lekeya ta, poświadczona przez *Sage*, należy oczywiście do krytycznego tekstu.

7. Emendacje i konjektury.

w. 37—40. En cele chambre un lit avoit
 Qui d'un paile convert estoit,
 Indes et rouz, broudés par tors;
 Onques plus riches n'ot estors.

Wiersze 39—40 nie dają sensu; zamiast *par tors* ma ręk. *par cors*¹⁾, a niezrozumiały tutaj wyraz w w. 40 *estors* należy poprawić na *Ectors* (Hektor). Analogiczny rym znajdujemy w *Roman de Troie*, gdzie czytamy:

Danz Achillès e danz Hectors²⁾
 Mainte bataille cors a cors (w. 12789—90),

a ręk. M ma *hestors*, zupełna zatem analogia do naszego ustępu, gdzie indziej również zamiast *Ector* czytamy *estor*, zob. *R. de Troie* warianty do w. 300 (ręk. D).

¹⁾ *t i c* są bardzo podobne do siebie w ręk. B, który jedyny podaje ten dwuwiersz w tej postaci, ręk. A i C zmieniają go, zob. wyd. Du Mérila p. 3.

²⁾ Jest to jedyny raz, gdzie *Hector* w rymie ma *s*, zresztą jest *nomin.* i *accus.* bez *s*, w niektórych zaś rękopisach znaleźć można *hectors* w środku wiersza.

ręk. A	w. 175—8	ręk. B
Li pere ama moult son enfant;		Moult par ama forment l'enfant
La mere plus u autretant.		La mere plus ou autretant
Livré l'ont a la damoisele,		Commandé l'ont a la roïne
Por cou qu'ele estoit sage et bele,		Pour ce qu'ele iert de sens garnie.

Du Méril przyjął do swego tekstu lekcję ręk. A, nie podawszy w przypiskach wariantów ręk. B. Lekcja ostatnich dwóch wierszy uderza w B swoim niedbalym rymem (*roïne: garnie*, czyli *ine: ie*) natomiast ręk. A ma rym gładki. Lecząc właśnie ta gładkość czyni go podejrzanym. Trudno zrozumieć, dlaczego kopista tak normalny rym miał zamienić na niedokładny, podczas gdy odwrotna „operacja” jest zrozumiała. Że nasz poeta używa rymów niedokładnych, przechodzących nawet w zwykłą „assonancję”, widzieliśmy poprzednio (zob. str. 199), to też to nie może być przeszkodą, by uważać lekcję ręk. B za autentyczną. Większą trudność sprawia treść ustępu i powiązanie go z treścią dwóch poprzednich wierszy. Według ręk. A rzecz tak się przedstawia: Ojciec kochał bardzo swoje dziecko (t. j. Floire'a), matka więcej lub tyleż, oddali je „panience” (t. j. matce Blancheflory) na wychowanie¹⁾, ponieważ była roztropna i piękna. Według ręk. B... bardzo kochał dziecko, matka więcej lub tyleż, polecili ją (*scil.* na wychowawczynię) królowej, ponieważ była „ozdobiona rozumem”.

Lekcja ręk. A jest jasna, natomiast lekcja B wprowadza zaimkiem *l'* (w. 177) osobę, o której nie było mowy bezpośrednio przedtem, lecz cofnąć się trzeba przynajmniej do w. 171, t. j. o 4 wiersze przedtem²⁾. A jednak i ze względu na wyrażenie rzadsze i trafniejsze i może bardziej poetyczne (*de sens garnie*) niż oklepiane *sage et bele*, i ze względu na rym należy wprowadzić lekcję ręk. B do krytycznego tekstu, a niejasność treści usunąć w ten sposób, iż w wierszu 176 przez *la mere* rozumieć matkę Blancheflory.

w. 348—50. Dont ot. l'otriement au roi.
Muire sa mere ou voist vivant,
Que il l'aura sans contremant.

Wyrażenie „sans contremant”³⁾ (w w. 350), które znaczy

¹⁾ O tem mowa w następnym wierszu: *a norrir et a mestroier*.

²⁾ I to według ręk. B, bo ręk. A przerabia tę lekcję, Du Méril pominął lekcję ręk. B. (Zob. Apendyks do w. 177).

³⁾ *contremant* objaśnia Godefroy (*Lexique de l'ancien français* p. 101), *excuse proposée en justice* ||, *excuse en général* || *défense*.

„bez usprawiedliwienia, obrony”, nie ma tutaj sensu. Wariant ręk. B, nie podany nawet w przypiskach przez wydawcę, wyjaśni zmiany, dokonane przez kopistów. Czytamy tam:

Asseurez en est du roy
Que o sa mere muire ou aille
Ainz quinze jours l'avra sanz faille

„sanz faille” znaczy „bez wątpienia, napewno”, co zgadza się w zupełności z treścią. Ponadto „quinze jours” odpowiada powziętej przez króla i królową uchwale (por. w. 338 i „Emendacye” do w. 381—2). Potwierdza tę lekcję (ręk. B) *Saga* (cap. VI, 2), która tutaj powtarza: en konungr játaði honum, at Blankifúr skyldi koma á halfsmánaðarfresti til hans. W lekcji ręk. B wiersz 349 nie jest jednak całkiem jasny, *ou aille* nie daje sensu. Odpowiednik jego w A ma *ou voist* (= *aille*) *vivant*. Skombinowawszy dwa te rękopisy otrzymujemy:

Muire sa mere o vivant aille
Ainz quinze jors l'avra sanz faille.

Elipsa *que* po verb. *declarandi* (*asseurez est*) oraz szyk *vivant aille* (zwykle odwrotny) raził kopistów. Jeden dodał *que* w w. 349, drugi w w. 350, jeden wyrzucił wyraz *vivant*, drugi przerobił cały dwuwiersz, wprowadzając normalny szyk *voist vivant*.

W. 373—6 w wydaniu Du Mérila są gmatwaniną lekcji rękopisów:

ręk. A	ręk. B
a) Et tant doucement li flairoit	Et tant doucement li oloit
b) Que enceus ne boins citovaus	
c) Ne giroffles ne garingaus	
d) Et cele odour rien ne prisoit	
e) Toute autre cose en oublioit	Que toute joie en oublioit
f) Le fruit de cele arbre atendoit	Le fruit de cele ente atendoit
g) Mais li termes moult lons estoit.	Mes li termes lons li estoit

Du Méril przyjął do swego tekstu wiersze a, e, g, odrzucił do przypisków w. b, c, d, f, nie zauważywszy, że wiersz f znajduje się w obu rękopisach, czyli że jest z konieczności autentyczny, a z powodu tego, również wiersz d, jako uzupełnienie do rymu w. e. Wprowadzając ten wiersz (d) do tekstu, usuwamy równocześnie nie normandzki rym tekstu Du Mérila (*oublioit: estoit*). Co się tyczy w. b, c, to, jako przekazane przez jeden tylko rękopis

pis, mogłyby być nie autentyczne, do rozstrzygnięcia kwestyi przychodzi nam w pomoc poemat angielski, gdzie czytamy:

Galyngale ne lycorys
Is not so soote, as hur love is. (w. 119—20).

Galyngale odpowiada naszemu *garingaus*, i te więc wiersze należą do tekstu.

w. 381—2. Floires atent a quelque peine
Tout le terme de la semaine:
Ręk. B. Tout le terme de la quinzaine.

Waryant ten, nie podany przez Du Mérila, należy do tekstu, jak świadczy wiersz 338, (por. wyżej w. 348—50).

Po w. 442 następują w ręk. A dwa wiersze, odrzucone przez wydawcę:

Et com cil dedens se deffendent,
Quarriaus et pex agus lor rendent.

Należy je wprowadzić do tekstu, gdyż znajdowały się i w grupie β, jak świadczą wiersze niderlandzkiego poematu Dideryka van Assenede.

Ende si die mure met storme versochten,
Ende hoe si van binnen weder rochten, (w. 639—40).

w. 601—2. Toutes sont chargies les branches
Et les flors noveles et branches.

Wiersz 601 ma siedm zgłosek, czego wydawca nie spostrzegł; możnaby go uzupełnić, wstawiając poprawną formę (normandzką) *chargiees* zamiast pikardzkiej *chargies*¹⁾, a w. 602 *branches* nie ma sensu, oba rękopisy mają naturalnie *blanches* (A *blances*). Ręk. B potwierdza powyższą emendację, czytamy tam:

Touz tens sont chargiees ses branches,
Ses fleurs sont vermeilles et blanches.

Następne wiersze 603—4 z rymem pikardzkim *benus: fus* (<focus), omówiłem wyżej zob. str. 158).

w. 663—4. Mais il est moult tost repaieré
Quant de son maistre ot le congié.

¹⁾ Jak wiadomo, w narzeczu pikardzkim bardzo wcześniej zaczęło przechodzić *iee* > *ie*, później także w normandzkim.

Wiersz 604 nie zgadza się z w. 393, gdzie mowa o tem, że król dał Floire'owi pozwolenie powrotu. To też do krytycznego tekstu należy wprowadzić lekcję ręk. B, nie podaną przez Du Méril'a, a która brzmi:

Puis que du roi ot les congiés.

Tylko zamiast *les congiés*, zatrzymać należy z ręk. A liczbę pojedynczą: *le congié*, (zob. o tem na str. 189).

w. 761—5. Insi le fais de toute gent:
Voir moult ovas vilainement,
Quant tu m'amie me tolis,
Qui vivre vausist a toudis
Et or grignor, quant voel morir.

Przedostatni wiersz wydaje się zepsutym („która chciałaby¹⁾, (albo „godną była“), żyć na zawsze“); wyrażenie *a toudis* (=toz *dis*) sprawia wrażenie, że zostało wprowadzone dla zapelnienia rymu, przytem w. 762 łączy się treścią nie tyle z w. 761, z którym rymuje, ile z następnym, przez co powstaje t. zw. „brisure du couplet“, które w utworach przed Chrétien'em rzadko występuje. Wiersz zaś 765 nie ma sensu, do czego bowiem odnosi się *Et or grignor?* Zaglądając do ręk. B, widzimy tam odmienną lekcję, z której Du Méril podał jeden wiersz, pominąwszy cztery inne:

Tu fes grant mal a tote gent,
Cui regardes par mautalent:
Quant tu m'amie m'oceïs
Qui vivre voloit, tort feïs.
Or refes tort quant vueil morir...

Lekcja ręk. B nie psuje „kupletu“, zamiast bombastycznego *a toudis* wprowadza wyrażenie *tort feïs*, które wyjaśnia w w. 765 (ręk. A) *et or grignor* (scil. *tort*), daje przytem rzadki rym *feïs: oceïs*.

Należy tedy lekcję ręk. B wprowadzić do krytycznego tekstu, (z wyjątkiem ostatniego wiersza). Powyższe rozumowanie popiera *Saga*, która wiąże się z lekcją ręk. B, jak to już wydawca zauważył²⁾.

¹⁾ W narzeczu pikardzkim mogłoby *vausist* pochodzić zarówno od *voloir* jak od *valoir*, por. *qui vauroit* (=qui voudrait) w *Auc. et Nic.* (Cap. 1, w. 1), a w *Floire et Blancheflor* w. 1409 *vousis*, gdzie ręk. A ma *vausis*.

²⁾ *Altnordische Saga-Bibliothek*, t. 5, p. 23, w. 9, 10.

w. 839—40. Des lors que jou l'en vi garni
Des mains le grafe li toli.

Wiersz 839 ręk. B, który wprowadził Du Méril do tekstu, zamiast lekeyi ręk. A, wydaje mi się przeróbką kopisty lekeyi drugiego rękopisu:

Car ainc qu'il s'en eust garni.

Kopistę (szampańskiego) ręk. B razila może konstrukcja (*s'en eust g.*, słowo posiłkowe *avoir* przy verbum reflex.). Konstrukcja ta uchodzi za pikardzką¹⁾, i dlatego możnaby było sądzić, że ją zawdzięczamy pikardzkiemu kopiście ręk. A, ale Constans wykazał, że występuje także w *R. de Troie*²⁾, a więc w normandzkich utworach. Najstarszy przykład tej konstrukcji mamy właśnie w normandzkim utworze: Pieśni o św. Alexis.

w. 288. Parfitement s'at a Deu comandet.

Po raz drugi występuje ta konstrukcja w w. 2081 w ręk. A, (*s'a recouvert: pert*) podczas gdy kopista B przerabia ten dwuwiersz zamieniając rym anglo-normandzki na banalny *bien: rien* (zob. rozdział o fonetyce str. 181 § 6 a).

w. 856—9. mais tout ensi
Voliomes que tu l'oubliaasses
Et par no conseil espousasses
La fille d'aucun riche roi.

W. 857 ma pikardzką formę *Voliomes*, którą możemy zastąpić formą *voulioms*, trójzgłoskową, jak się wyżej powiedziało (zob. str. 195), natomiast pikardzkie *no*, nie dające się zastąpić przez *nostre*, wskazuje, że wiersz ten nie jest autentyczny. W ręk. B mamy:

Et que de ton parage espousasses

Lekeyę tę, nie podaną przez Du Méril'a w przypiskach, na-

¹⁾ Zob. Christian von Troyes, *Der Löwenritter*. Halle 1884, uwagę Förstera do w. 2795, rozszerzona w małym wydaniu, Halle 1902, str. LXII, oraz Leo Wiese, *Die Lieder des Blondel de Nesle*, Dresden 1904 (w *Ges. f. Rom. Lit.* t. 5), str. 108.

²⁾ *Op. cit.* t. VI, (Paris 1912) p. 153 sq., zob. także studium Herzoga *Das to — Partizip im Altromanischen*, druk. w. *Beihefte z. Zeitschr. f. rom. Phil.* XXVI, p. 167.

leży wprowadzić do tekstu, jak również z ręk. B *volions* w poprzednim wierszu.

w. 1045—6. En l'oste ot preudome et vaillant
Dejouste soi assiet l'enfant.

Wyrażenie *en l'oste ot preudome* (w gospodarzu miał dzielnego (*scil.* człowieka) jest trochę niezgrabne, wariant ręk. A:

Li ostes c'on clamoit Richier
S'assist avoec, tot sans dangier

jest bez sensu. Przyczyny tych przeróbek szukać należy w tem, że w oryginale znajdowała się prawdopodobnie forma *accus.* użyta jako podmiot w zdaniu¹⁾. Pierwszy wiersz brzmiałby tedy: *L'ostes ert pro d'ome et vaillant; vaillant* (zamiast *vaillanz*) jako *nomina-tivus* razil kopistów, to też B przemienił go na biernik, a kopista A przerobił te dwa wiersze nie do poznania.

Wiersze 1123—30 w wydaniu Du Méril'a mają w ręk. B warianty, które wydawca pominął, a które lepiej odpowiadają wersyfikacji autora naszego poematu:

ręk. A	1123—30	ręk. B
Adont sali .l. pautoniers,		A tant es quatre pautoniers
S'en aporta .l.iii. sestiers.		Qu'en aportent .l.iii. sestiers;
Boire li donent par amende,		Puis en servent moult larg[ement]
Puis li dient, la coupe rende		O les hennas d'or ou d'argent.
A l'oste quant aura beu.		Floires a premerains beu.
Il en boit, puis li a rendu;		A l'oste l'a apres tendu;
Et li autre par la maison		Et cil autre par la meison
De vin boivent par contencon.		Du vin boivent tuit a bandon.

Wiersz 1125 wprowadza liczbę mnogą czasu teraz. (*donent*) po liczbie pojed. czasu przeszłego (*aporta*). to samo w w. 1126 nie wiadomo, kto to są ci, którzy mówią (*dient*), ponadto zdanie nie kończy się w tym wierszu, lecz przenosi się do następnego, rozbijając przez to jedność dwuwierszowego „kupletu“. Z tych względów należy do tekstu wprowadzić lekeyę ręk. B. Z lekeyi ręk. A należałoby może zachować jedynie rzadsze wyrażenie *par contençon* (na wyścigi), zamiast *tuit a bandon*.

w. 1289—90. De l'autre part est Monfelis
Uns chastiaus riches ou manoit
Cil qui la gent outre passoit, (ręk. B)

¹⁾ Zob. ustęp o Morfologii, str. 187 i n.

Ponieważ wiemy, że *Fl. et Bl.* jest poematem normandzkim, a zabytki norm. nie łączą w rymie imperf. I-ej konj. (*passoit* < *passabat*), z imperf. innych konj. (*manoit* < *manebat*), gdyż jedna forma w normandzkim brzmiałaby *passot*, a druga *maneit*, więc ustęp ten wydaje nam się zepsutym. Ręk. *A* przedstawia ten dwuwiersz inaczej:

Castiax rices u cil manoiient
Qui la gent outre conduisoient, (ręk. *A*).

Ponieważ, jak wynika z następnych wierszy (zob. w. 1296, 97, 98, 1305 etc.), mowa jest tylko o jednym przewoźniku, należy w tekście krytycznym zachować liczbę pojedynczą ręk. *B*, a w miejsce *passoit* wprowadzić *conduisoit* (czasownik III-ej konj.), by rymował z *manoit*. (czas. II-ej konj.). Ale wprowadzając trójzgłoskowy wyraz do wiersza zamiast dwugłoskowego, otrzymuje się za długi wiersz, to też wyraz *cil* należy, zgodnie znowu z ręk. *A*, przenieść do wiersza poprzedzającego, ale wówczas tam znowu wiersz jest za długi. Kopista *A* poradził sobie w ten sposób, że usunął wyraz *uns*, jako pozornie zbyteczny, ale składnia staro-francuska lubi przy dopowiedzeniu rodzajnik nieokreślony. (Na odwrót kop. *B* zatrzymał *uns*, przerzucił *cil* do następnego wiersza, a trzyzgłoskowy wyraz *conduisoit* zamienił na dwuzgłoskowy *passoit*). Na pytanie, jaka przyczyna tych, daleko idących, przemian, nie trudno odpowiedzieć. Oryginał, jak często mogliśmy skonstatować, miał formę accus. zamiast nomin. i brzmiał zapewne:

De l'autre part est Monfelis,
Un chastel riche¹⁾, ou cil maneit
Qui la gent outre conduiseit.

Że dopowiedzenie do podmiotu występuje w formie accus. a nie nominat., na to mamy wiele przykładów w *R. de Troie*, gdzie one stanowią osobną grupę²⁾.

N. p. Mais Troilus, le pro, le sage (zamiast: li proz, li sages), w. 513,
Antilogus, le pro, le bel (zamiast: li proz, li beus) w. 597.

w. 1418. Puet estre encor la r'averas.

¹⁾ Przez to, że *riche* jest w accus. bez *s*, wiersz ma o 1 zgłoskę mniej, gdyż to *e*, jako będące w rozziwieniu, nie liczy się.

²⁾ Zob. *op. cit.* t. VI, p. 147 sq. *Cas régime pour cas sujet*, grupa 6, „en opposition a un nom au cas sujet“ (p. 148).

Zamiast trójzgłoskowej (pikardzkiej) formy futurum od *avoir* należy, zgodnie z ręk. *B* (i, co ważniejsza, zgodnie także z ręk. *C*) czytać *l'en menras* (*C la ramenras*);

w. 1544. Biau sire, de verte le sachiez;

verte, zapewne ma być *verté*, a to zamiast *verité*, pominawszy, że w naszym poemacie wyrazy takie nie ulegają skróceniu, to wiersz ten i tak jest o jedną zgłoskę za długi, liczy bowiem 9 zgłosek, ponadto imperativus względnie conjunctivus od *savoir* ma w naszym utworze jak w *R. de Troie* formę *sacheiz*. Z tych względów należy tę lekcyę odrzucić a przyjąć do tekstu lekcyę ręk. *B*:

Biau sire, chiers, toz sui jugiez.

W. 1587—94 nie przedstawiają się należycie powiązane w wydaniu Du Méril'a, który pominął warianty z ręk. *B*, a skrócenie ręk. *A* źle rozwiązał. Oto lekcyę obu rękopisów:

ręk. *A* w. 1587—91 ręk. *B*

La plus foible ne la menor	La plus feble ne la menor
Ne doute roi ne aumacor	Ne prendroit l'ost l'empereor
Neis l'empereres de Rome	Qui de Rome est sire, en .XV. anz.
N'i feroit vaillant une pome.	Toutes sont moult larges et granz.
Par force nus hom ne par guerre	Par force nus hom ne par guerre
Ne porroit b. conquerre (1592)	Babiloine ne puet conquerre
Encontre engien rest si gardee	Contre engin rest si bien [guarie]
Par larron ne puet estre emblee	De nule part n'en doute mie.

Treść ostatnich dwóch wierszy lekcyi ręk. *A* nie wiąże się zgoda z poprzedzającym je ustępem. Autor opisuje Babilonię, którą przedstawia jako twierdzę nie do zdobycia; otaczają ją silne wieże (w liczbie 700), z których „najsłabsza i najmniejsza nie boi się króla ani almanzora, ani cesarz Rzymu nie robi tam nic, siłą ani wojną nikt nie mógłby zdobyć b: (uzup. b[abilonii]) (lekcyi ręk. *A*), ostatnie zaś dwa wiersze mówią, że „jest dobrze strzeżoną i nie może być wykradzioną przez złodzieja“.

Ten brak związku usunął wydawca częściowo przez to, że literę *b* w w. 1592 rozwiązał jako *blanceflor*. Zdaje się, że tak samo rozumiał ją kopista, którego przeróbką są ostatnie dwa wiersze. Z dalszego ciągu, jak z poprzedniego, widać jasno, że wszystko odnosi się do miasta Babilonii, że wzmianka tycząca się *Blanche-flory* musi tutaj być wtętem. Lekcyi ręk. *B* nie pozostawia zre-

szta, żadnej wątpliwości; co więcej nawet ręk. C rozwiązał w w. 1592 b przez *babiloine*, chociaż w dalszym ciągu podaje lekcję ręk. A, z czego widać, że wspólne źródło ręk. A C miało lekcję ze-psutą.

Do tekstu należy zatem wprowadzić wiersze 1591—4 ręk. B. Ale czy i poprzednie 4 wiersze należą do oryginału w brzmieniu ręk. B? Tutaj na pomoc przychodzą nam obce przeróbki: I tak *Saga* pisze:

ok enn minnsti af þeim vinnr keisarann af Rómaborg með allt sitt lið, ok á .VII. vetrum¹⁾, (p. 46, w. 3). Że *empereor* stało w rymie (w. 1588), zdaje się wynikać i z angielskiego poematu, który zachował ten sam wyraz w rymie:

þe alre febleste tur
Nolde nozt dute þe emperur (w. 621—2).

że w pierwotnej lekcyi była mowa o „wojsku cesarza Rzymu“ i o zdobyciu wieży (względnie miasta), świadczy także poemat Fleck'a, w którym czytamy:

der alle die hers kraft
die der keiser von Rōme hāt
her in daz lant komen lāt
joch āne strit und āne wer,
noch danne mac daz michel her
mit allen ir sinnen
den turn niht gewinnen, (w. 4288—94).

Jedyną wątpliwość mogłyby nasunąć wiersze angielskiego poematu (w. 625—8), w których mowa o zdobyciu „dziewczyny“: „gdyby wszyscy, którzy się urodzili, zaprzysięgli to na swoje oczy, równie prędko zdobyliby dziewczynę, jak [ściągnęliby] słońce i księżyc z nieba“. Sądzę, że wobec zgodności tylu tekstów, można powyższy czterowiersz przypisać angielskiemu poecie i uważać jego dalekie podobieństwo z lekcją ręk. A za przypadkowe.

w. 1685—94. Trois en a el chief d'un estage,
Estre le maistre le plus sage.
87 Cil est cruels moult durement;
Por cou le criement moult forment,

¹⁾ Kölbing niesłusznie uważa to za dodatek autora *Sagi*; jak widzimy, ręk. B, zaniedbany przez Du Méril'a, zgadza się co do treści z *Sagą*, która ze swej strony daje ręk. B jest autentyczną.

Del mangier sert et del lit faire:

Li mastins est fel deputaire.

91 En son poing tient chascuns une arme,

92 Ou misericorde ou gisarme.

Cil qui garde l'hus de la tor

Set bien quant il est nuit ou jor:

Wydawca objaśnia w uwadze, że wiersze 1691—2 znajdują się w rękopisach dopiero po dwóch następnych, lecz „sens wymagał“, by je przestawić. Tymczasem ustęp ten w powyższem brzmieniu Du Méril'a jest nonsensem, bo w. 1687 mówi o „naczelniku straży“ (*maistre le plus sage*), z w. 1688—9 nie wiadomo, kto się go boi, (*criement*), czy dziewczęta, przebywające w wieży, czy strażnicy, ani komu służy (*del mangier etc.*); w w. 1690 występuje nowa figura (*li mastins*)¹⁾, w w. 1691 dowiadujemy się, że „każdy trzyma w ręku broń“, i nie wiadomo, do kogo to się odnosi, wreszcie w. 1693—4 są chyba zanadto banalne, by należały do oryginału („ten, który strzeże drzwi, wie dobrze, kiedy jest noc lub dzień“). Ponadto w w. 1690 *fel deputaire* byłby na połowę XII w. błędną konstrukcją gramatyczną, bo wówczas miano jeszcze poczucie, że to nie rzeczownik, lecz zwrot przymiotnikowy: *de put aire*.

Biorąc pod uwagę warianty ręk. B, zaniedbane, lub pominięte przez wydawcę, otrzymujemy tekst wcale poprawny, logicznie i gramatycznie dobrze powiązany:

1686 Estre leur maistre le plus sage,
A cui chascuns de .IX. apent;
Par lui les servent humblement
Et del mangier et del lit faire.
Li maistre²⁾ est fel et de put aire.
Et si garde l'uis de la tor;
Bien sert celes et nuit et jor.
En son poing tient chascuns une arme...

Treść jest jasna: po trzech [strażników] jest na każdym piętrze, najdzielniejszy jest ich przełożonym, jemu podlega każdy z dziewczęciu, przez niego służą im (t. j. dziewczętom na wieży) pokor-

¹⁾ *Mastin* (n. fr. *mâtin*) znaczy: przyzwyczajony do domu, oswojony, (*scil. pies*), służący. Tutaj więc *li mastins* nie odpowiada treści ustępu.

²⁾ Zamiast *li mastins* (ręk. A), ma ręk. C (jak ręk. B) także *ly maistres*, co dowodnie świadczy o autentyczności tej lekcyi.

nie... przełożony jest okrutnikiem i strzeże drzwi wieży. Dobrze służy owym dniem i nocą i t. d. Że przełożony straży i ten, który strzeże drzwi, jest jedną osobą, wynika nie tylko z lekcyi ręk. *B*, ale z obcych przeróbek, co zauważył wydawca *Sagi* (p. 49, n. 12), który przeciwstawił zagraniczne teksty (*Sage*, poemat szwedzki, ang. Flecka i Dideryka) poematowi francuskiemu. Gdyby był znał lekcyę ręk. *B*, byłby uniknął tego błędnego mniemania o archaiczności zagranicznych przeróbek.

Ręk. *A* w. 1710—11 Ręk. *B*

Puis demande les sers de sus. Puis mande ses rois ses dus
Dont li fera le chief trenchier Lors si li fet le chief trenchier

Du Méril wybrał lekcyę ręk. *A*, która nie ma sensu, bo almanzor nie zwołuje swoich „sług z dołu“, lecz podległych mu wassali (królów, książąt). *Saga*, jak zauważył wydawca¹⁾, zgadza się z lekcyą ręk. *B*, co daje rękojmię jej autentyczności.

w. 1729—3. D'arain euvrés, tout tresjetés:
Onques mais ne fu véus tés,
Quant il vente, si font dous cri
Qu'onques nus home tel n'oï.

Czterowiersz ten zarówno przez swój pikardzki rym (*tresjetés* (<transjactatus): *tes* (<talís), jak przez repetycyę (wiersz 1732 = 1730) jest podejrzaný. Ręk. *B* ma w jego miejscu dwuwiersz, nie podany wcale przez wydawcę:

D'arein ouvrez, tresgeteiz
Quant il vente si font hauz criz.

Zdaje się, że rzadziej używany wyraz *tresgeteiz* skłonił kopistę *A* do przerobienia tego dwuwiersza i rozprowadzenia go na 4 wiersze, przy tej sposobności zakradł się rym pikardzki.

Ręk. *A* w. 1733—6 Ręk. *B*

Si ne fu ainc beste tant fiere Chascuns oislaix a sa maniere
Se de son cant ot la maniere Il ne fu onc beste tant fiere
Lupars ne tygre ne lion Liepart ne tygre ne lions
Qu'il n'en soient en soupecon Ne s'asoait quant ot les sons

Wydawca przyjął do tekstu lekcyę ręk. *A*, odrzuciwszy do przypisków lekcyę ręk. *B*; tymczasem wyrażenie *en soupecon* („w niepokoju“) nie nadaje się tutaj wcale. Myśl według *A* byłaby,

¹⁾ *Op. cit.* p. 50, w. 8, 9, uwaga.

że niema tak dzikiej bestyi, któraby, słysząc ten śpiew, nie była w niepokoju, a według *B*, któraby nie uspokoiła się, nie złagodniała. Zdaje się, że wybór między temi dwiema wprost przeciwnemi sobie myślami, nie powinien nastęczać żadnej wątpliwości, gdy się uwzględni znany od starożytności pogląd na wpływ muzyki i śpiewu w kierunku uśmierzania i uspokajania namiętności. W każdym razie lekcy ręk. *B* jest poetyczniejsza i łatwiej sobie wytłomaczyć, jak mniej często używane *ne s'asoait* mogło pod piórem nie rozumiejącego kopisty zamienić się na *nen soient*, niż odwrotnie, tem bardziej, że obecność kilku rzeczowników, jako podmiotów, zachęcała kopistę do umieszczenia orzeczenia w liczbie mnogiej.

w. 1739. Et tant de faus et tant de vrais.

Jednoglaskowa forma *vrais* (pikardzka) budzi podejrzenie, że wiersz ten nie jest w tej formie autentycznym; również *faus* (fałszywy), odnoszący się do ptaków, śpiewających w ogrodzie sułtana Babilonii, nie ma tutaj sensu. Lekcy ręk. *B*, nie przytoczona przez wydawcę, usuwa obie trudności. Czytamy tam:

Et des fetis et des verais

Wyraz *fetis* = *faitiz* (<factitiu) znaczy: zrobiony, modelowany, rzeźbiony, i odnosi się tutaj do sztucznych ptaków spiżowych, o których była mowa w poprzednich wierszach (w. 1727—32).

w. 1745—6. Qui les sons ot et l'estormie
Moult est dolans s'il n'a s'amie.

Wyraz *estormie*¹⁾ (z st. niem. Sturm) nie ma tutaj sensu i myśl całego dwuwiersza jest przez to wypaczona: „Kto słyszy dźwięki i wielki hałas (lub: walkę¹⁾), bardzo boleje, jeżeli nie ma swojej przyjaciółki“. Tymczasem, zajrzawszy do ręk. *B*, znajdujemy tam wariant, nie podany przez wydawcę, i odrazu dwuwiersz nabiera właściwej sobie fizyonomii:

Qui le son ot de l'ermonie,

Kto słyszy dźwięk harmonii rozśpiewanych ptaków, które oddają się radości w ogrodzie (qui par le vergier joie font, w. 1744),

¹⁾ Godefroy (*Lexique*) objaśnia ten wyraz przez: *grand bruit, tumulte, choc, bataille, combat*.

ten bardzo boleje... Podobną myśl wyraża autor poematu *Parto-
nopeus de Blois*, (zob. w. 49—60).

w. 1777—8. Et des oisiaus oïst les sons
Et haus et bas les gresillons

Wiersz 1778 razi swoją banalnością i nieudolnością gramatycznej konstrukcji, dlatego należy w miejsce tych dwóch wierszy wstawić lekcję ręk. B, która zawiera ładną myśl w ładnej formie:

Et oit les oisiaux par douçor
Chanter le lait qu'il font d'amor.

Człowiekowi, który słyszy ten śpiew, mówi poeta, wydaje się, że jest w raju. Odnośnie do *lai d'amor*, które wyśpiewują ptaki na wiosnę, zob. analogiczne myśli w poezji prowensalskiej i szeroko rozprawione w poemacie *Part. de Blois*¹⁾ (w. 30 i n.).

W w. 1899 *quatre onces* z ręk. A powinno być poprawione na *q. cenz onces* zgodnie z ręk. B i z treścią, bo Floire każdego następnego dnia podwaja stawkę, pierwszego dnia przyniósł sto, drugiego dwieście, trzeciego więc ma przynieść 400 uncji złota. Wiersz brzmiałby tedy: *Quatre cenz onces l'endemain*.

Odrzucona przez wydawcę lekcja ręk. B po w. 1938 należy do tekstu, ma bowiem swój odpowiednik w norweskiej przeróbce, która, jak wiadomo, reprezentuje grupę z. Zwrócił na to uwagę już wydawca *Sagi* (p. 55 n. 17).

w. 1947—8. Il sot parler tant richement,
Et cil le vit tant bel et gent!

Wydawca zaznacza w przypisku, że *il* w w. 1947 jest z ręk. B, natomiast ręk. A ma tutaj *cil*. Otóż należy przedewszystkiem stwierdzić, że oba rękopisy mają *cil*, oraz że powyższa lekcja ręk. A nie ma sensu: „Ten (Floire) umiał mówić tak bogato (to znaczy; o swoich bogactwach), a ten strażnik widział go tak pięknym i miłym“. Niema związku między jednym wierszem a drugim. To też kopista A dodaje dwa wiersze, które Du Méril przyjął do tekstu²⁾, a które należy odrzucić, jako wtęret późniejszy. Błędna lekcja ręk. A powstała stąd, że któryś z jego poprzedników niezrozumiałe mu

¹⁾ M. Kawczyński, *Part. de Blois* (Rozpr. Akad. Um. t. 34) p. 66 i n.

²⁾ Por *ceü qu'en lui vit tel biauté | Toute entrelaist sa cruauté*, wydawca dodaje jednak: „ces deux vers manquent, peut être avec raison, dans B.

może *lot* oddał przez *sot*, albo też źle odczytał. W ręk. B zachowała się pierwotna lekcja:

Cil l'ot parler si richement
Et bel enfant le voit et gent

„Ten słyszy go mówiącego tak „bogato“ i widzi go pięknym i miłym dzieckiem“, mówi więc do niego: „nie jesteś szpiegiem“ i t. d. Natomiast ręk. A ma między jednym a drugim wtrącone dwa wiersze, w których zapewnia: „dla tego, że w nim widział taką piękność, zaniechał całej swojej srogości“, i mówi: „nie jesteś szpiegiem“.

w. 1969—74. Le sien li done et si li rent
Le gaing, et cil le repret.
Ne juëra mais, Floire dist:
Tout maintenant del ju en-ist.
Atant l'en maine li huisier
O lui a son ostel mangier;

Powyższy ustęp, którego dwa pierwsze wiersze należą do ręk. B, a pozostałe cztery do ręk. A, jest niejasny w swej ekspozycji. Floire mówi (w. 1971), że nie będzie więcej grał, choć go nikt o to nie prosi; wychodzi natychmiast [sam], a w następnym już wierszu prowadzi go gospodarz. Zajrzawszy do ręk. B, znajdujemy lekcję, nie podaną przez Du Mérila, która usuwa wszystkie te sprzeczności czy nierówności. Zawinił znów wydawca, który przytoczył z niej wiersze 1969, 1970, a dwa dalsze opuścił. Po w. 1971 czytamy w B:

Car soi tenoit a engigné.
Puis li a doucement proié
Que la coupe au geu meüst:
„Non ferai, voir“, Floires li dist.

Gospodarz prosi tedy Floire'a, aby w grze postawił puhar, czego ten nie chce zrobić; nie ma też mowy o tem, że sam wychodzi, i w. 1973—4 wiążą się logicznie z lekcją ręk. B, t. j. gospodarz po odmowie Floire'a prowadzi go do domu na obiad, w nadziei, że jeszcze go zdoła nakłonić do postawienia puharu.

w. 2019—22. Jou porpenserai entretant.
Floires li respont en plorant.
„Cis termes“, fait il „est trop grans“
Li portiers li fu respondans:

Wyrażenie w w. 2022: „odźwierny był mu odpowiadający“, przypomina konstrukcję chińskiej gramatyki i widocznym jest, że powstał dla potrzeb rymu pod piórem niezdarnego przerabiacza czy kopisty. Zamiast tych 4 wierszy ręk. A, ma ręk. B odmienną lekceę, nie podaną przez wydawcę:

2019 En dementres pourpenseré
 a Com fet engin querre porré.
 20 Floires li respont en plorant
 b Ci a terme, fet il „moult grant“.

I w tej lekcei wyrażenie w ostatnim wierszu: *ci a terme m. g.* (jest tutaj termin zbyt długi) razi swoją niezgrabnością, której niema w odpowiednim (t. j. przedostatnim) wierszu lekcei A. Przyczyną tych przeróbek jest użycie przez poetę formy biernika¹⁾ *grant* dla rymu z *plorant*, jako orzeczenia zamiast formy podmiotu *granz*. Kop. A dorobił do *plorant* inny rym, wyrzucił wiersz 2019 a, a w jego miejsce wstawił następny (w. 2020), w. 2020 b zajął miejsce w. 2020, a do niego dorobiony został nowy wiersz z odpowiednim rymem. Natomiast kop. B, którego również raziła forma biernika, jako orzeczenie, zamienił wyrażenie *il est* na *ci a*, po którym regularnie następuje biernik. Pierwotna lekceja brzmiałaby tedy;

En d. porpenserai | Com fait engien q. porrai | Floires li
 r. en. p. | Cil t. f. il. est trop grant.

ręk. A	w. 2091—2	ręk. B
Quant ele se fu porpensee,	A lui dut estre présenté	
Si a parlé comme senec:	Dont dist l'engin qu'ele et trové.	

Du Mériel przyjął do tekstu lekceę ręk. A, nie wspomniałszy nawet, że istnieje odmienna lekceja w ręk. B. Porównywając te lekceje, widzimy, że w ręk. A mamy do czynienia z banalną przeróbką, która zatraciła ważne ogniwo myśli Klary, przyjaciółki Blanchefflory, że należy [ukrytego w koszu kwiatów] Floire'a „sprezentować“ Blanchefflorze. Znowu forma biernika¹⁾ *présenté* (zamiast *presentez*) użyta dla potrzeb rymu, była kamieniem obrazy dla kopisty A, który przerobił cały dwuwiersz.

w. 2163—4. Lor baisiers est de grant doucor,
 Forment les asaveure amor.

¹⁾ Zob. odnośny rozdział w niniejszej pracy str. 188 i n.

Drugi wiersz powstał z dowolnej kombinacji lekcei ręk. A z lekceją ręk. B, której nie podał wydawca. Lekceje te brzmią w rękopisach:

ręk. A	ręk. B
Lor baisiers est de grant doucor	Leur besier iert de douce amor
Forment les asseure amor	Moult l'asaveurent par doucor

Wydawca przyjął do tekstu lekceę ręk. A, zmieniawszy tylko wyraz *asseure* na *asaveure* przez dowolne odcięcie końcówki liczby mnogiej z *asaveurent*. Lekceja ręk. B ma wyrazy w rymie w odwrotnym porządku, a zamiast *forment* ma *moult*. Przyczyną takich zmian czysto stylistycznych mógł być albo biernik, użyty zamiast nominat., albo rozdziew, który kopiści chcieli usunąć. Jeżeli pierwotna lekceja brzmiała:

Lor baisiers est de grant doucor,
 Moult lor asseure amor.

to rozdziew po wyrazie *asseure*, dopuszczalny w naszym poemacie¹⁾, raził późniejszych kopistów. Jeden usunął go, zmieniając jednozgłoskowe *moult* na dwuzgłoskowe *forment*, przez co powstała elizya, drugi przerobił cały dwuwiersz, a nie rozumiejąc w tem miejscu przenośnego znaczenia *asseure*²⁾, czy też źle go odczytując³⁾ zmienił na *asaveurent*, przez co powstało banalne powtórzenie myśli poprzedzającego wiersza. W lekcei ręk. A myśl jest taka: Ich pocałunek (pełen) jest wielkiej słodyczy, miłość wielce ich upewnia (t. j. daje im poczucie pewności, bezpieczeństwa). W lekcei ręk. B subtelna ta myśl zatracą się zupełnie: Ich pocałunek (pełen) był *słodkiej* miłości, bardzo go kosztowali dla *słodyczy*. Lekceja ręk. B jest więc

¹⁾ Działa tutaj jeszcze wpływ końcówki łac. *at*, zob. odnośny ustęp o rozdziewie (str. 203).

²⁾ *asseurer* (< *adsicurare* znaczy pierwotnie: upewniać, zapewniać kogoś, lub (refleksywnie) siebie, w dalszym rozwoju nabrało znac. dawać poczucie bezpieczeństwa. Godfroy nie podaje tego znaczenia, ale ono występuje jeszcze u Corneille'a (*Horace*, w. 1211 *un oracle m'assure*, które Darmesteter tłóm. przez: „mettre en état de confiance, de sécurité“, zob. *Dict. gén.* I, p. 152).

³⁾ *asavorer* zamiast *asseurer*, błędnie przez kopistę wprowadzone do rękopisu, spotyka się i gdzieindziej, zob. n. p. warianty do *Yvain* w. 3559, (Christian v. Troyes, *Sämtliche Werke*, t. II, *Der Löwenritter*, Halle 1887, p. 148.).

banalną, ale przynajmniej zrozumiałą, ale przemiana *asaveurent*, które odnosi się w zdaniu do pary zakochanych, na *asaveure*, które odnosiłoby się do *amor* jako podmiotu, wypacza całkowicie sens tego zdania. *Asaveure* mogłoby tutaj mieć znaczenie nieprzecho-dnie=*plait* „podoba się“, czyli „miłość wielce im się podoba“, ale w takim razie *accus. les* należałoby zmienić na *lor*, którego niema w żadnym z obu rękopisów. Tych dowolności unika się, zachowując lekcję ręk. A.

w. 2249—52. Bien le connoissent cil del mont,
Car tout le sentent qui i sont.
Por cou que ne peut estre estable
Et Fortune torne sans fable.

W w. 2249 i 50 nie wiadomo, do kogo lub czego ma się odnosić *le*, które Du Méril wiernie powtórzył za ręk. A, nie baczając, że to forma pikardzka, zamiast *la*, którą wydawca stale zastępuje pik. *le*, zachowując formę *le* dla rodzaju męskiego. Ale co znaczą te wiersze? „Znają ją ci ze świata, ponieważ wszyscy ją czują, którzy tam są“. To nie ma sensu i tak samo niezrozumiałymi są następne wiersze, z których ostatni nie wiąże się z poprzedzającym. Lekcja B, nie podana przez wydawcę, usuwa te trudności:

Bien la c. cil d. m. | Et en sa poesté tuit sont | Seur ce
qu'i ne peut estre c. | c'est fortune desmesurable. Jedynie w pierwszym wierszu należy usunąć *cil del mont*, które Du Méril wziął z tego rękopisu, a wstawić odrzuconą przez niego lekcję ręk. A: *tout li mont*. Zmiana w B tłumaczy się tem, że *mont* (forma bier-nika) stoi tutaj zamiast *monz* dla rymu.

w. 2377—80. Floires o s'amie gisoit:
En son vis nul samblant n'avoit
Qu'il fust hom; car a son menton
N'avoit ne barbe ne grenon.

Dokończenie myśli w. 2378 następuje w połowie następnego wiersza, przez co jedność dwuwierszowego „kupletu“ jest zniszczona. Z tego względu należy do tekstu wprowadzić lekcję ręk. B, której Du Méril nie podał, a która zachowuje tę jedność: w. 2378—9: Qu'il fust hom, nul semblant n'avoit | Car en face ne en menton.

w. 2423—6. Il l'ordone, s'es fait lever,
Estroit lier et bien¹⁾ garder,
Que il ne puissent escaper,
Après fait ses barons mander.

W pierwszym wierszu Du Méril nie rozumiał wyrażenia *il lor done=il le leur accorde*²⁾ i wydrukował *il l'ordone* które niema tutaj sensu. Lekcja ręk. B, który ma *il leur done*, usuwa wszelką wątpliwość, że nie mamy do czynienia z czasownikiem *ordonner*, gdyż *l'eurdone* jest nieprawdopodobnem. Po za tem czterowiersz ten w lekcyi ręk. A, zdaje się, reprezentuje pierwotną lekcję, choćby ze względu na to, że ma jeden rym (na *er*) we wszystkich 4 wierszach, zjawisko tak ulubione w naszym poemacie. W ręk. B lekcyja inzej się przedstawia:

Il leur done, s'es fet vestir,
Puis les fet au sers sesir:
Estroit lier et bien garder, etc.

Ponieważ admirał sług ze sobą nie zabrał, a wiązać każe naszą parę po wyroku (zob. w. 2638), sądzę, że do w. 2424 należy wstawić lekcję ręk. A, odrzuconą niesłusznie przez wydawcę.

ręk. A w. 2431—3 ręk. B

a) Vient roi et empereor	Vient i roi et aumacor
b) Et duc, et conte, et aumacor.	Et duc et conte et vavasor
c) Tous emplist li palais le roi	Tout emplant le pales real
d) De sa gent qui sont de la loi,	Dont li piler sont le cristal
e)	Li pales est et granz et larges
	
f)	Touz fu plains des genz qui i sont
g)	Grant noise et grant temoute font.
h) Il les a fait trestous taisir;	Li amiranz les fet tesir.

Z tych ośmiu wierszy (ręk. B, względnie pięciu ręk. A) Du Méril zbudował sobie tekst z trzech wierszy (*a, b, h*), odrzuciwszy do przypisków wiersze *c, d* lekcyi ręk. A i nie wspomniawszy ani jednym słówkiem o istnieniu obszerniejszej lekcyi w ręk. B. I nie lepiej nie charakteryzuje chaotyczności wydania Du Méril'a, jak powyższy ustęp jego tekstu, z którego wyrzucił wiersze, przekazane

¹⁾ To jest z ręk. B, ręk. A ma *estroitement les fait*.

²⁾ Odnosi się to do próby Floire'a, by go nie zabił bez sądu baronów; admirał czyni zadość tej prośbie.

przez oba rękopisy. Wiersz jego (2433) jest niezrozumiały, bo nie wiadomo, dlaczego admirał ucisza swoich ludzi, i jego wyjaśnienie znajduje się jedynie w lekcyi ręk. B (wiersz g). Autentyczność powyższej lekcyi ręk. B potwierdza poniekąd poemat niderlandzki ze swoimi wierszami 3387, 90 „Die pilare waren alle van kerstale“ (por. wiersz d); „Dat was ere milen wjzt ende lanc“ (w. e). W lekcyi ręk. A *empereor* jest wtrętem, bo o „cesarzach“, podległych komu innemu, nawet średniowieczni poeci nigdzie nie bają; Dideryk ma w tem miejscu: „coninghen, hertoghen, ghe-meenlike“, (w. 3384), a więc jak ręk. B (*roi, duc, vavasar*).

Wiersze (2501—2): *Quant cil ot (l. a) dit qui la besoigne Tient a trop malvaise, et tesmoigne*, nie mają sensu. Lekcyja ręk. B, nie podana przez wydawcę, należy do tekstu (zob. ją w Apendyksie).

W w. 2561—4 należy wiersz 2563 umieścić przed w. 2562 (zgodnie z ręk. A, gdzie *avoient* rymuje z *estoient*) tak, by w. 2562 rymował z w. 2564 (= rymowi z ręk. A), a w. 2561 z w. 2563, przez co uniknie się dwóch nienormandzkich rymów, t. j. mieszania końcówki imperf. I-ej konjug. z imperf. innych konjugacyi.

ręk. A	w. 2599—2602	ręk. B
Nus contrefaire ne l'porroit		Quant liee estoit ou quant ploreit
Cou ert a vis cui l'esgardoit		Qui certainement la regardoit
Que a as ieus n'aperceust		A ses ieulz ne l'aperceust
Fors as lermes, que triste fust		Fors aus lermes que triste fust.

W lekcyi A w. 2599 nie ma sensu i zawiera fałszywy (nie normandzki) rym, cały czterowiersz w tej lekcyi wypacza myśl poety, który opisuje jaśniejącą piękność Blancheflory: oczy jej były jasne i śmiejące się (w. 2597), mimo strasznego położenia nie można by poznać, iż była smutna, chyba po łzach.

Wiersze ręk. A, odrzucone przez wydawcę do przypisku (str. 112, n. 4), należy wstawić do tekstu po w. 2710, gdyż ich odpowiednik odnajdujemy u Diederyka v. Assenede, w. 3714 i n; tak samo wiersze odrzucone na str. 114 n. 2, jak świadczy niderlandzki poemat (w. 3763), należy wstawić po w. 2756.

Odrzucone przez Du Méril'a wiersze (na str. 112, n. 1) pod pozorem, że znajdują się w ręk. A, są autentyczne, gdyż, rzecz dziwna, wbrew zapewnieniu wydawcy, znajdują się w obu rękopisach.

w. 2803—6. *L'amirals méisme en a ris;
Après com il fu entrepris
Dedens la tor, et abaubis,
Quant il fut presentés Claris.*

Wiersz 2803 brzmi w ręk. A *li rois méismes*, a Du Méril poprawia go na *l'am. méisme* bez uzasadnienia, ręk. B nie ma ani tego wiersza, ani w. 2805, rym *abaubis* (< *abaubiz*): *Claris*, wskazuje na pikardzkie pochodzenie i jako taki jest podejrzany. To też w miejsce tego 4^o wiersza należy wstawić lekcyę ręk. B, nie podaną przez wydawcę: *Après com fu entre eles mis | Et com fu presenté Gloris* (z ręk. A, ręk. B ma jak zwykle *Claris*).

Formy pikardzkie *avera* (w. 2834) i *saveriez* (w. 2871) znikają, gdy się uwzględni lekcyę ręk. B, co tem bardziej należy czynić, że lekcyja ręk. A, w w. 2834 narusza równocześnie jedność dwuwierszowego „kupletu“, forma zaś *saveriez* byłaby czterozgłoskową i naruszałaby rytm: wiersz miałby 9 zgłosek zamiast 8.

Obok powyższych emendacyi i konjektur jeszcze cały szereg drobniejszych poprawek stylistycznych czeka przyszłego wydawcę naszego tekstu. Łatwo to uczynić przy pomocy *Apendyksu*, w którym zebrano wszystkie warianty, czy to pominięte, czy też źle odczytane przez Du Méril'a. Ogólna liczba wierszy, mających takie warianty, dochodzi tam do cyfry blisko 1600, co w stosunku do liczby wierszy całego poematu (2974) stanowi przeszło jego połowę.

Apendyks.

1. ¹⁾ Oez seigneur, tuit...	45. Les dames e. s.
5. S'a cest conte...	46. L'une a l'autre parlent d'amours.
17. Floires, A Flores jako I przy- padek.	50. Bien a passé plus de .VII. anz.
20. Floires A Elores (i tak stale).	53. (C) Et se commence.
*39. ²⁾ ... brodez par cors [p. 221].	54. Ensi dit el c.
*40. estors] em. Ectors [p. 221].	57. A navie fu mer passez
*41. Moult tinc por boen et chier le paille [188].	58. fu] estoit.
p. 2, n. 7. Dindes] l. D'Inde, et ours]	59. Fenix.
C a our.	60. Passé ot mer sur c.
	63. .I. mois tout plain...
	*67. ... avoir prenoit, (C) prenoit.

¹⁾ Gdzie rękopis nie jest podany, rozumieć należy ręk. B.

²⁾ Wiersze, opatrzone gwiazdką, omówiono w ciągu niniejszej pracy na podanej w nawiasie stronicy.

- *69. De .XXX. l. de r. [151].
p. 5, n. 2 ainc] (C) lors.
*71. Ne chastiaus ne bors en e. [207].
76. S. n. a fet appareillier.
78. Plus de .XL.
79. „Seigneur“, fet il, car v. a.
83. ... en la champaigne
87. vont] vint.
89. De pelerins tuit li p.
90. ... par amor.
93. Cil au b...
95. s'ert] (C) s'est.
98. De cui enfant ou ventre avoit.
100. caut] (C) saut(!).
101. s'el] (C) et le.
102. La meschine meinent...
103. ... Phenis.
104. Li rois l'a f. e.
105. Il paroît bien a s. v.
110. Q. il mer por rober p.
111. es nes] (C) en mer.
113. Bon vent orent et b. p.
114. Reperent s'en lié et j.
116. Quant sont en lor terre arrivé.
117. (A) A. est issus; (B) issi.
118. ... o] et.
120. Du roy est venu la n.
121. La nouvele lié et joiant
122. Noncieront cil q. v. d.
126. Qui a son el païs.
127. Es] (C) E.
130. Largement, car moult ert e.
132. De gaaing donne l. m.
133. ... fait] vet...
134. En ses ch.
137—8. vac. B.
146. Si ouvroit la meschine o soi
147. La chrestienne vit p.
148. Mouvoir coulour et t.
149—50. ... touchier: vouchier
p. 8, n. 2, dist li] (C) li dist.
159. ... sanz deviser.
163. ... qu'ele devoit.
164. E. ce dont gries estoit.
171. ... por le jour
172. Sa fille mist non B.
173. Li r. mist non a son fill F.
*175. Moult par ama forment l'enfant.
*177. } Commandé l'ont a la roïne [222].
8. } Pour ce qu'ele iert de sens garnie.
180. Dou tretout fors de l'aletier.
182. (A) Car lor lois l'autre refusoit.
p. 9, n. 2 Ele] (C) Et le.
187. lor] li.
189. Ensemble en .I. lit les c.
192. Bien norri furent et bien grant.
194. ... esteust] (C) estoit.
195. ... si] tant.
*199. Gaidons le comande a .I. mestre.
„ Gaidon] (C) que adont [207].
203. Mi r. a dit a s. e.
204. Que il apraingne en plourant
205. Il repont.
206. B. dont ne a.
p. 10, n. 5. (C) E les v.
219. } N. d'euls .II. conseil nen avoit,
20. } De soi quant l'autre ne veoit.
221. ... que-l souffrirent cure.
222. En amer mistrent moult lor cure.
p. 11, n. 1. Au retenir.
*225. L. l. et autours [152].
*226. Et quant parler orent d'a.
*227. Ovide ou moult se delitoient.
*228. ... qu'il oient.
229. Li livres l. f. plus h.
230. Ce sachiez bien d'euls e.
231. Onques d'amer n'orent mesure.
232. Chaucuns i mist toute sa cure.
234. De la joie.
236. } Ensamble vont, ensamble viennent.
p. 236. } Le grant joie d'amor maintiennent.
237. .I. v. et le pere.
p. 11, n. 4. ... planté ot.
242. ... cil oisel.
247. Des oisiaus orent tel biaux chanz.
256. (A) escrirent, (C) escripvent.
257—8. vac. A.
266. q. nus ne l'entent, (C) n'es n'en.
271. Q. f. porra e.
273. En ch. vient a la r.
279. La r. vit. s. s.
280. Iriet] (C) Il vient, (B) Irié.
281. De sanc ot tout le front v.
282. Il l'apele p. gr. c.

285. (C) a ses tost le p.
286. (C) ... ne prendons.
287. (C) Ele dist.
p. 13, n. 8 com] (C) que.
p. 13, n. 9 nostres] (C) nos.
295. ... sanz demorer.
296. Lui veil f. l. ch. couper.
302. Et son seigneur si c.
306. terre] vac.
310. (C) Qui ne s'en estuet m.
313. dist] fet.
319. } Des que souvent na la verra.
20. } Je croi moult tost l'oubliera.
322. Par confort d'aucune a. a.
*323. M. se face Guedon [188].
34. Que prendre ne lor poust lecon.
325. ferons] fessons.
326. Que l'enveons la p. a.
327—8. vac. B.
331. Car moult sont voir d.
332. ... qui se sentent d'amor.
333. ert] (C) est.
334. Mener en voudra la p.
336. Ele pour li garder r.
337. Et vous bien li asseurez.
340. Li r. a Floires d.
*346. Que les Bl. et mon mestre [209].
*348. Asseurez en est du roy [222].
*349. } Que o sa mere muire ou aille.
*50. } Ainz quinze jours l'aura sanz faille.
355. Es-les] (C) Eles.
357. Li dux Jorrans.
358. A. g. ioie.
359. Sa tante li refet g. i.
360. M. lui ne chaut de quanqu'il oie.
363. l'en] (B, C) le.
364. ... de sa vile.
365. (C) ... s'oublieroit.
366. Blanchef. et d'autre a.
367. Mes riens oïr ne riens v.
368. Ne li p. ioie fere a.
369. ... mes riens n'apprent.
*374. Et t. d. li oloit [223].
*p. 375. Le fruit de cele ente atendoit¹⁾.
*376. M. li t. lons li e. [196].
377. ert] (B, C) est.
378. Q. Bl. verra gesir.
379. ... et abeissera.
380. Le fruit dolente (!) lors queudra.
*382. ... de la quinzaine [224].
384. Lors s. il bien gaber e.
386. Morte ne soit; et] (C) ele.
387—8. vac. B.
389. Le mengier pert...
390. Sa tante erient, doie m.
p. 390. } Tout a leissié le boive ester
Tretout a le tourne en plorer.
Et ris et geu en grant tristee.
En son cuer n'a point de leece.
*391. Li chamberlans aur. demande [208].
392. Li rois ot d...
*393. Du (C) de] v. li d. congié [189].
394. La roïne rapele irié.
395. } C. f. il ceste nouvele.
6. } Mar (C) Mal] a. la dam.
397. Puet cele estre p. s.
398. A] Ra.
401. Q. mon fuiz m. la verra.
404. Biau sire, chiers...
405. A ce p...
406. De B. trop. m.
407—8. vac. B.
409. l'en] (C) le.
415. Q. estoit de parler m. sage.
416. Si s²⁾ p. plusor language.
417. Ne l'a (A) le) pas fet p. c. (A cov.).
421. Mes pechié...
423—6. vac. B.
423. (A) Et a eus.
424. Que] (A, C) Qui; ert] (C) est.
426. est] A ert.
429. Et .X. bliaus yndes porprins.
430. Et .X. mantiaus, vers, atorins.
431. Et u. riche c. d'or.
432. Q. fu e. en .I. t.
434. A plus bele ne burent h.
p. 19, n. 1. some] (C) soine.
436. Et m. soutilment fu p. (C) sou-
tivement p.
437. De m. n.

¹⁾ comp. p. 17, n. 1.²⁾ zamazane.

438. Vulcans] (C) Un leaux, B Uns
quens.
439. En la coupe ot.
440. Troie la grant et le donjon.
442. Li un fierent, li autre m.
444. Si con Paris li dus l'enm.
445. D'un b. e. i fu s'ymage.
446. ... par acesmage.
447. En après conme s. m.
448. La s. p. m. moult esmariz.
450. Et A. les menoient.
451. Sus le c. de desus.
455. De P. conme en estrie erent
6. Pour une pome que trouverent.
457. De f. o. escrit i e.
461. (A) Que la plus b.
462. Ja pour nule rien nu lesast.
464. Mes qu'a lui; Que] (C) Qui.
465. Juno habondance d'avoir.
467. Venus li promist qu'il auroit.
8. La feme qu'il demanderoit.
469-72. *vac. B.*
473. Tres bien demonstre la p.
474. L'amour de P. et la c.
476. por] *vac. B.*
479. N'a sour e. tant orbe celier.
480. Qui soit garde de bouteillier.
481. Ne poist de cele c.
482. Vin connoistre de fort erbé.
483. D'or a. desus .I. o.
484. Onques nus hom ne vit tant bel.
485. Q. en ses fiuz portoit la game.
486. Onc ne vit tel nus fiuz de fame.
487. Ce li ert v.
496. Li leres q. la l'aporta.
498. Qui p. Bl.
507. Et il si bien l'a a.
509. Ele ot g. c.
513. Ki m. s'en revont lié.
515. (A) Et lit b. ert] (C) est.
516. Au r. f. li avoires r.
518. Au roy parlera con s.
519. S., fist ele, q. ferons.
520. Q. nostre f. ...
521. Quant Floires r. s.
524. ... qu'iert d.
528. Nostre fill est s'el c.
votre] (A, C) vostre.
532. Et d'or et d'argent li e.
536. Car F. nostre fill repere.
538. Et b. ouvriers et bien s.
539. fait] font.
540. si] tant.
548. Fu la t.
549. ont] ot.
p. 23, n. 5, fisent (C) firent.
p. 23, n. 6, fait] (A) faite.
p. 23, n. 7, (C) gausne et v.
556. De la bonne euvre S.
557. Et si i sont mis en c.
559. Desus la t.
560. tres] moult.
563. Li .I. d'euls .II. F. s.
p. 24, n. 2, la] (C) ja.
565. L'a. y. i est si m.
566. Com Bl. estoit ouvree.
567. Et l'ymage de Bl.
568, 569, 571, tint] tient.
574. Riche c. f.
575. Desus le ch.
576. Avoit une e. ardant.
577. veoit] veist.
p. 24, n. 8, aut] (A) ot.
579. ... ot .IIII. tuiax.
p. 24, n. 9 (et 580) (B) Aus] (A, C) A.
585. par nigromance.
595. Tant simplement s'en.
596. Que ce ert vis...
599. M. e. belement branchiz.
600. Et de ses f. adés g.
*601. Touz tens sont chargees ses b.
*602. Ses fleurs sont vermeilles et blan-
ches; branches] (A) blanches, (C)
blanches [224].
609. ... en .I. crespier.
611. N'est en ce s. tele odours.
612. (A) Qui vausist cele, (B) flours.
613. ... crespier d.
614. ... baume cheoit.
616. en] i.
617. i firent] feisoient.
618. Touz tens cil arbre florissoient.
620. mil] cil.

624. Li oiselet qui sus ch.
625. Se jouvenciaus.
628. forment] (A) tresfort.
631. S'aucuns genz.
634. Isnelement.
635. E. cez q. a. seoit.
638. Ne fu fete tumbé t. b.
639. ert] est.
640. De bons e.
642. miracles] merveilles.
643. saffirs] safres.
644. Esmeraudes, bones s.
645. Et bons coraus et c.
646. ... et amatites.
652. Que F. ama par amor.
p. 28, n. 2, est] (A) es.
655. Sus leur v.
*663. ... repairez [224].
*664. Puis que du roi ot les congiez.
670. Quant ne la vit, en la chambre e.
671. La m. la pucele t.
674. Sire, par foi, nen i est mie.
678. ... ci a gieu mal.
682. Est ce donc voir.
p. 682. Floires respont qui s'en mer-
veille.
Et de duel fere s'apareille.
683. Qu'ainsi est m. Bl.
684. Voire, sire, por voz amors, (A)
Voire.
688. De ce forment se d.
690. De duel chei ou p.
694. va] (A) vint.
696. ... a fel de son e.
698. Trois f. au revenir demeure.
" revint] (C) remaint.
700. Q. ele n'a mené m'amie.
702. ... se vous s.
703. Sa mere a sa tumbé le maine.
*707. Troiz foiz le restut donc paumer.
(C) Quatre f..
708. ... mot poist sonner.
709. Ainz se prent a .I. arboissel.
710. Qui ert de jousté le tombel.
712. Et Blanch. a regreter, Puis] (C)
Puist.
714. nos] (*vac. C.*)
718. Bien deussiens.
719. (C) Ensamble yssir un jour.
722. De quelque vous fussiez parage.
723. Onques fame de vostre aage
724. Ne fu tant bele ne si sage.
725. Pour qu'estes morte, bele dame.
726. plus] tant.
727. Bele nus ne p. d.
729. ... tel seroit, (C) soit.
p. 30, n. 5, vendrois] vendroit.
" " nus hom] (C) nul.
732. Que-l d. tendroie a sage.
p. 30, n. 7. (A) Que-l descriroit.
741. B. nous nous e.
742. Quant a l'escole aprenions.
748. ... ne tendras.
749. Touz ceus ...
750. Contre leur volenté les [(C) lez] m.
753. Q. on doit joie en s. j.
754. Avoir, tu li tols sountement.
759. Contrere fes cil qui te dote.
760. Pire ies d'enfant quant il asote.
*761. Tu fes grant mal a t. g. [225].
p. 32; n. 1, (A) Eskiu.
762. Cui regardest par mautalent.
763. Q. tu m'amie m'oceis.
4. Qui v. voloit tort feis.
765. Or refes tort q. v. m.
766. Et si t'apel, ne veuls v.
768. Tu te reponz.
769. ... qui querre v. m.
770. Ne li puez longuement g.
775. Car des ore he moult c. v.
776. Q. perdu ai m. d. a.
777. La moie ame si la s.
779. Ele encontre moi queudra f.
780. ... noz ennors.
782. Ou en cest jour por li morrai.
" com ains] (C) que je.
783. Encui m'aura certainement.
784. ou el] (C) elle, (B) la ou.
787. (C) une greffe.
788. ... moult l'avoit chier.
789. qui] (C) que.
795. Donnez me fus p. r.
796. De lui, et o moi bien g.
797. Ahi! grefes, or fai que doiz.

798. Moi li envoie, ce est droiz.
p. 798. Moult me doit haïr Blancheflor.
Quant en ma vie tant demor.
800. Q. la reine s'aperçoit.
802. Puis le ch. d.
804. Ne poïst plus ce d. s.
*805. Fuis, f. e. toi voi enfant [190].
806. Q. ta mort vas si desirant.
807. N'a souz ciel home sanz morir.
808. De la m. poïst ressortir.
809. M. ne s'amast e. m.
812. ... n'est mie gas.
813. Et se vous or nous tuiés.
815. Ne ne verriez Bl.
817. Enfer son chalenge i metroit.
818. La iriez, b. f. tot droit.
820. ... jugeeur de la sus.
825. Et par e. v. d. menant.
828. T. j. jamés n'es] (C) mais ne les.
829. Biau, chier fuiz, or te reconforte.
833. Ele est plourant v...
834. entent a moi] (C) endes moi.
836. pitié] merci; ton] (C) vostre.
*837. } Ja se fust morz quant m'aperçui.
*8. } A un grefe, mes trop pres fui [158].
*840. Moult tost le grefe l'en toli [226].
844. ... par cest s.
845. De touz enfanz nus mes n'avons.
846. De cetui de gré ocions.
847. Or dira l'en...
848. Que nous l'avons de gré ocis.
*849. D., f. il, qu'en voulez vous.
*850. Dirons li donc, biau sire, or nous.
*851. La mere s'en depart errant.
852. Puis retourne arriere a l'enfant.
855. Feismes] (C) Fesimes.
*856. N'est pas morte, mes, El] (C) Ele.
*857. Veliomes] (A) Voliemes, (B) voutions [226].
*858. Et que de ton parage e.
*859. Fame, la fille d'aucun roy.
864. ... de bas estoit.
868. Car einsi est con je te di.
869. Laisse ce duel, nu men¹⁾ mes.
" maine] (C) m'aimes.
871. si] (C) se.
877. A t. la p. a remuee.
879. Diex rent g. et se-l m.
880. Q. il oït q. v. est s'amie.
881. (p. 37, n. 2) Q. il vit ce dit q. v.
884. sauvage] estrange.
885. ... puis reverra.
*889. S. n. v. en merveilliez [210].
*891. Ne cuide f. c.
*892. D. s'en merveillent tote gent.
*893. C'est en Calcide et en Platon [153].
*894. cuidera] cuideroit.
*895. Qu'estre poïst f. g. f.
*896. espris] contrainz.
897. De ce que vive est f. g. j.
898. Et dit li ne chaut qui que l'oie.
901. vac A.
904. ... les congiez.
906. Dont il ne savoit la n.
910. (A) Par cui...
911. Mandit l'eure.
912. Q. s. f. et li a perdue.
917. ... dist li rois, car re [vac].
918. Pere, dist il, por que parlez.
919. C. p. mon aler h.
921. Quant remanoir, fuiz, ne v.
922. D. moi ou aler volez.
924. Et quanque faudra vos querrai.
937. Les .II. de pures sebelines.
939. .VII. homes ait...
941. Q. n. mengier porteront.
943. De vostre ch. vos proi.
944. Que l'envoiez aveques moi.
952. Puis] (C) Nous.
953. fine] fenist.
954. Et li peres comme proudom.
956. au] (B, C) a; 959 cestil] ceste.
960. Estre puet que par lui l'auras.
961. Nous l'avons des que fu vendue.
962. Desus mer Bl. ta drue.
963. } Li rois li donne .I. palefroi.
4. } Qui siens estoit o le conroy.
965. De l'une p. e. tor [(C vac) b.
p. 40, n. 2, merveille] vermeille.
967. Seur sele ot d'un p. moult chier.

¹⁾ Zamazane.

968. Ouvree fu par e.
970. Sont de la c...
972. Par nature ce est m.
p. 40, n. 6. est] (C, B), ert] (A).
977. d'orfrois] (C) dofrois.
978. Car tele la voloit li rois
984. De fin or sont fet a neel.
985. Li f. si fu bien fez et chiers.
987. La chevece en est...
989. Q. es blans esmaus s. a.
990. (p. 41, n. 6) sont] (A, B) par,
entremis (C).
991. } N. v. p. p. ne ne loit.
2. } Raconter con chauceune estoit.
996. Que] Qui.
998. Ne cuit jamés plus beles soient.
999. Li rois l'a a son fill baillié.
1000. Et il l'en a moult mercié.
1002. ... au jouvencel.
*1004. cremez] dotez [211].
p. 42, n. 6, encore] (A, C) encor.
1010. Li r. li a plorant donné.
1012. Et ele l'a .VII. f. b.
*1013. La veissiez andeus p.
p. *1016. } Car mes nu cuidoiert veoir
Non firent il tretout por voir.
A tant lor a dit en plorant.
Comme cil qui pitié ot grant.
*1017. Li damoisiaus Floires valé.
*1018. Et il l'ont a Dieu commandé.
1021. li chambrelens] ses ch.
1023. primes] premier.
1025. T. soint alé, la s. v.; ont] (C)
sont.
1030. Fuerre] Fain.
1032. del bourc] el b.
1038. Pour cel mestier m. p.
1039. F. tiennent a lor s.
1040. L'avoir c. siens...
1042. lor m.] le m.
1050. Grant] (C) Quant.
1051. les servent] le s.
*1053. En c. d'or, en nes d'argent.
*1054. Metent bon vin, herbe piment.
1055. travaillé] (C) merveillie.
1056. A. m. et pou b.
1065. donoit] prenoit.
1067. esgardé] regardé.
1070. Cest enfant, com s'est maintenu.
1071. Ce m. leisse por p.
1076. el] (A) ele, (B) il; es] (C) estes.
1077. t'ai esg.] (C) l'ay regardé.
1078. (C) Poy avés m., mais pensé.
1079. (C) Ce qu'avés prins.
" } Quan que as pris seroit legier.
1080. } A aquiter de cest mengier.
" eslegier] (C) disier r.
1084. (C) Ele v. r. sur ma f.; (B) Si
v. r. par m. f.
1086. Moult v. r. de v.
1088. I. sien a. moult r.
1090. Pour cui t.
1091. se mort] s'amor.
1094. ... l'amenroient.
1096. Que a double i g.
1097. Q. il ot s'amie n.
1099. ... si s'esbahi.
1100. Qu'il ne sot m.
1101. devers] devant.
1103. ... C'est forfait.
1104. ... cest fet.
1105. Ce e. bien droiz, ce d. tuit.
1108. Emplir a fete de bon vin.
1110. Dame, ceste coupe vos rent.
1113. est] ert.
1116. Q. p. querre je la d.
1117. Dist qu'il ira en B.
1118. Se il avant ce n'a essoine.
1120. Seingneur, est droiz que s. r.
*1123. A tant es quatre p. [227].
*1124. Qu'en aportent .IIII. s.
*1125. } Puis enservent moult larg[ement].
6. } O les hennas d'or ou d'argent.
*1127. Floires a premerains beu.
*1128. A l'oste l'a apres tendu.
*1129. Et cil autre...
*1130. Du v. b. tuit a bandon.
p. 1130. Le soir se pot touz enivrer.
Qui la fu s'il s'en vout pener.
1131. ... tient moult r.
*1132. Et de hardement moult s'a.
*1134. es] (C) e. [214].
*1136. Et li froiz touz as porz m.
*1140. De vent auront.

1143. Floioes l'oï, m. en est liez.
 p. 1146. { Puis prent a son hoste congié.
 { A la nef vient si a chargié.
 1147. Son notonnier.
 1149. Qu'a ice p...
 1150. Ou il plus tost venir p.
 p. 1150. { Et il respont au notonnier.
 { Je vueill aler pour gaagner.
 1151. En Babiloine la cité.
 2. Piec'a c'on m'a dit et conté.
 1153. Que des ice jour...
 1154. Assenblee i aura de rois.
 1156. Et pour ice a. s. c. v.
 1157. ... qu'il sent fere.
 8. Se je la me pooie treere.
 1159. De mon avoir tost v.
 1160. Et c. q. gaaingnerioie.
 1161. Au vent qu'il ont et a l'air c.
 1162. Se sont de terre empoint...
 1163. *vac B.*
 1165. { Leur tres ont touz en haut sa-
 6. { chiez.
 { Et les autres engins dreciez.
 1167. ... que-l fet errer.
 1168. Ore est F.; est] (A) es, (C) est.
 1170. Qui deust souffire a .I. roi.
 1171. tous plains] pleniers.
 1175. Qui siet.
 1177. D'iluec puet on quant il fet cler.
 8. Cent l. l. veoir en mer.
 1179. ... li notoniers.
 1180. ... les droiz sentiers.
 1181. C'est li p. d. il le r.
 1182. Et il l'enfant tot droit i mist.
 1185. En Babyloine o ses somiers.
 6. Venir se il n'a destorbiers.
 1190. Li fet d. moult lieement, fit] (A)
 fist.
 1191. Qu'a vis li fu qu'en p.
 1192. L'eust m. q. iert ou p.
 1193. Et s'amie c. t.
 1194. Q. il quier.
 1195. Osté sont des nes li trousel.
 1196. Du rechargier sont moult i.
 1198. *vac. B.*
 1200. Q. r. ert et alosé.
 1201. Notonnier iert et m.
1202. Au port avoit .II. nes bien granz.
 1203. { En quoi son marché demenoit.
 4. { Quant mestier li ert mer passoit.
 1205. En une de cez nes p.
 1209. Et en s. m. la nuit j.
 p. 1210. { Par celui cuit guerra nouvelle.
 { Floires iluec de la pucele.
 1211. Li chamberlans ot les chevax.
 12. Deschargiez de leur granz tro-
 siax.
 1213. S'es fist establer aaisier; fisent]
 (C) firent.
 1215. Seingneur, en e. o. t.
 1216. Quanqu'il voudrent si l'achete-
 rent.
 " (C) T. ce que il d.
 1217. Fain et a. et moult bons v.
 " Fains] (A) F. ainc, (C) Fain.
 1219. fisent] (C) firent; (B) ont fet.
 1222. M. h. i ot paine et t.
 *1224. Tout li estuet donner au p. [214].
 *1226. Et puis jurer qu'il d. v.
 1229. Levent lor mains si s. a.
 1234. Pour Blan. ou il p.
 1236. N'en est pas liez; Qu'il] (C) Qui.
 1239. { Pour la coustume que voit tel.
 40. { Floires li dist; „Sire c'est el.
 1244. De m. qui sont d'E.
 1249. ensement] (C) tout ainsi.
 1251. Tout ainsi au m. pensoit.
 1254. Puis aist: Que devint la pucele.
 1255. Li ostes dist: Q. s'en alerent.
 6. En B. l'en menerent.
 1257.I. vair mantel.
 1258. Et .I. h. d'or, moult fu b.
 1259. S. ce vneill que vous aiez; fait
 il *vac. C.*
 1261. C. je suis meuz por li q.
 1264. Diex vous r. la v. a.
 1267. ... les liz a.
 1269. Q. F. d. et il sonmeille.
 1270. Ce li est vis que il conseille.
 p. 1270. { O Blanchefl., sa douce amie.
 { Moult li plesoit icele vie.
 1271. Il dormi, mes ce fu p.
 1273. ... a esveilliez.
 1274. Et quant ce fu appareilliez.

1275. Et d. ch. en sont e.
 1276. De B...
 1279. Et el demain, tres bien m.; par]
vac. C.
 1283. Ou il orent...
 1287. Fvelle le m.
 *1291. ... planches ne ponz [191].
 1292. C. t. ert roides et parfonz.
 " erent li gue] (C) estoit li ague.
 1293. M. a la rive.
 1296. Qui le notonnier.
 p. 53, n. 5, ot] (C) oit.
 1298. A aus en vint p. t. qu'il p.
 1299. ... en son batel.
 1301. Et ses serjanz li notonnier.
 *1305. Le mestre a esgardé l'e [202].
 1306. Frans hons s. estre par s.
 1307. Demanda li: Conme alez v.
 1308. Il li respont: „Nu veez v.
 1309. A Bab. vueill a.
 1310. Com marcheanz pour a.
 { Et pour vendre cez miens
 p. 1310. { trosiax.
 { Com vous veez et bons et
 biaux.
 1311. ostel] meson.
 1312. A. m. car nous hostelez.
 1313. Sire dist, par foi, si ai.
 " (C) Par f., fait il, „sire si ai.
 1314. Anuit mes vous her.
 1315. amis] sire.
 1317. Et tout e. vi ge oan.
 1318. N'a pas e.
 1320. Et en tel maniere p.
 1321. Par ma foi, vous li resemblez.
 22. Ne sai se li apartenez.
 1323. Q. ce oï...; dressa] (A) redreca.
 1324. S. f. il ou en ala.
 1327. Tout li a noïé et celé.
 28. La nuit o lui sont herbergé.
 29. Au matin quant fu esclerié.
 30. A son hoste ra pris congié.
 31. Mes .C. soulz avant li dona.
 1333. Que s'il en B. eüst.
 1334. Ami qui aidier li p.
 1339. .I. flot m.
 1340. Q. vos vendroiz desor le p.
1344. fort] grant.
 1345. De cez .II. ponz est mes com-
 painz.
 " compaing] (C) compaignon.
 1346. partons toz noz gaains, (C) P.
 partons tout le g.
 1347. Cest mien anel...
 1348. de moie part] (C) de par moy.
 1349. ... com mierz porra.
 1351. Tout einsi se sont departi.
 *1352. Au port vindrent ainz le midi.
 *1353. Le pont passent soz .I. aubé(?)
 *1354. Qu'en ot au ch. du pont p.
 *1355. Le pontonnier treuvent soz l'a.
 " troevent] (C) trouverent.
 1356. Sus .I. p. q. ert de m.
 1357. Bel honme i ot et bien vestu.
 1359. Ja au pont nus h. ne p.
 1363. les] ses.
 1368. il] *vac. C.*
 1369. Cil a l'ennel bien c.
 1370. Recut le et moult...
 1373. Q. [(C) Qui] bien le h. por s'amor.
 1374. Et puis li a mostré sa t.
 1375. el castel] a l'ostel.
 1376. Par l'ennel...
 1377. Dont se herbergent lieement.
 1378. E. treuvent a t.
 1386. Com faitement se maintendra.
 p. 56, n. 5. ramembre] rabembre(?)
 1389. Dist li qu'il erre f.
 1391. ou diras] cui d.
 1393. Se te d.
 1395. S'aucuns a l'amirant venoit.
 1396. Et ta f. li contoit.
 " conistroit] (C) consteroit.
 1397. Se il vouloit, toi porroit pr.
 1398. Et après ice fere p.
 1399. F. bien; arriere t'en renva.
 1401. { Du m. de t. s. regné.
 2. { Et de moult riche parenté.
 1403. A. r.: „Ore oï f.
 1404. Du retourner ja sanz t'a.
 1406. Sanz li veus aler en t. t.
 1408. Du grant grefe.
 1410. Or. p. ja a t. p.
 1412. Vousissies ou non, revenroies.

1413. dont] *vac. C.*
 1415. Pour l'or d. m. ne pour l'a.
 1416. Ne porroies sanz li avoir.
 1417. Joie, remaing, si la verras.
 *1418. Puet cel e., si l'en menras.
 „ r'averas] (C) ramenras [202, 229.]
 1419. N'est pas l. por g.
 1421. S'ele te voit.
 1422. ... qu'a toi.
 1423. } Car qui aime, ce sai ge bien
 4. } Engigneus est sor tote rien.
 1425. } Li v. dit, en moult pou d'euer.
 6. } A cui Dieu plest, moult bien
 labeure.
 1428. A. et moult le contraignoit.
 1430. Q. triste et pensis l'a veu.
 1435. qui] (C) que.
 1441. Biau sire a vos g.
 1443. dist il] fet il.
 1444. ... que je ai quis.
 1449. ... et se sai.
 1451. A tant levent, se v. m.
 *1455. *vac. B* [215].
 *1456. Entre eus deus ont l'enfant a.
 „ (C) E. aux d. les F. a [215].
 *p. 1456. L'ostes Daires et Licoris.
 1457. M. le f. s. r.; se] (C) le.
 1458. A veissiaux d'or fin et d'ar.
 1460. Orent ilec a grant plenté.
 1461. A ce m. ot grant foison.
 1462. De divers mes de venoison.
 1463—4. *vac. B.*
 1466. Perdriez et eies(?) et poons.
 1467. T. environ a r.
 1468. Orent li petit et li grant.
 1469. Et puis fet apporter [*vac.*].
 1473. P., ch., car plenté.
 1474. A de touz frunz en la cité.
 1479. fu] ert.
 1481. H. i est si con P.; ert] (C) est.
 1482. tint] tient.
 1483. En l'esgarder qu'il fet l'y.
 1484. ralume] alume.
 1485. Amours li d.: „Aiez e.
 1488. Que si enmenrai B.
 1489. Diva] (C) Dist a.
 p. 60, n. 3, (1491) moult l'a g.; lons] bons.
 1496. Les lermes voit des ielz d.
 1497. Pitié l'en prent, si.
 1500. Tuit s'en l. mes que eus .III.
 1502. Se vous corroz ne ire.
 1506. Moi semble moult.
 1514. Comme ele a, voi en cest enfant
 1515. (A) Jou cuit.
 1516. Au vis es au contement.
 1517. } Ele fu .XV. jours ceanz.
 1518. } Moult foisoit granz dolosemenz:
 1519. Floire, son ami, r.
 1525—8. *vac. B.*
 1529. Et dist: Dame, en penser ere.
 1530. Ele est m. s., je suis son frere.
 1531. Amis, fez Daires, ne doutez.
 1532. Mes par le voir vous en passez.
 *1536. Fiuz sui de roi [216]...
 1539. Pour lui sui ge en cez regnez.
 1540. Moult entrepris.
 *1544. Biauxsire chiers, toz sui jugiez [229].
 1547. Enfes, dist Daires, c'ert damage.
 1551. Le mielz que je sache, en orrez.
 1552 (Se v. ice faire) voulez.
 1553. Bien sai que vous n'en ferez mie.
 1554. Aincois perdriez, ce cuit, la vie.
 1555. ... ot ce dire.
 1556. Vous serez livrez.
 1557. N'a si riche home en c. p.
 1558. S'autretel plet avoit empris.
 1561. Engin ne nul ench.
 1562. (C) ... ne vauroit nient.
 1564. ... ne or sont.
 1566. ... tost i f.
 1570. Il i v.
 1572. D. .XX. liues tout d'un sens.
 1574. Environ est fet a c.
 1580. Toutes desus larges et f.
 1581. Adés i est.
 1584. A bien de tours plus de .VII. cenx.
 1585. Ou estont.
 1586. Celes enforcent la cité.
 *1587. } Ne prendroit l'ost l'empereor [229].
 *1588. } Qui de Rome est sire en .XV. anz.
 *1589. } Toutes sont moult larges et granz.
 *1592. Babiloine ne puet conquerre.

- *1592. (C) Ne p. Babiloine c.
 *1593. Contre e. r. si bien [*vac.*].
 *1594. De nule part n'en doute mie.
 *1595. El mileu [151]...
 *1597—8. *vac. B* [216].
 *1599. Toute voirs carriax de m.
 1602. Li conpius desus est moult chier.
 1603. Longue .L. piez l'aguille.
 1605. Tel pommel qui est desus.
 1606.C. mars d'argent ou plus.
 1607. Seur ce coupel a voirement.
 1615. Se chev.
 1616. N'autre home lor marcheant.
 1617. Par nuit vienent a la cité.
 1618. Ja ne porront estre esgaré.
 1625. Tuit li piler de m. s.
 1627. } Mes que li uns par si grant sen.
 1628. } Soutient la tor sanz nul ahan.
 1629. Cil piliers...
 1630. ... amont s'estent.
 1631. De m. blanc est com cristax.
 1632. Dedenz est bien fez uns chanax.
 *1634. Dont l'eve est froide, clere et
 saine.
 1635. Droit monte amont...
 1636. Moult tien l'engineor a sage.
 1637. Qui fist amont l'eve torner.
 1638. Par une coste d'un piler.
 1639. } Si qu'es estages sus revient.
 1640. } En .I. metal gentement pent.
 1641. Dont les puceles qui i sont.
 1642. Levent lor mains qu.
 1643. } En la tour XX^{xx} chambre a.
 1644. } La fontaine par toutes va.
 1645. } Hom qui la est ja n'aura mal.
 1646. } Li piler sont tuit de cristal.
 1647. Et de platan la couverture.
 1648. .I. arbre chier qui toz jors d.
 1649. Et de mirra et de benus (C
 venus).
 1651. Ce fist on q. o gr. tr.
 1652. ... en la tor.
 1653. Car la ne sont serpent ne guivre.
 1654. Ne nus maus vers si n'i p. v.
 1659. Le fet i s...
 1660. Des proces et des estors.
 1662. A l'amirant cortoise et bele.
 1664. La se fet bien et bel servir.
 1667. El maien e.
 1668. Tel ne vit hom ne ainz ne puis.
 1669. } Par celui vet on contre val.
 1670. } Dusqu'en la chambre l'amiral.
 p. 68, n. 1. } Par icele huis viennet
 [*vac.*].
 1671. } Les puceles que il semont.
 Qui deivent l'amirant
 servir.
 2. } Einsi com li vient a plesir.
 1674. *vac. B.*
 p. 68, n. 2. De grant parage et for-
 ment beles.
 1675. Pour ce qu'il sont les d.
 1683. Les guetes qui...
 *1658. Trois en a en chacun estage.
 *1686. Estre leur mestre [230].
 *1687. } A cui chaucun des .IX. apent.
 *1688. } Par lui les servent humblement.
 *1689. Et du mengier et du lit fere.
 *1690. Li mestre est fel et deputer.
 „ (C) Ly maistres est f. d. [187].
 *1693. Et si garde...
 *1694. Bien sert celes et n. et i. [216].
 1695. Li mestres maint en .I. arvol.
 1697. ... por acerter.
 1699. } Pour ce qu'il en a le congié.
 1700. } Et de l'amiral l'a enfié.
 1701. S'il li pleist t...
 *1704. Les II veillent et nuit et jor.
 1705. ... aprismier.
 1706. A ceus d'aval.
 1708. C'une fame .I. seul an aura.
 1713. La fame aient, qu'aura eue.
 1715. ... autre, (C) Et puis quant.
 1716. Ses puceles si fet d.
 1717. Toutes ensemble en .I. v.
 1720. Qu'après atendent sanz confort.
 1725. De toutes parz est clos a mur.
 1727. ... quernel.
 *1729. D'arein ouvrez, tresgeteiz [159].
 1730. *vac. B* [232].
 1731. ... si font hauz criz.
 1732. *vac. B.*
 1737. (A) Et el vergier...
 1738. A tant d'oisiaux getant doz cri.

- *1739. Et des fetis et des verais [233]. 1818. ... pour acerter.
 1740. De mauviz(?), de melles, de jais. 1824. Et du païs dame c.
 1741—2. *vac. B.* 1827. Tres qu'a l'an si comme j'ai dit.
 1743. Et d'autres o. 1828. Ou il l'anule ou il l'oëit.
 1744. Qui par le v... 1829. E se il i a damoisele.
 *1746. ... s'il n'a s'amie [233]. 1830. Que il vuelz(!) ainz ne soit p. b.
 1749. Eufrates est a. 1832. La f. cheoir premierelement.
 1751. Einsy q. r. n'i puet entrer. 1835. Touz ceus qui sont escrit en geste.
 1752. ... n'i puet voler. 1836. A icel jour tendra s. f.
 1753. } El fleuve a pierres precieuses. 1837. Bl., ce dient, prendra.
 4. } Nous hom ne vit si glorieuses. 1838. Car seur les autres.
 1755. Safirs et jafes et sardoines. 1839. } Ne de bianté n'i a sa per.
 1756. Et jacintes et calcedoines. 40. } Pour ce la voudra esposer.
 1757. Sardines, jaspes et cristax. 1841. A moult grant gré quelz son s.
 1758. Et si i a riches esmaus. 1844. Ne cuit que james viegne l'eure.
 1760. Tout raconter ne vous porrai. 1847. S'ele est espouse l'amirail.
 1762. ... i a hauz criz. 1848. Dont sui ge bien que je i fail.
 1764. } N'estoit planté en ce vergier. 1849. D., b. hostel, com ferai.
 5. } Olivier, lorier, ne fier. 1850. Par foi, mon chalenge i m.
 6. } Alemandier ne alier. 1851. Et moi que chaut se per la vie.
 1768. Ne soit plantez en icel ort. 1852. Q. chalengié aurai m'amie.
 *1771. } Et autres espices granment [158]. 1854. Vostre cuer est a tel desroy.
 1772. } Qui moult par eulent doucement. 1855. Qu'il ne vous chant.
 1773. Il n'en a tant... 1856. Perdre pour veoir v. a.
 1776. Et d. espices les flerors. 1858. ... que g'i voi.
 1780. Du son qu'il soit en p. 1859. ... a cest tour.
 1781. El mileu court... 1860. Tenez vous por engigneor.
 1782. Qui touz jours est et clere et s. 1862. Et du haut garde vos prenez.
 1783. Par carrel i a fet chanal. 1863. Leur p. est cuivert felon.
 1784. Do bon argent, cler com cristal, 1864. Lors si vous m. a r.
 *1785. Un sarbres est desus plantez [192]. 1867. Se reperiez en v. t.
 6. Plus biau ne vit hom qui soit nez. 1871. S'il puet, a vos s'a.
 1788. L'apele l'en. 1872. Aus eschés.
 1789. (C) L'une remaint. 1873. } Quant puet joer, moult li est bon.
 1795. Au matin i fiert li solaus. 4. } Et volentiers i met du son.
 1796. Qui de l'orient sourt vermaus. 1879. Car par engin...
 1797. Et avec lui f. dui vent. 1880. ... et pour l'avoir.
 1799. Par fisique et si engigniez. 1881. ... si le r.
 1804. D'esmeraudes et de gravele 1882. Et les voz avec li rendez.
 1805. Q. doivent passer li chenel. 1883. ... s'en merveillera.
 1807. Outre vont o. 1885. Qu'au demain la r.
 1809. Et a ses rois i f. e. 1886. Et vous tres b.
 1810. ... i poez a. 1888. ... si li r.
 1811. Car tant comme i passe p. 1889. li rendoiz.
 1812. L'ève est toz jours et clere et b. 1890. Dont iert vers vos d'amor destroiz.
 1813. L'ève est tretteoute commeue. 1891. Et du don graces v. r.
 1815. Cele qui par cest est p. 1892. Du reperier v. p.

1893. Et vous diroiz.
 1894. Car je vous ai moult aamé.
 1897. Car moult m'avez bel a.
 *1899. Quatre cenx onces l'endemain.
 1900. ... en vostre main. [234]
 1902. Se vous amez a. g.
 1903. ... li donrez.
 1904. ... retendroiz. p.*1962.
 1905. ... que seur li jooiz.
 1906. Et vus au jeu ne la metoiz.
 1907. Quant vous ne voudrez m. joer.
 1914. Et de la coupe a.
 1915. Tant l'aura chiere a acheter.
 1916. Que mil mars t'en vodra d.
 1918. M. p. amours la li d.
 1921. Que a voz piez vous en charra. 1963. ... en prent.
 1922. Son homage... 1964. Floires si dist: „Eschec“ moult bel.
 1924. S'il le fet gel tendré a sage. 1965. Quant li huissiers est perceuz.
 1925. } Bien sai que einsy le fera. 1966. Bien set que ses genz est perduz.
 6. } Et vostre volenté fera. p.*1970. { Car soi tenoit a engignié.
 1927. ... mierz descovrir. { Puis li a docement proié [235].
 1928. Le mal dont vos cuidiez morir. *1971. { Que la coupe au geu meist.
 1929. } Et se il puet donc vos vaura. 2. } „Non ferai voir“, Floires li dist.
 30. } Et tout vostre plesir fera. *1973. { Puis l'a cil tant amour esté(?)
 1936. ... le met el ch. 4. } Que mengier l'a o soi mené.
 *1938. (p. 80 n. 2) Homme semble. 1975. F. l'enneure, tot p. l'or.
 1940. Si le dement que t. l'e. 1976. Dont il a creu s. t.
 1941. Ge te cuit estre agueteor. 1977. ert] B, C est.
 *1943. S., d. il, non sui, par foi. 1978. Et de l'acheter convoiteus.
 *1944. M. p. ce la regart et v. { Quant Floires voit sa con-
 *1945. ... tel la feroie. p. 1980. { voitise.
 *1946. Se je venir mes i pooie. { Es poinz li a la coupe mise.
 *1947. Cil l'ot p. si r. 1981. Et dist: Pas ne la vos vendrai.
 *1948. Et bel enfant le voit et gent. 1982. Mes tout en don la vos d.
 *1951. Dist li: Ne semblez [153]... 1983. ... qu'il me gueredonnez.
 { Floires li dist qu'il i otroit. 1985. ... sa coupe si li jure.
 { Se grant avoir en geu metoit. p. 1986. { Quant li huissiers ot ce juré.
 { Qui metriez .C. onces d'or. { Il et Floires en sont alé.
 { Et je autant de mon trosor. 1987. } En I. vergier por deporter.
 p.*1952. { Au geu s'asieent, puis n'i ot. 8. } Puis commencierent a parler.
 { Cil jona mierz qui plus en sot. 1989. Li huissiers li offri homage.
 { Ce fu Floires qui l'avoir ot. 1990. Floires le prist, jel tieng por sage.
 { Lui le donna com plus tostpot. 1991—2. *vac. B.*
 *1953—4. *vac. B* [153]. 1993. Conme en mon homme en vos
 *1955. ... s'en merveilla. me fi.
 *1956. Du don forment le m. 1994. Floires li dist: ore est einsy.
 *1958. Joer au geu de l'e. 1995. Des or mes v. diré m. v.

Tout gaaigna et tot li donne
 Tel joie a cil que mot ne sonne.
 Après grant piece l'en mercie.
 Et son servise li afe.
 Quant Floires prist deli congié.
 Du reperier l'a moult proié.
 Et il si fist a l'endemain.
 Sa coupe d'or parte en sa main.
 Et quatre cenx onces d'ormier.
 Qu'il mist au geu de l'esche-
 quier.
 Et li huissiers fet ensemment.
 Puis a assis chaucuns sa gent.
 Li huissiers a sa gent assise.
 Et moult l'a bien en ordre mise.

1996. En la tour la sus est m'a.
 *1997. ... qui a non Bl. [186].
 *1998. T. m'a d.
 2003. La fins est ce...
 2005. (A) ... s'esbahi.
 6. Et dist: mau m'avez escharni.
 2007. E. s. par vostre avoir.
 8. Et deceuz por mal savoir.
 2010. (A) Par (C, B pour).
 2011. M. issi e, n'en puis el fere.
 2012. Laciez sui, ne m'en puis r.
 2014. N. leiré qu'a vous ne me t.
 2015. Et sai tres bien en moie f.
 2016. Que par ce m. nos tuit troi.
 *2017. Mes ore a vostre hostel irez [218].
 *2018. Et au tierz jour repererez.
 *2019. En dementres pourpenseré [235].
 20. Com fet engin querre porré.
 *2121. Floires li respont en plorant.
 22. "Ci a terme", fet il, "moult grant".
 2023. Cil dist: "Mes court, car...
 2024. resort] B confort.
 2029. ... est d'ilec tornez.
 2031-2. vac. B.
 2033. Corbeilles fet de flores [vac.].
 2034. Present veult fere por plesir.
 p. 2034. { Aus demoiseles de la tour.
 { A tant sont venu au tierz jor.
 2036. Pour son terme joianz et l.
 2038. Car du vestir en...
 2039. Li porters prist roses vermeilles.
 40. Si en emplu plusors corbeilles.
 2041. Aus puceles en fait present.
 2043. Plaine corbeille...
 2047. Puis a...
 2048. Et puis lor dist: ce porterez.
 2051. ... pres du degré.
 2055. Si cuit qu'ele l'aura...
 2056. Puis si vous en v. a. tost] vac. C.
 2057. ... si li portent.
 2060. ... qu'es i f.
 2061. Par mi la tour viennent a.
 2064. En une autre entrent a s.
 2065. Q. il s. enz, les f. descendent.
 2068. Les f. descendent...
 2069. ... s'es en m.
 2071. se geue s'es manie.
 2076. Puis apela...
 2080. D. c. b. estre t.
 2083. Toutes les puceles aqueurent.
 *2084. Q. eles (C eles) l'oent, ne d.
 *2085. Si li demande que ele ot [158].
 6. Quel paor et pour quoi criot.
 *2090. ... regretot [157].
 *2091. A lui dut estre présenté [236].
 2. Dont dist l'engin qu'ele ot trové.
 2096. Que m'esveillai...
 2097. Les autres s'en r. g.
 2098. Cele r...
 *2100. Et fille q. l. duc d'A. [219]
 2101. Sa compaigne est, m. s'e.
 2105. Une autre a Blancheflor en vient.
 6. Mes de joer rien ne li tient.
 2111. Leur chambres.
 2117. Compaigne, bele Blan.
 2118. Voulez veoir moult gent flor.
 2119. Et cele.
 2122. Ne n'i croist pas, je vous plevis.
 2123. Veez mon se la c.
 2126. Compaigne, por quoi m.
 2128. Q. v. escharnisiez de m.
 2131. Chiére suer Claris, bele amie.
 2132. Ne durra mes gaires ma vie.
 *2133. Li amiranz me doit avoir. [219]
 4. Si con l'en dit et je espoir.
 { Mes se Diex plect ja ne
 { m'aura.
 { Ne reprochié ne me sera.
 p. *2134.
 *2135. Que par destroit d'autrui amour.
 *2136. Lest le biau Floire Blancheflor.
 2138. Que aparmain je m'ocirré.
 2139. Bele suer, n'ai mes point d'ami.
 2140. Quant au biau F. einsi f.
 2146. A lui en vint plus tost qu'el pot.
 2148. Q. de fi sot, ce est s'a.
 2150. Cler visage ot et bien fet cors.
 2151. Ainz plus biax hom de li ne fu.
 2152. Bl. l'a bien e.
 2154. et il] et li.
 2157. Par g. p., par g. a.
 2158. Pleure F. por Bl.
 2160. Et au besier.
 2161-2. vac. B.

- *2163. L. b. iert de douce amor. [236]
 *2164. Moult l'asaveurent par doucor.
 2165. Q. le l. mot ne se dient.
 2167. Ele voit.
 2168. ... leur ajouement.
 2171. Ore e. v. moult iriee.
 2. Et ore estes joieuse et liee.
 2173-4. vac. B.
 2175. Ne la vouliez or veoir.
 2176. Or n'a tant chier nul avoir.
 *2177. Moult seroit, ce cuit v. amie.
 *2178. A cui en feriez partie. [220]
 2179. Respont Bl. a Cl.; Kieles] (C)
 Kiu eles.
 2181. Puis si a dit a s. a.; (C) P. se
 se t.
 2182. Andui C. f. m.
 2195. Et B. d'iluec le maine.
 2197. En .I. lit envols de cortine.
 2200. Aprés dist.
 2201. F. a primes c.
 2202. Bl. sachiez, m. s. l.
 2203. Ma poine est bien a.
 2204. Q. je vous ai vive t.
 2209. Q. or vous.
 2211. Bl. dist: Es tu d. F.
 2212. Q. ala aprendre a M.
 2213. ... par boidie.
 2214. Tes peres et par tricherie.
 2215. Saches amis, nu tieg a sage.
 " fas] (A) fac, (C) fai.
 2216. Qui croit qu'eusse en mon corage.
 2217. Puis nule joie ne d.
 2218. Ne hors ne enz, ne jor ne n.
 2220. Je croi ce soit e.
 2223. Mes quix amis que vos aiez.
 2224. Assez vous aing; ca] (C) car.
 2225. Et il si trest se plus i ot(!)
 2226. got] sot.
 *2227. Quinze jours entiers ile cf. [221]
 2230. Et d. moult l.
 2231. C. les sert de b. f.
 2232. Et si les garde comme soi.
 2234. L. s. C. et bel et bien.
 2236. Nus d'euls ch. ne la] (C) leur.
 2238. Ensemble mainnent l. amours.
 2242. D. b. qu'avoit e.
 2243. D'euls .II. reveit ore joer.
 2244. Por eus...
 2245. Assis les avoit au desus.
 p. 92, n. 2. s'es] (C) les.
 2247. Ce est ses geuz et sa n.
 *2250. Et en sa poesté tuit sont. [238]
 *2251. Seur ce qui ne...
 *2252. C'est fortune desmesurable.
 2255. Ne regarde pas a p.
 2259. Et eveschiez donne...
 2260. Et aus bons clers...
 2261. Q. en l. met establetez.
 2. Quant il n'i sont est fox provez.
 2263. Et cil qui en son don se fie.
 2267. Ceus f. p. liez et joiox.
 8. Apres dolenz et angoissoux.
 2270. La p. Cl. et la senec.
 2272. Cele r.: "Ja i ira (!)"
 2273. En dorveillant li r.
 2275. Cele est.
 2277. ... et que demeure.
 p. 2277. Ci deust estre a icest heure.
 2281-2. vac. B.; paine] (A) paines.
 2283. "Est voirs", fet il, "Biau sire, oil."
 2284. Franche chose i a et gentil.
 2286. Qui desirre joie en sa vie.
 2288. Pour s'amor l'a.
 2291. Bl. apela et semont.
 2. Et dist que trop demore ont.
 2293. Cele] (C) Ele.
 2294. Ainz i serai que vous, ce] (C) je.
 2297. Il la beisa et ele lui.
 p. 2297. A tant se rendorment andui.
 p. 2298. Douce joie a a son ami.
 2299. E. gisent b. a. b.
 2300. Et l'une.
 2302. Et bacins ot l'eve aportee.
 2303. Q. e. vient, si la rapele.
 2304. Moult doucement: "madamoisele".
 2305. Cele rien ne li r.
 2307. Venue est au.
 2308. Et il li demande: "Bl."
 2309. Fet il, que doit qu'ele ne vient.
 10. Or m'est a vis que pou me crient.
 2311. n'ot] n'a.
 2312. Fet el: je la c. t.
 2313. Car ainz de m. assez l.

2314. ja] tost.
 2317. trespensé] (C) trop p.
 p. 95, n. 3 (2323) a] (B) en.
 2323. } Q. fu en l. ch. parrine.
 4. } Vit par la fenestre verrine.
 2325. } Le lit ou gisant aperçoit.
 6. } Dont li est vis que il veoit.
 2326. (C) A vis li e. qu'il a v.
 2328. P. q. ne li seroit a v.
 2333. tant] si.
 2334. Dormir entre eus pitié.
 2336. conte] (C) contez.
 2339. Com Bl. a a Claris.
 2343. Et bouche a b., et] (A) a.
 p. 96, n. 2, et] *vac. C.*
 2345. n'est] (C) ne les; voeil] poi.
 2346. cremoie] (C) cr. a, (B) cuidoie.
 2347—8. *vac. B.*
 3350. C. q. home n'ait o sa d.
 2353. Ahi Claris, tu es failliz.
 2354. A t. s. l. touz marriz.
 2361. E. s. p. destre tient l'espee.
 2364. puis] puisse.
 2366. E. entracolé sistoient.
 2367. Ne vit nus hom plus biax dormanz.
 „ ert] (C) est.
 2373. jors] (C) roys.
 2374. Q. il l. v. s'est esbahiz.
 2375. connut] connoist.
 2376. M. de l'autre ne connoist m.
 *2378. Qu'il fust hom, nul...
 *2379. Car en face ne en menton.
 2381. tant] plus.
 2382. En toute la tour d.
 2383. Li a. n'en quenut m.
 2384. „Ce est“, dist il, la jalousie.
 2385. Tice est s'amor, tice est sa teche.
 2386. L'avoir dont crient toz jors [j').
 2390. Et après les e.
 2391. } C. l. d. s'aperçoit.
 2. } Q. li uns des .II. hons estoit.
 2393. } Li amiranz en a tel ire.
 4. } Ne set que faire ne que dire.
 2395. } Pense qu'andeu les occirra.
 6. } Et en apres que non fera.
 } Tant que sache dont est
 p. 2396. } venuz.
 } Li enfes qui el li gist nuz.
 2397. En dementres andeu s'e.
 2398. Grant poor ont si s'e.
 2404. Car de l'amour ot grant poor.
 2405. Il a Floires a r. m.
 2406. estes] fustes.
 2408. Et vous c. o Bl.
 2409. a cui] en c.; j'aor] (C) je croy.
 2411. Vous occirrai.
 2413. andoi] forment.
 2415. F. li dist: „sire ne dites“.
 2417. m'amie] ma drue.
 2420. la vie] lor v.
 p. *2422. } Il leur donne, s'es fet vestir.
 } Puis les fet au sers sesir.
 *2423, 2425 *vac. B.* [239]
 *2431. V. i roi et aumacor.
 *2432. ... et vavasor.
 p. *2432. } Tout emplant le palés real.
 } Dont li piler sont de cristal.
 } Li palés est et granz et larges.
 2435. l'ot] ot.
 2436. Puis n'i ot .I. seul m. s.
 2437. } Et donc se drece en son estant.
 8. } Ire demonstre a son semblant.
 2439. escoutés] (B, C) m'escontez.
 2442. C'est la voire qu'il en m.
 2446. Or avez de Bl.
 2447. D'une p.
 p. 101, n. 1. Quant] (A) Grant.
 2448. Pour li d'or grant masse d.
 2449. N'a pas encor passé trois. m.
 2450. fu] iert.
 2453. En ma t. avec m. p.
 2454. Ou il en a.
 2457. A lui avoie.
 2458. Prendre la devoie a oisor.
 2459. P. ce q. tant iert bele...
 2460. En lui avoie mis...
 p. 101, n. 6. doi] (A) dui, (C) du.

¹⁾ Nieczytelne.

2464. ne] n'i.
 2469. La en alé plus tost que poi.
 2470. Q. les trouvé g. duel en oi.
 2471. (A) De d.; peus] (A) peuc, (C)
 pos B poi.
 2472. vaus] (A) vauc, (B) vuoil.
 2473. S. il est si con je di.
 2477. ... que non f.
 2478. Sanz jugement ne l'ocirroe.
 2481. } Un rois qui fu el parlement.
 2. } A respondu premierement.
 2483. *vac. B.*
 2491. est dans] fu dant.
 2494. en tot] ensi.
 2495. Se mes sires a f. les p.
 2496. G. duel e. s'es occist, droi] (A)
 droit.
 2497. Qui son baron prent a f.
 *2501. } Q. a de ce testemoine.
 *2. } Morir doivent bien sanz essoine.
 2503. Pour ambedeus M. e.
 2504. (A) A. l. f. et si l'otroit.
 2508. Il vindrent tendrement.
 2509. Moul] (A) Si.
 2511. Fl. apele Bl.
 2513. bien] nous.
 2514. Q. s. respit andui m.
 „ (C) Car s. nul t. m. nesun] (A)
 nis .I.
 2518. dolor] poor.
 2519—20. *vac. B.*
 2523. Une p. v. autre p. m.
 2526. Tant con l'aiez, ja ne morrez.
 2528. A. Floires tort...; el] (C) ele.
 2533. Amis, moi tieg a acheson.
 2534. Por quoi m...
 2535. fusse] (A) fuisse, (C) fusse.
 2536. Pour tant por v. morir d.
 2537. P. m. estes en jug.
 2540. P. ce que vous doiez m.
 2541. ... nu retendra.
 2543—6. *vac. B.*
 2547. } E. v. qu'il n'en prendra mie.
 8. } Par mautalent le gete ahie.
 2549. .I. rois l'a pris qui...
 2555. mort] (C) morir.
 2557. ancois] (C) avant.
 2570. Pour cui Paris ot mainte painne.
 2571. En lor aez t...
 2572. Com cil erent q.
 2574. Aage avoit de .XIII. anz.
 2575. Et ne pour et assez est granz.
 2578. Nus hom de char p. biau ne vit.
 2580. se] s'en.
 2581. D'els e. s'il fuissent lié.
 2582. M. de p. sont e.; ert] (C) est.
 2583. ... soleil.
 2584. Que veons par matin vermeil.
 2585. N'en sa face, n'en son grenon(!).
 2587. .I. cendal vermeil vestu ot.
 „ porprine] (C) pourpree.
 2588. Laciez se fu au...
 2590. ... nu passe m.
 2592. P. attendent jug.
 2597. Elz avoit clers, vairs et rianz.
 *2599. Quant liee estoit ou quant plo-
 roit. [240]
 *2600. Qui certainement la regardoit.
 *2560. ert] (C) est.
 *2601. A s. i. ne l'ap.
 2603. } Sa f. iert de c. de rose.
 4. } Et plus c. q. n. chose.
 2605. Les narilles a. m. [*vac.*].
 2606. se] s'il.
 2608. Mieu] ne la set fere n.
 2609. } Qui fust en fame n'en meschine.
 10. } N'en duchesse ne en reine.
 2611. L. p. bien b. g.
 2612. Et selonc mesure espessetes.
 2613. Les denz avoit petiz et serrez.
 2614. Blans, comme yvoires reparez.
 2615. si duce] sa doce.
 2616. on] en.
 2617. Q. au l. la beseroit.
 2618. E la s. fain n'auroit.
 1619. a] ot.
 2620. C. convient a l'autre f.
 2621. assez] toute.
 2622. Q. n'est la f. deseur la b.
 2627. ... el parlement.
 2633. Et m. v.; trestor.] (C) destour.
 2636. D'euls ne li prent nule pitiez.
 2637. Oiant toz, les...
 2638. estroit] andeus.

2639. En une place en la cité.
 2640. Ont dui serf .I. feu alumé.
 2641. a] en.
 2643. loier] (C) loies, B liez.
 2645. P. g. p. pour grant amour.
 2647. E. d. t. que il mal f.; i] (C) et.
 2649. Se il poissent ne o.
 2651. Li rois q.
 2655. } Tout le conseil que il ooit.
 6. } A l'amiral le recontoit.
 p. 110, n. 6. erent] (C) furent.
 2659. Ambedeus a m.
 2661. Il r. e'on l'apele Fl.
 2662. Et apr: fu a M.
 2663. Q. Bl. li fu a e.
 2664. Or l'a en...
 2665. Je jur, sire, pour Bl.
 2666. Qu'onc ne sot quant vine en l. t.
 2669. Pour lui et p. moi m'ocirroz.
 2670. Car s'il vous plest, ce est bien droiz.
 2671. Ele n'i a courpes ne tort.
 2672. Et por moi est jugiez a m.
 2673. Bl. respont m. m.
 2674. S. nu mestreez vos mie.
 2675. Par ma foi, je sui l'acheson.
 2678. Ja voir ne m. en la t.
 p. 2678. { Ge sui acheson de sa mort,
 { G'en ai la coupe et tout le tort.
 2679. Il est d'Espagne, fuiz d'un roi.
 80. Grantduel iert, se il muert por moi.
 2682. s'il] se.
 2683. Fl. dist: „Ne la c. m.
 2684. Moi ociez...
 2685. Il lor respont: „Andui m.
 2687. Ge m. m'en vengeré.
 2688. ... le chief prendré.
 2690. saut] *vac. C.*
 2691. Et Fl. l'a retrete a.
 2697. Arrier le tret, soi met a.
 2698. Le col e., t. en present.
 2699. Ch. v. por li m.
 p. 2700. { Tuit cil grant pitié en avoient.
 { Qui tel duel fere leur ve-oient.
2071. moult] tuit.
 2. Roy et baron qu'es esg.
 2703. Nus hons ne vit ainc jugement.
 4. Dont tant homme fussent dolent.
 2705. Donc en prist l'amirant pitiez.
 6. Ja s. c. que il fust iriez.
 p. 112, n. 3. (C) Chascuns voloit.
 2709. Et tendrement les voit p.
 2710. n'est pot] (C) n'es pour, (B) nu puet.
 2711. Tuit cil quel virent en s. l.
 2712. Tant com joie com pour pitié.
 2713. Li rois q. t. lor a.
 2714. L'a e., si l'en fu bel.
 2719. Si c. nostre s. Tot] (C) Tost.
 { Ceset on bien certainement.
 { Que morir doivent voirement.
 { Se touz est fez li jugemenz.
 { De la merci est mes noienz.
 p. 2720. {
 2721. Mes se de ce avoit pitié.
 2. Li amiranz qu'en a jugié.
 2723. M. q. F. tretout li die.
 4. Son errement et nu lest mie.
 2725. Et comme il...
 2726. Et comment ama Bl.
 2727. Que dira l'en s'il les ocit.
 2728. N'iert (A n'ert, C ne) p. g. pris...
 2730. M. en iert partout grant p.
 2732. Li engins de F.
 2735. Li amiranz pris en a.
 2736. Et m'est a v. que m. s.
 2737. E q. il son e. s.
 2738. Contregustier m.
 2739. Et si fera se il est s.
 2740. damages] barnages.
 2741. Se il tex] (C) se ytels.
 2743. (A) lor los, en a] *vac. B.*
 2744. Bel l'en fu...
 2750. P. nule rien, car ne vouldroie.
 2751. ne] nel; 2752 poesté] poesté.
 2753. m'i] m'en.
 2754. Secoreu et c.
 2756. E. d. que ja n'iert otroié.
 2757. Ja n'iert tant e. de plez.
 2758. Q. c. o. ja leur soit fez.
 2759. (C) D. uns evesques saut s. p.
 2763. Fai en le los de tes barons.

4. V. m'est q. sens est et reisons.
 2767. Estre puet gré...
 2768. de ta p.] (A) de cil p.; (B) posté). p. *2834.
 2769. que tu] q. en.
 2771. Moult vaut mielz l'e[n]ging a o.
 2773. seroit] sera.
 2774. Se ociez les .II. enfanz.
 2776. P. b. ne pot former n.
 2777. T. s'escrient, bien...
 2778. Pardonne lor.
 2779. Moult li crient t. m.
 2780. Li amiranz q. ce oï.
 2781. Ne les .V. mes oïr tretoz.
 2785. M. en es. tuit ensemble l.
 2786. Et F. a encomencié.
 2787. Si haut, tuit loient [*vac.*].
 2788. Li mielz oiant et li plus sourt.
 2791. l'ama] ama.
 2792. Par quel engin li f. e.
 2793. lor] tot.
 2794. Comment issi d. s. r.
 9796. S. o. et p. m.
 2797. Et com ses hostes chier le tint.
 8. Et comme en Babiloine vint.
 2800. Et con le portier e.
 *2804. A. c. fu entre eles mis. [241]
 *2805. *vac. B.*
 *2806. Et com fu p. Cl.
 p. 116, n. 3. E. c. il fu de si que la.
 2807. Son conte et sa r. a finé.
 2810. Qu'il li rende, por Dieu, s'amie.
 2814. Pris a conseil de barons toz.
 p. 2814. { Par la main Floires lors pris a.
 { Lez lui l'assist puis le besa.
 { Grant semblant li moustra d'amour.
 { Aussi fist a Blancheflor.
 2815. Car moult li a fet g. f.
 2816. P. la m. Bl. a prise.
 2817. E. F. p. l'autre m. prent.
 2820. Et F. forment...
 2825. armes] conroiz.
 2829. Blanch. li fet e.
 2830. Et puis fet...
 *2834. Et touz ses diex li conjura. [241]
- Et Floires l'en ra moult prié.
 Et de bon cuer humilié.
 Que il ja Claris n'ocirra.
 Ne autre fame ne prendra.
 2835—42. *vac. B.*
 2845. (C) C. f. f. m. grant joie.
 2846. De toutes parz bien esbaudie.
 2847. Tumber i font bestes et ors.
 2848. G. feste i ot de j.
 2852. l'a] l'ont.
 2853. sont] A, B ont.
 2855. jousté] (C) coste.
 2859. Pour detrenchier pas n. l.
 2861. P. le p. tretuit s'escrient.
 2862. icou] auquant.
 2869. La nuit burent a grant foison.
 2870. Tuit furent yvre li g.
 *2871. Ne savriez riens p. [241]
 2874. Ostruces, cignes.
 2875. gibelés] et buigneiz.
 2879—80. *vac. B.*
 2881. Dont veissiez les enfantez.
 2882. Saillir après.
 2883. La veissiez les e.
 2894. La p. v. a vos nonconmes.
 2895. En v. t. arrier ralez.
 2896. Que tretout em pes la raurez.
 p. 120, n. 3. fis] fes.
 2901. Bonnement demandent congiez.
 2. Li amiranz en est moult, liez.
 2904. Moult auroiz.
 2911. Tant con.
 2914. Sa bonne coupe qu'il porta.
 2916. convoi] conroy.
 2917. { M. en i ot qui besié l'ont.
 8. } A Damedieu comandé sont.
 2919—20. *vac. B.*
 2922. Pour pere et por mere pensanz.
 2923—4. *vac. B.*
 2925. { ... joie demainne.
 6. } Pour Bl. que il en mainne.
 2927. Oï a qu'ele ot p.
 2928. ... dex li a rendue.
 p. 122, n. 4, (v. 3) est] A (C) ert.
 { (A) Or est Flores en son pais.
 p. 2934. { A grant joie entre ses amis.

2946. apelés] assemblez.
 2947. Puis lor...
 2949. { Et qu'il praignent bautizement.
 50. { Pour amor Dieu moult lieement.
 2953. Li bauptiziers la g. v.
 2954. plus] pres.
 2955. Qui bauptizier ne se voloit.
 2956. Ne] (C) Et.
 2957. les] (C) lez, B le fesoit detren-
 chier.
 2958. A. en feu ou escorchier.
2960. F. .I. duc a e.
 2961. { Tout le plus riche de sa terre.
 2. { Et qui plus puet maintenir guerre.
 2963. riche] vaillant; s'onor *rac. B.*
 2966. M. l'aura f. eslevee.
 2967. l'ot] l'a.
 2968. Moult tost l'aura mise desus; le
 r'a r.] l'a relevee.
 2972. doucement] durement.
 2973. Ci faut.
 2974. mece] (C), mette, B mete ¹⁾.

Spis rzeczy.

	Str.
1 Wstępne uwagi	(131) 1
2 Ugrupowanie wersyi zagranicznych	(133) 5
3 Język rękopisów i wydań	(154) 26
4 Rymy poematu (I wersyi)	(159) 31
5 Język i ojczyzna autora	47
a) Fonetyka	(175) 47
b) Morfologia	(186) 58
c) Wersyfikacja	(198) 70
6 Uzupełnienie tekstu	(206) 78
7 Emendacye i konjektury	(221) 93
8 Apendyks	(241) 113



31073

¹⁾ Die Varianten im Appendix dessen Verszahl mit einem Sternchen versehen ist, wurden in dieser Abhandlung, auf der in eckigen Klammern angegebenen Seite, näher besprochen.